

Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області

ТРЕНІНГ

«ОЦІНКА ПОТРЕБ ЯК ОСНОВА ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ ТА ІНСТРУМЕНТ З НАДАННЯ ЯКІСНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ДИТИНИ ТА ЇЇ СІМ'Ї»

22-23 квітня 2015 року
м. Біла Церква

Проект фінансується
Європейським Союзом

Програма тренінгу

м. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 2, Білоцерківська районна державна адміністрація.

Мета: підвищення професійної компетентності учасників тренінгу щодо алгоритму ведення випадку, порядку здійснення оцінки потреб дитини та її сім'ї, застосування діагностичного інструментарію в процесі комплексної оцінки та соціального супроводу сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах

Завдання:

- визначити роль та місце оцінки потреб в процесі ведення випадку дитини та її сім'ї;
- розглянути алгоритм, процедуру ведення випадку та особливості документування;
- визначити роль та завдання спеціалістів в процесі здійснення оцінки та ведення випадку;
- сформувати практичні навички роботи з формами документування оцінки потреб дитини та її сім'ї (початкова, комплексна);
- розглянути оцінку безпеки дитини як механізм у прийнятті рішень захисту дитини;
- розглянути форми та методи соціальної роботи, які можуть бути використані в процесі здійснення оцінки та сформувати розуміння доцільності їх використання в різних ситуаціях;
- визначити особливості роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями з дітьми, враховуючи рівень їх травматизації;
- відпрацювати вміння виявляти та активізувати сильні сторони отримувача послуг та потенціал його середовища для подолання складних життєвих обставин;
- сформувати практичні вміння і навички щодо застосування діагностичного інструментарію в процесі здійснення оцінки та планування послуг;
- розкрити принципи командної роботи та відпрацювати алгоритм взаємодії міждисциплінарної команди в ході ведення випадку та прийнятті рішень в найкращих інтересах дитини.

Учасники: фахівці із соціальної роботи, спеціалісти Білоцерківського та Миронівського РЦСССДМ та ССДС, Білоцерківського МЦСССДМ, ССДС, що працюють з внутрішньо переміщеними сім'ями з дітьми, які проживають на території Київської області.

Час	Зміст програми
Перший день (середа, 22 квітня)	
9.00-10.00	Реєстрація учасників тренінгу.
10.00-10.20	ВСТУП. Відкриття тренінгу. Презентація проекту.
10.20-11.20	Знайомство. Правила роботи. Визначення очікувань, побоювань.
11.20-11.30	Актуальність оцінки потреб в контексті роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями з дітьми.
11.30-12.00	Огляд та модель оцінки потреб дитини та її сім'ї: характеристика та складові.
12.00-13.15	Алгоритм, складові та документальне оформлення ведення випадку. Роль та завдання спеціалістів в процесі ведення випадку.
13.15-14.00	Обід
14.00-14.20	Повідомлення – як дієвий інструмент раннього виявлення сімей (осіб), дітей, які потребують або можуть потребувати допомоги. Акт про виявлення дитини, переміщеної із тимчасово окупованої території

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4ec.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

	(ПКМУ № 866)
14.20-14.30	Специфіка здійснення та документування початкової оцінки.
14.45-15.45	Практикум щодо аналізу та узагальнення зібраної в ході початкової оцінки інформації та підготовка висновку, визначення складності випадку.
15.45-16.00	<i>Кава-брейк</i>
16.00-16.30	Оцінка рівня безпеки дитини як механізм термінового реагування та захисту прав дитини.
16.30-17.20	Особливості роботи та підтримка внутрішньо перемішених сімей з дітьми. Форми та методи роботи під час здійснення оцінки потреб дитини та її сім'ї.
17.20-17.40	Представлення діагностичного інструментарію для здійснення оцінки. Розподіл практичних завдань серед учасників тренінгу.
17.40-18.00	Підведення підсумків дня.
Другий день (четвер, 23 квітня)	
9.30-10.00	Рефлексія попереднього дня.
10.00-12.00	Практикум щодо використання відповідного діагностичного інструментарію в залежності від складності випадку (діагностичний інструмент «Карта соціальних зв'язків»; «Моя зайнятість та розподіл часу»; Джерела доходів та їх витрати», «Розподіл сімейного бюджету», «Аналіз наявних та потрібних витрат», «Вплив фінансового становища сім'ї на дитину/дітей та інших членів сім'ї»; «Самооцінка якості життя» та «Карта бажань».)
12.00-12.15	<i>Кава-брейк</i>
12.15-13.00	Врахування вікових особливостей дитини в процесі здійснення оцінки.
13.00-13.45	<i>Обід</i>
13.45-14.30	Комплексна оцінка: мета та завдання. Огляд форми документування.
14.30-15.30	Виявлення сильних сторін отримувача та ресурсу його середовища, з метою їх залучення до участі у подоланні складних життєвих обставин.
15.30-15.45	<i>Кава-брейк</i>
15.45-16.30	Планування послуг соціального супроводу сім'ї (особи) як результат здійснення ефективної оцінки.
16.30-16.50	Формування та організація роботи міждисциплінарної команди. Принципи міждисциплінарного підходу.
16.50-17.20	Як уникнути типових помилок в ході роботи з сім'єю
17.20-18.00	Запитання – відповіді, підсумку тренінгу.

ОЦІНКА ПОТРЕБ

Оцінка – дії зі збору, обробки, систематизації, аналізу, узагальнення та порівняння даних за певними стандартами, моделями.

Оцінка потреб – це процес збору, узагальнення та аналізу соціальними працівниками інформації щодо стану та життєвих обставин об'єкта соціальних послуг з метою визначення видів та обсягів послуг та їх впливу на процес подолання складних життєвих обставин.

МЕТА ТА РОЛІ ОЦІНКИ ПОТРЕБ ДИТИНИ ТА ЇЇ СІМ'Ї

Оцінка необхідна для забезпечення обґрунтованих, об'єктивних рішень відносно дитини з врахуванням її найкращих інтересів.

Тільки в разі наявності різносторонньої інформації про дитину та її сім'ю спеціаліст може прийняти обґрунтоване рішення в інтересах дитини. Результатом оцінки має бути визначення необхідних видів соціальних послуг, соціальної допомоги, методів втручання, спрямованих на захист та забезпечення благополуччя дитини на зміну ситуації в сім'ї або поведінки її членів на краще.

Тому розроблений інструментарій та алгоритм оцінки потреб має служити як:

- дієвий інструмент захисту дитини;
- інструмент для надання якісних послуг дитині та її сім'ї;
- складова і першооснова ведення випадку;
- процес збору, узагальнення та аналізу інформації щодо клієнта.

Зокрема, як інструмент захисту дитини оцінка потреб має визначити:

- чи не потерпає дитина від насилля чи жорстокого поводження;
- чи забезпечені базові потреби дитини для розвитку;
- чи безпечним є для дитини її місце проживання тощо.

Як інструмент надання соціальних послуг оцінка потреб має допомогти визначити:

- потреби дитини та здатність батьків їх задовольняти;
- складні життєві обставини, які сім'я не може подолати самостійно;
- межі втручання соціальних працівників;
- перелік необхідних послуг;
- коло спеціалістів для надання підтримки сім'ї

Як процес збору, узагальнення та аналізу інформації оцінка має включати:

- візити та спілкування з дитиною та членами сім'ї;
- підготовку запитів, збір додаткових даних та інформації від інших суб'єктів соціальної роботи;

- застосування різних методів діагностики (спостереження, анкетування, інтерв'ю, генограма, карта соціальних контактів, самооцінка тощо)

- аналіз та документування фактів та підготовку висновків;
- ознайомлення дитини та членів сім'ї з висновками ;
- консультування зі спеціалістами;
- надання послуг.

Як складова і першооснова ведення випадку оцінка здійснюється на таких етапах:

- з'ясування потреби в негайних діях (**оцінка безпеки**)
- з'ясування потреби в послугах чи негайних діях (**початкова**)
- при взятті сім'ї під соціальний супровід (**комплексна**).

АКТ проведення оцінки рівня безпеки дитини

I. Особисті дані про дитину

Дитина _____ Стать: Ч Ж
(прізвище, ім'я, по батькові)

Дата народження _____ Статус _____
(дата) (місяць) (рік)

Адреса (місце) фактичного проживання/перебування _____

Тел. _____

Адреса місця реєстрації проживання/перебування _____

Тел. _____

Свідоцтво про народження/паспорт _____
(номер, ким і коли виданий /причини відсутності)

II. Дані про батьків або осіб, які їх замінюють

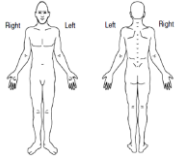
Дані	Мати	Особа, яка її замінює	Батько	Особа, яка його замінює
Прізвище, ім'я, по батькові				
Дата народження				
Місце роботи, посада				
Номер контактного телефону				
Адреса реєстрації місця проживання				
Адреса місця фактичного проживання				

Дані про інших близьких родичів _____

Фактично догляд за дитиною здійснює(ють) _____

Контактна особа від сім'ї _____ тел.: _____

III. Стан дитини на момент відвідування

1. Наявність фізичних та поведінкових ознак, що можуть свідчити про жорстоке поводження, насильство, у тому числі сексуальне		☐ так ☐ ні	
☐ синці ☐ гематоми ☐ опіки ☐ порізи ☐ укуси ☐ подрипини	☐ реакція дитини у вигляді страху, тривоги або огиди при контакті з дорослим ☐ судомна реакція всім тілом на підняту руку ☐ дитина навмисно завдає собі шкоди ☐ інше		
Місце травми (встановлюється у разі можливості огляду дитини) 	☐ голова ☐ обличчя ☐ вуха ☐ очі ☐ рот ☐ шия ☐ горло ☐ верхня частина спини ☐ живіт ☐ плечі ☐ грудна клітка ☐ верхня частина руки ☐ лікоть ☐ зап'ясток ☐ руки (пальці) ☐ стегно ☐ внутрішня частина стегна ☐ пальці на нозі ☐ п'ятка ☐ коліно ☐ стопа ☐ нижня частина ноги ☐ інше		
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ висновок спеціаліста ☐ підтвердні документи ☐ інше			
(пояснення дитини)		(пояснення батьків або осіб, які їх замінюють/ фактично здійснюють догляд за дитиною, інших осіб)	
(коментар спеціаліста)			
2. Дитина раннього віку (0-3 роки) залишена на тривалий час без догляду батьків або на догляд малолітньої дитини (до 10 років) чи сторонніх осіб, які візуально перебувають у стані алкогольного сп'яніння, під дією психоактивних речовин (необхідне підкреслити)			☐ так ☐ ні
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше			
(коментар спеціаліста)			
3. Дитина має візуальні ознаки дії речовин: ☐ алкогольних		☐ так	

☐ психоактивних ☐ інших	☐ ні
---	-----------------------------

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення дитини)	(пояснення батьків)

(коментар спеціаліста)

4. Стан здоров'я дитини незадовільний	☐ так ☐ ні
---------------------------------------	---

☐ висока температура (у разі можливості виміряти) ☐ низька температура (у разі можливості виміряти) ☐ блювота ☐ діарея ☐ скаржиться на гострий біль ☐ втрата свідомості ☐ інше
--

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

5. Дитина має зовнішні ознаки недогляду та занедбаності	☐ так ☐ ні
---	---

☐ вага, зріст значною мірою не відповідають віку дитини, пов'язані з недоглядом та занедбаністю ☐ низький рівень гігієни ☐ дитина не ходить, не сидить, не розмовляє на рівні, необхідному для певного віку (виявлене підкреслити) у зв'язку з недоглядом та занедбаністю ☐ дитина виконує небезпечну домашню роботу ☐ інше
--

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

6. Дитина залучена до протиправної діяльності (на момент проведення оцінки рівня безпеки)	☐ так ☐ ні
---	---

☐ жебракування ☐ проституція ☐ експлуатація ☐ споживання (поширення алкогольних чи психоактивних речовин) ☐ інше

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ повідомлення інших осіб ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

7. Дитина повідомляє про небезпеку та просить допомогти	☐ так ☐ ні
---	---

Джерела інформації: ☐ особисте звернення дитини ☐ повідомлення інших осіб ☐ інше

(коментар спеціаліста)	

8. Інша інформація	

IV. Факти, що свідчать про нездатність батьків гарантувати безпеку дитині (дітям)

1. Батьки відсутні за місцем проживання (перебування) дитини на момент відвідування	☐ так ☐ ні
---	---

(коментар спеціаліста)	

2. Батьки мають візуальні ознаки дії речовин: ☐ алкогольних ☐ психоактивних ☐ батько ☐ мати	☐ так ☐ ні
--	---

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

3. Батьки мають явні візуальні ознаки фізичного насильства ☐ батько ☐ мати	☐ так ☐ ні
---	---

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

4. Небезпечна поведінка батьків ☐ батько ☐ мати	☐ так ☐ ні
---	---

☐ напади агресії ☐ бійки ☐ погрози ☐ спроби суїциду ☐ інше

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ повідомлення інших осіб ☐

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

V. Інші факти, що свідчать про небезпеку для дитини

1. У помешканні перебувають інші особи, ймовірно у стані алкогольного сп'яніння чи під дією психоактивних речовин	☐ так ☐ ні
---	---

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ повідомлення інших осіб

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

2. Помешкання не пристосоване для проживання	☐ так ☐ ні
--	---

☐ відсутнє тепло (у разі його необхідності) ☐ відсутні двері ☐ відсутні шибки у вікнах ☐ наявні щури, таргани, клопи, миші ☐ небезпека з боку тварин ☐ аварійне ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

3. Інша важлива інформація

VI. Результати проведення оцінки рівня безпеки дитини

1. Висновок щодо рівня безпеки дитини*

☐ дуже небезпечно	☐ небезпечно	☐ ознаки небезпеки відсутні	☐ безпечно
Негайне відібрання дитини у батьків, осіб, які їх замінюють	Необхідність вжиття негайних дій у межах сім'ї, у тому числі проведення комплексної оцінки потреб дитини та її сім'ї	Необхідність проведення комплексної оцінки потреб дитини та її сім'ї	Відсутність необхідності у подальших діях

2. Інформація про негайно вжиті заходи для захисту дитини

Порядковий номер	Найменування заходу	Дата та час	Відповідальна особа	Результат

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

3. Інформація про роботу, яку необхідно провести для соціального захисту дитини у разі виявлення небезпеки

Відмітка про ознайомлення батьків або осіб, які їх замінюють, із результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини та право оскаржити результати в установленому законодавством порядку:

Я, _____,
(прізвище та ініціали)

ознайомлений(а) з результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини

Я, _____,
(прізвище та ініціали)

ознайомлений(а) з результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини

(підпис)

(підпис)

Коментарі батьків або осіб, які їх замінюють: _____

Коментар спеціаліста: _____

* У квадраті потрібної графи проставляється позначка “+”.

Оцінку рівня безпеки дитини проведено _____ 20__ р. комісією у складі:

1. _____
(прізвище та ініціали
голови комісії, посада)	_____
(підпис)	_____
(номер контактного телефону)
2. _____
(прізвище та ініціали члена комісії,
посада)	_____
(підпис)	_____
(номер контактного телефону)
3. _____
(прізвище та ініціали члена комісії,
посада)	_____
(підпис)	_____
(номер контактного телефону)

Порядок доповнено додатком 10 згідно з Постановою КМ № 624 від 22.10.2014р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постанова КМУ від 24.09.2008р. № 866

Додаток 11 до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини

АКТ
про виявлення дитини, переміщеної із тимчасово окупованої території
або району проведення антитерористичної операції, яка залишилася без батьківського піклування

_____ 20__ р. _____
(Місто, район)

Я, _____,
(прізвище, ім'я, по батькові представника служби у справах дітей, посада)

у присутності особи, яка виявила дитину або повідомила про неї _____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (адреса місця проживання (перебування), місце роботи, інші відомості)

разом із:
співробітником територіального підрозділу ДМС _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ представника територіального підрозділу ДМС, посада)

співробітником органів внутрішніх справ _____
(прізвище, ім'я, по батькові,

звання співробітника органів внутрішніх справ, посада)

склали акт про те, що _____ 20__ р. виявлена дитина, яка залишилася без батьківського піклування:

прізвище, ім'я, по батькові, вік та стать дитини _____
(на підставі свідоцтва про народження дитини, іншого документа, який посвідчує особу

дитини, із слів дитини, інших осіб із зазначенням персональних даних (необхідне підкреслити)

перелік документів, які є у дитини (у разі наявності) _____

місце, час та обставини, за яких дитину виявлено _____

місце проживання (перебування) дитини на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції _____

обставини, що спричинили переміщення з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції _____

відомості про батьків дитини та причини невиконання ними обов'язків з виховання та утримання дитини: мати _____
(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання (перебування),

_____ причини невиконання нею обов'язків з виховання та утримання дитини)

батько _____ (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання (перебування), причини невиконання ним обов'язків з виховання та утримання дитини)									
Додаткова інформація, яка стала відома від дитини або інших осіб									
Адреса фактичного місця проживання дитини, строк проживання (прізвище, ім'я, по батькові особи, з якою проживає дитина, адреса, номер контактного телефону, в разі, коли це заклад, — його найменування)									
_____ (прізвище та ініціали представника служби у справах дітей)				_____ (посада)			_____ (підпис)		
_____ (прізвище та ініціали представника територіального підрозділу ДМС)				_____ (посада)			_____ (підпис)		
_____ (прізвище та ініціали, звання співробітника органу внутрішніх справ)				_____ (посада)			_____ (підпис)		

М.П. (печатка служби у справах дітей)

{Порядок доповнено додатком ІІ згідно з Постановою КМ № 624 від 22.10.2014р.

Дата вих. _____ № _____

Дата вхід. _____ № _____

(найменування організації/закладу/установи, яка
направляє повідомлення, поштова та електронна
адреси, телефон)

(найменування організації/закладу/установи, яка
отримала повідомлення)

**ПОВІДОМЛЕННЯ/ІНФОРМАЦІЯ¹
про дитину, сім'ю (особу), яка перебуває у складних життєвих обставинах**

Зареєстровано в журналі повідомлень:
№ _____

від ____ / ____ / ____
д м р

Надійшло:

☐ усно ☐ письмово ☐ по телефону

Про дитину, сім'ю (особу), яка перебуває у складних життєвих обставинах

(прізвище сім'ї або прізвище, ім'я, по батькові особи, дитини та її вік)

місце проживання: _____

Зміст повідомлення/інформації про факти, ознаки чи застереження щодо дитини (відмова від дитини), сім'ї (особи) та дата їх виявлення:

Від: _____

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка подає звернення, інша важлива інформація (ким працює або родинний зв'язок тощо))

☐ самозвернення, ☐ від родичів, ☐ від сусідів/знайомих, ☐ анонімно, ☐ від суб'єкта соціальної роботи,
☐ інше

За результатами _____
(відвідування, обстеження, огляду, рейду, візиту в сім'ю тощо)

Вжиті заходи:

інформація про те, що було зроблено (які дії вчинено) суб'єктом звернення

До повідомлення/інформації додано документи: _____

Усне або телефонне повідомлення/інформацію прийнято:

(прізвище, ім'я, по батькові, посада особи/спеціаліста, яка (який) прийняла(в) усне чи телефонне повідомлення/інформацію)

Дата _____ Час _____

¹ Може бути додатком до офіційного листа. Форма заповнюється організацією, особою, яка звертається, або документується зі слів інформатора.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

АКТ
оцінки потреб
дитини та її сім'ї
(початкова оцінка)

№ повідомлення/інформації _____ від _____ / _____ / _____
д. м. р.

Організація _____
Відповідальний спеціаліст _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Початок _____ Завершення _____

1. Загальна інформація про членів сім'ї за місцем проживання (на момент оцінювання) _____

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Родинний зв'язок щодо дітей	Місце роботи/навчання, посада	Реєстрація за місцем проживання (так/ні)	Контактний телефон

2. Стан та потреби дитини² _____
(П. І. Б. дитини)

2.1. Самопочуття дитини, її зовнішній вигляд		Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
☐ вага, зріст відповідають віку ☐ часто хворіє ☐ інвалідність ☐ хворобливий вигляд ☐ синці, гематоми ☐ опіки ☐ порізи ☐ занедбаний вигляд ☐ одягнена відповідно до сезону ☐ одяг брудний, не відповідає сезону ☐ не дотримується особистої гігієни ☐ педикульоз, висипи на шкірі ☐ має чисту постільну білизну ☐ має медичну картку ☐ проходить профілактичний огляд ☐ перебуває на диспансерному обліку		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
2.2. Харчування		Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
☐ відповідає віку ☐ нерегулярне ☐ часто буває голодна ☐ отримує гаряче харчування в школі		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
2.3. Навчання і досягнення		Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
відвідує: ☐ дитячий садок ☐ школу ☐ професійно-технічний навчальний заклад ☐ займається за індивідуальним планом ☐ інше; пропускає уроки без поважних причин: ☐ інколи ☐ регулярно; успішність: ☐ відмінна ☐ добра ☐ задовільна ☐ незадовільна; займається в: ☐ спортивній секції ☐ гуртках ☐ не відвідує гуртки ☐ інше; наявні: ☐ підручники, зошити ☐ іграшки, дитячі книжки		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
2.4. Емоційний стан		Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
☐ врівноважена, спокійна ☐ активна ☐ радісна ☐ сумна ☐ надмірно збуджена ☐ виявляє агресію ☐ пригнічена ☐ виявляє страх, тривожність ☐ говорить про наміри здійснити суїцид		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
2.5. Шкідливі звички та ознаки девіантної поведінки		Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
☐ курить ☐ вживає алкоголь ☐ вживає наркотичні чи психотропні речовини ☐ має комп'ютерну, ігрову		

² За наявності ознак жорстокого поводження з дитиною, її занедбаності спеціаліст має негайно повідомити службу у справах дітей.

залежність ☐ конфліктує з однолітками ☐ не ночує вдома без попередження ☐ утікає з дому ☐ бродяжить ☐ б'ється ☐ нищить майно ☐ скоїла злочин	
☐ перебуває на внутрішньошкільному профілактичному обліку ☐ перебуває на обліку кримінальної міліції у справах дітей ☐ перебуває під слідством	
Інформація від дитини	
Інформація від батьків	
Інше	
2.6. Сімейні та соціальні стосунки	
Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні	
☐ любить та поважає обох батьків ☐ довірливі стосунки з дідусями, бабусями ☐ має друзів ☐ негативні стосунки з одним із батьків ☐ негативні стосунки з обома батьками ☐ конфліктує з братами, сестрами ☐ конфліктує у школі, класі ☐ немає друзів	
Інформація від дитини	
Інформація від батьків	
Інше	
2.7. Самообслуговування	
Ознаки СЖО: ☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні	
☐ вміє одягатися ☐ може самостійно їсти ☐ доглядає за особистими речами ☐ не вміє доглядати за собою (одягатися, митися, їсти) ☐ не доглядає за особистими речами ☐ не вміє приготувати просту їжу	
Інформація від дитини	
Інформація від батьків	
Інше	
2.8. Інша важлива інформація	

3. Стан батьків та їхній потенціал щодо задоволення потреб дитини

3.1. Здоров'я	Мати	Батько	Коментарі:
Здорові	☐	☐	
Мають: інвалідність: вади слуху та зору, опорно-рухового апарату, ураження внутрішніх органів, онкологічні захворювання, психічні захворювання та розумова відсталість, змішані вади (підкреслити); тяжкі хвороби; соціально небезпечні хвороби (ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатит С); інше _____	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	
Стан здоров'я задоволенню потреб дитини: не перешкоджає; невідомо; перешкоджає	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
3.2. Шкідливі звички	Мати	Батько	Коментарі:
Відсутні	☐	☐	
Вживають: алкоголь; наркотичні засоби і психотропні речовини. Курять. Мають надмірну схильність до: азартних ігор; комп'ютерних ігор	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Шкідливі звички задоволенню потреб дитини: не перешкоджають; невідомо; перешкоджають	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

3.3. Соціальна історія	Мати	Батько	Коментарі:
Були (чи є): вихованцями інтернатного закладу; позбавлені батьківських прав відносно інших дітей; засудженими, перебували в місцях позбавлення волі; членами релігійних сект/культів; мігрантами; інше _____	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Соціальна історія задоволенню потреб дитини: не перешкоджає; невідомо; перешкоджає	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
3.4. Зайнятість	Мати	Батько	Коментарі:
постійна робота у денний час; позмінна робота, у тому числі у нічну зміну; непостійна (сезонна) робота; безробітні, нещодавно втратили роботу; не бажають працювати; інше _____	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Зайнятість батьків задоволенню потреб дитини: не перешкоджає невідомо перешкоджає	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	

4. Фактори сім'ї та середовища

4.1. Мережа соціальної підтримки дитини та сім'ї	☐ наявна ☐ невідомо ☐ відсутня
☐ у сім'ї є близькі родичі, сусіди, знайомі, які можуть надати підтримку ☐ спеціалісти надають підтримку Коментарі:	
4.2. Соціальні стосунки сім'ї у громаді	☐ задовільні ☐ невідомо ☐ незадовільні
☐ сім'я має позитивні стосунки з членами громади; існують конфлікти: ☐ між дорослими членами сім'ї ☐ з родичами ☐ сусідами ☐ вчителями, лікарями ☐ спеціалістами ЦСССДМ ☐ міжрелігійні, міжетнічні ☐ інше Коментарі:	
4.3. Основні доходи сім'ї, в т. ч. державні допомоги, компенсації, пільги	☐ задовільні ☐ невідомо ☐ незадовільні
☐ заробітна плата батьків ☐ заробіток від домашнього господарства ☐ пенсії, аліменти чи інші соціальні виплати ☐ гуманітарна допомога ☐ державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям ☐ державна допомога сім'ям з дітьми ☐ державна соціальна допомога інвалідам ☐ допомога по безробіттю ☐ інше Коментарі:	
4.4. Борги	☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
☐ по оплаті за житло (у т. ч. комунальні послуги) ☐ перед банками, кредиторами ☐ сусідами, родичами ☐ інше Коментарі:	
4.5. Члени сім'ї, інші особи, які мешкають разом і потребують підтримки, захисту, соціального обслуговування	☐ відсутні ☐ невідомо ☐ наявні
☐ бездомні ☐ одинокі похилого віку ☐ особи з інвалідністю ☐ особи з нарко-, алкозалежністю, соціально небезпечними хворобами ☐ інші Коментарі:	
4.6. Помешкання та його стан	☐ задовільний ☐ невідомо ☐ незадовільний
☐ в помешканні дотримуються санітарно-гігієнічні норми ☐ холодно ☐ брудно ☐ присутні ознаки сирості, грибка ☐ шури, таргани, блощиці ☐ аварійне; умови для дитини: ☐ має окреме ліжко ☐ відсутнє постійне, придатне місце для сну та відпочинку ☐ облаштоване місце для гри дитини, навчальних занять ☐ відсутнє місце для виконання домашніх завдань, гри ☐ помешкання безпечне для дитини ☐ небезпечні предмети (дуже дрібні, гострі, колючі), ліки зберігаються в недоступних місцях для дитини дошкільного віку ☐ дитина має доступ до побутової хімії ☐ територія навколо помешкання безпечна для дитини ☐ інше Коментарі:	

5. Висновок оцінки потреб дитини та її сім'ї (початкової)

Прізвище сім'ї _____

Місце проживання _____

За результатами оцінки потреб з'ясовано:

Щодо задоволення потреб дитини _____

Щодо стану батьків та їхнього батьківського потенціалу _____

Щодо факторів сім'ї та середовища _____

Тривалість існування СЖО _____

Усвідомлення проблеми та причини СЖО, готовність до співпраці з надавачами послуг _____

Наступні дії:

- ☐ взяття під соціальний супровід
- ☐ надання послуг без оформлення соціального супроводу за карткою обліку роботи із сім'єю
- ☐ здійснення обстеження матеріально-побутових умов
- ☐ завершення справи
- ☐ направлення клієнта до іншого суб'єкта _____
(вказати найменування організації чи установи)
- ☐ інше _____

Відмітка про ознайомлення батьків, осіб, які їх замінюють, з результатами початкової оцінки потреб³:

Я, _____, Я, _____,
ознайомлений(а) з результатами оцінки: ознайомлений(а) з результатами оцінки:
☐ погоджуюся ☐ не погоджуюся ☐ маю окрему думку. ☐ погоджуюся ☐ не погоджуюся ☐ маю окрему думку.
Відповідно до Закону України „Про захист персональних даних” даю згоду на обробку персональних даних. Відповідно до Закону України „Про захист персональних даних” даю згоду на обробку персональних даних.

Підпис _____

Підпис _____

Коментарі:⁴

Спеціаліст, відповідальний за здійснення оцінки потреб:

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи) _____ (підпис) _____ (телефон)

Інші спеціалісти: _____
_____ (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи) _____ (підпис) _____ (телефон)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи) _____ (підпис) _____ (телефон)

Дата заповнення ____ 20__

³ У разі відмови батьків (особи) ставити підпис, перебування їх в неадекватному стані чи в разі їх відсутності з висновками можуть бути ознайомлені інші дорослі члени сім'ї, про що вони роблять відповідний запис.

⁴ Вказуються причини відсутності підписів батьків, осіб, які їх замінюють.

2. План заходів здійснення оцінки потреб (комплексної), узгоджений із членами сім'ї

№ з/п	Заходи, дії, види послуг	Дата/частота виконання	Відповідальні спеціалісти ⁵ та члени сім'ї	Примітки

Я погоджуюся зі змістом плану та сприятиму його виконанню:

Так____ Ні____ батько/особа, яка його замінює _____
(підпис)

(дата)

Так____ Ні____ мати/особа, яка її замінює _____
(підпис)

(дата)

Так____ Ні____ дитина (особа) _____
(підпис)

(дата)

Спеціаліст ЦСССДМ, відповідальний за соціальний супровід _____
(підпис)

(дата)

⁵ Спеціалісти, визначені Комісією з питань захисту прав дитини для роботи з сім'ями, де є діти.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

3. Потреби дитини та здатність батьків їх задовольняти

(заповнюється на сім'ю, де є діти, та на кожну дитину окремо)

Дитина: _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

вік на час обстеження _____
(повних років)

3.1. ЗДОРОВ'Я		
Дитина	Батьківський потенціал	
<u>Звернути увагу на такі параметри, враховуючи вікові особливості дитини:</u> самопочуття, інвалідність, психомоторний розвиток, наявність вакцинації відповідно до віку, наявність гострих, хронічних захворювань, зріст/вагу, харчування та апетит, дотримання режиму дня та сну, ознаки фізичного насильства, ушкодження, шкідливі звички	<u>Звернути увагу на такі параметри:</u> наскільки батьки розуміють та реагують на потреби дитини у здоров'ї. Дитина отримує їжу, житло, одяг, засоби особистої гігієни відповідно до віку. Батьки задовольняють потреби дитини в медичному догляді. Дитина захищена від небезпеки чи можливості зазнати шкоди. Батьки ознайомлюють дитину зі шкідливістю алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин, налаштовують на здоровий спосіб життя	
	Батько	Мати
Додаткова інформація/коментарі від дитини, батьків, інших спеціалістів щодо задоволення потреб дитини:		

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

3.2. НАВЧАННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ		
Дитина	Батьківський потенціал	
<u>Звернути увагу на такі параметри, враховуючи вікові особливості дитини:</u> мова, мовлення, пам'ять, зосередженість та увага під час бесіди (занять/ігор), успішність, відвідуваність навчального закладу, реабілітаційної установи, мотивація до навчання, ігор, пізнавальний інтерес, позашкільна освіта, досягнення у навчанні, спорті, особливі освітні потреби, здатність до творчості, уяви	<u>Звернути увагу на такі параметри:</u> наскільки батьки розпізнають та реагують на потреби дитини у навчанні, чи освітній та інтелектуальний рівень дитини забезпечується за рахунок підтримки, взаємодії, стимулювання та доступу до ресурсів громади, чи висувають батьки до дитини адекватні вимоги щодо навчання та досягнень дитини	
	Батько	Мати
Додаткова інформація/коментарі від дитини, батьків, інших спеціалістів щодо задоволення потреб дитини:		

3.3. ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК		
Дитина	Батьківський потенціал	
<u>Звернути увагу на такі параметри, враховуючи вікові особливості дитини:</u> наявність: прив'язаності, фобій, страхів, відчуття ізолюваності, самотності, специфічних емоційних реакцій (капризність, істеричність), стресостійкості, агресії, аутоагресії, жорстокості. Здатність: контролювати власні емоції, висловлювати почуття	<u>Звернути увагу на такі параметри:</u> батьки задовольняють емоційні потреби дитини, формують почуття власної значущості, створюють безпечні, стабільні взаємостосунки, сприяють розвитку вміння до управління агресією, емпатією	
	Батько	Мати
Додаткова інформація/коментарі від дитини, батьків, інших спеціалістів щодо задоволення потреб дитини:		

3.4. СІМЕЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ		
Дитина	Батьківський потенціал	
<u>Звернути увагу на такі параметри, враховуючи вікові особливості дитини:</u> побудова стабільних стосунків в сім'ї, з соціальним оточенням, допомога іншим, дружба, наявність асоціальних контактів, обережне ставлення до незнайомих, стиль життя, взаємодія з однолітками, дотримання правил та норм, прояви девіантної поведінки, втеча з дому	<u>Звернути увагу на такі параметри:</u> наскільки батьки турбуються про дитину. Яку модель сім'ї засвоює дитина від своїх батьків. Чи сприяють батьки розумінню та дотриманню соціальних норм, правил взаємодії з оточенням. Чи створюють умови, щоб дитина почувала себе членом сім'ї. Чи має сім'я стабільні правила, традиції. Чи батьки управляють та встановлюють межі у вирішенні соціальних проблем	
	Батько	Мати
Додаткова інформація/коментарі від дитини, батьків, інших спеціалістів щодо задоволення потреб дитини:		

3.5. САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ І САМОУСВІДОМЛЕННЯ		
Дитина	Батьківський потенціал	
<u>Звернути увагу на такі параметри, враховуючи вікові особливості дитини:</u> сприйняття себе, знання власної та сімейної історії, відчуття приналежності (вік, стать, релігія, етнічність), упевненість в собі, соціально прийнятне мовлення та поведінка, визнання власних досягнень, почуття власної гідності	<u>Звернути увагу на такі параметри:</u> чи сприяють пізнанню дитиною історії родини, її соціального та культурного походження, формуванню позитивної самооцінки дитини, її самоусвідомленню та чи навчають її прийнятним способам спілкуватися, поводитися в суспільстві. Чи турбуються про зовнішній вигляд дитини	
	Батько	Мати
Додаткова інформація/коментарі від дитини, батьків, інших спеціалістів щодо задоволення потреб дитини:		
3.6. САМООБСЛУГОВУВАННЯ		
Дитина	Батьківський потенціал	
<u>Звернути увагу на такі параметри, враховуючи вікові особливості дитини:</u> ступінь самостійності, наявність обмежень та правил, здатність просити про допомогу, приймати рішення, навички гігієни, догляду за собою та одягом, самостійність відповідно до віку, хатні обов'язки	<u>Звернути увагу на такі параметри:</u> наскільки батьки усвідомлюють і задовольняють потребу дитини в автономії. Чи навчають та контролюють її самообслуговування на відповідному її віку рівні. Чи забезпечена дитина засобами догляду за собою, в тому числі засобами гігієни. Чи хвалять дитину за вияви самостійності, здобутки в самообслуговуванні	
	Батько	Мати
Додаткова інформація/коментарі від дитини, батьків, інших спеціалістів щодо задоволення потреб дитини:		

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

Підсумок щодо стану задоволення потреб дитини

Сильні сторони	Слабкі сторони

Підсумок щодо можливості батьків задовольняти потреби дитини

Батько

Сильні сторони	Слабкі сторони

Мати

Сильні сторони	Слабкі сторони

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4ec.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

4. Фактори сім'ї та середовища, що впливають на дитину та її сім'ю⁶ (особу)

4.1. Історія сім'ї (особи) Історія (досвід) дитинства батьків, значні зміни в складі сім'ї (особи), важливі події в житті та їхнє значення для членів сім'ї (особи), захворювання, травмуючі події, залежності, насильство, кримінальний досвід, антисоціальна поведінка взаємостосунків у сім'ї, наявність конфліктів	
Сильні сторони	Слабкі сторони
4.2. Родичі Хто є родичами сім'ї (особи), де вони проживають, яку підтримку надають сім'ї (особі), у тому числі щодо виховання і розвитку дитини, хто з родичів першим відгукнеться і допоможе у випадку гострої необхідності	
Сильні сторони	Слабкі сторони
4.3. Житлово-побутові умови Наявність житла, санітарно-гігієнічні умови, наявність місця для сну, навчальних занять дитини, забезпеченість житла газо-, електро-, водопостачанням	
Сильні сторони	Слабкі сторони
4.4. Зайнятість Графік роботи батьків та його вплив на догляд, виховання і розвиток дитини. Яким чином робота чи її відсутність розцінюється членами сім'ї (особою)	
Сильні сторони	Слабкі сторони
4.5. Доходи Прибуток сім'ї (особи), наявність соціальних виплат. Яким чином сім'я (особа) використовує ресурси, розподіляє бюджет	
Сильні сторони	Слабкі сторони
4.6. Соціальна інтеграція Залучення сім'ї (особи) у соціальне життя громади, поінформованість про діяльність соціальних служб, наявність соціальної підтримки	
Сильні сторони	Слабкі сторони
4.7. Ресурси громади Наявність закладів освіти, охорони здоров'я, позашкільних навчальних закладів, магазинів, транспорту, клубів за місцем проживання. Рівень злочинності, безробіття	
Сильні сторони	Слабкі сторони

⁶ З урахуванням інформації, отриманої під час здійснення початкової оцінки потреб.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

5. Висновок оцінки потреб дитини та її сім'ї, сім'ї (особи) (комплексної)

Завдання щодо задоволення потреб дитини/дітей, сім'ї (особи):

Завдання щодо підвищення батьківського потенціалу:

Завдання щодо підсилення чи мінімізації впливу факторів сім'ї та середовища:

Коментарі дитини/дітей (особи) щодо процесу та результатів оцінки потреб

Коментарі батьків щодо процесу та результатів оцінки потреб

Відмітка про ознайомлення членів сім'ї із результатами оцінки потреб:

Я, _____, Я, _____,
 ознайомлений(а) з результатами оцінки потреб: ознайомлений(а) з результатами оцінки потреб:
☐ погоджуюсь ☐ не погоджуюсь ☐ маю окрему думку. ☐ погоджуюсь ☐ не погоджуюсь ☐ маю окрему думку.

Відповідно до Закону України „Про захист персональних даних” даю згоду на обробку персональних даних.

Підпис _____ Підпис _____

Спеціаліст, відповідальний за здійснення оцінки потреб:

(прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи)

підпис

Дата складання 20 р.

№ особової справи сім'ї (особи) _____

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

директор ЦСССДМ

_____ П. І. Б.

_____ 20__ р.

ПЛАН СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'Ї (ОСОБИ)

Прізвище сім'ї (особи) _____

Основні цілі соціального супроводу:

- ☐ сприяти в оформленні документів, державних допомог, пенсій, субсидій тощо;
- ☐ сприяти в організації ремонту житла;
- ☐ допомогти в організації облаштування кімнати для дитини/дітей;
- ☐ спонукати до планування бюджету та ведення домашнього господарства;
- ☐ сприяти працевлаштуванню працездатних членів сім'ї;
- ☐ сприяти у забезпеченні юридичного консультування;
- ☐ сприяти у захисті житлових, майнових прав дитини, сім'ї, особи;
- ☐ сприяти у забезпеченні догляду вдома;
- ☐ сприяти в організації лікування ВІЛ, алко- і наркозалежності;
- ☐ забезпечити реабілітацію/підтримку особи, членів сім'ї у зв'язку із поверненням із місць позбавлення волі;
- ☐ сприяти в ізолюванні одного із членів сім'ї у зв'язку із неадекватною поведінкою/проявами жорстокого поводження;
- ☐ сформувати навички відповідального батьківства;
- ☐ сприяти в налагодженні емоційних контактів батьків з дитиною;
- ☐ сприяти у допомозі батькам щодо підготовки дитини до самостійного життя;
- ☐ сприяти налагодженню позитивних стосунків сім'ї з членами громади;

- ☐ сприяти інтеграції дитини, сім'ї (особи) в колектив (громаду)

- ☐ інше (зазначити) _____

Очікувані результати щодо подолання чи мінімізації складних життєвих обставин	Перелік основних заходів для досягнення результату	Виконавці	Термін виконання	Примітки щодо виконання

Суб'єкти, залучені до реалізації плану, ознайомлені з ним:

Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Підпис	Контактний телефон

Я отримав(ла) та погоджуюся із змістом плану і сприятиму його виконанню:

Так ____ Ні ____ батько/особа, яка його замінює _____

(підпис)

(дата)

Так ____ Ні ____ мати/особа, яка її замінює _____

(підпис)

(дата)

Так ____ Ні ____ дитина (особа) _____

(підпис)

(дата)

Коментарі _____

Спеціаліст ЦСССДМ, відповідальний за соціальний супровід сім'ї (особи)

____ 20 ____ р. _____
(дата) (підпис)

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.r4ec.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо здійснення та документування оцінки потреб дитини та її сім'ї
у соціальних послугах

I. Загальні положення

- 1.1. Методичні рекомендації (далі – Рекомендації) розроблено відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», постанов Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», від 21 листопада 2013 року № 895 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, № 896 «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)», наказу Міністерства соціальної політики України від 09.07.2014 № 450, зареєстрований у Мін'юсті 4 вересня 2014 р. за № 1076/25853 «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах» (далі – наказ Мінсоцполітики).
- 1.2. Ці Рекомендації визначають порядок здійснення й особливості організації та документування оцінки потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах.
- 1.3. Оцінка потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах – це процес збору, узагальнення та аналізу інформації щодо розвитку дитини, батьківського потенціалу, факторів сім'ї та середовища, підготовки висновків та рекомендацій для прийняття рішень в найкращих інтересах дитини щодо надання відповідних соціальних послуг (далі – Оцінка потреб) (Додаток 1 до Рекомендацій).
- 1.4. Оцінка потреб – обов'язкова складова процесу соціальної роботи з сім'ями з дітьми (Додаток 2.1 до Рекомендацій). Метою Оцінки потреб є визначення необхідних стратегій втручання, видів соціальних послуг, соціальної допомоги, спрямованих на забезпечення прав дитини, подолання складних життєвих обставин (далі – СЖО) дитини та її сім'ї або мінімізацію їх наслідків.
- 1.5. Оцінка потреб базується на принципах та етичних цінностях соціальної роботи, основними з яких є: пріоритетність інтересів дитини, розуміння дитини та її потреб у контексті її соціальних зв'язків і життя в сім'ї, громаді, гарантований захист її прав, активна участь дитини, батьків або осіб, які їх замінюють, громади у процесі оцінки потреб і ухваленні рішень, доступність, добровільність, комплексність, гуманність, конфіденційність, безоплатність, партнерство, системність тощо.
- 1.6. Оцінка потреб здійснюється фахівцем із соціальної роботи, спеціалістом (далі – фахівець), призначеним наказом керівника ЦСССДМ (далі – Центру) чи відповідного закладу, організації соціального обслуговування, соціального захисту дітей, що відповідно до свого положення, статуту надає соціальні послуги сім'ям та дітям, які перебувають у СЖО. Оцінку потреб не може здійснювати фахівець, який не пройшов відповідну підготовку.

II. Організація та порядок здійснення оцінки потреб

- 2.1. Оцінка потреб здійснюється шляхом збору та аналізу фактів та інформації, зібраної під час відвідування дитини, сім'ї з дитиною за місцем проживання або перебування, безпосереднього спілкування з дитиною (якщо вона досягла такого віку, що може спілкуватися) або спостереження за дитиною, спілкування з батьками дитини або особами, які їх замінюють, чи особами, які здійснюють догляд за дитиною; а також інформації, яку фахівець у рамках визначених повноважень може отримувати чи запросити від інших суб'єктів (установ та організацій, фізичних осіб), які дотичні до роботи з конкретною дитиною та її сім'єю.
- 2.2. Під час оцінки фахівець інформує дитину, членів сім'ї про їхні права та обов'язки батьків, можливість отримання послуг та допомоги через Центр та інші установи і служби, надає їх адреси та телефони та пояснює щодо видів послуг, які вони надають.

- 2.3. Під час оцінки потреб фахівець надає необхідні послуги або залучає до цього інших фахівців.
- 2.4. Оцінка потреб може здійснюватися в два етапи й включати початкову та комплексну оцінку потреб у соціальних послугах дитини та її сім'ї (далі – початкова оцінка та комплексна оцінка).
- 2.5. Мета початкової оцінки: визначити, чи дійсно наявні складні життєві обставини в дитини та її сім'ї, та яких видів та обсягів послуг вони потребують для подолання СЖО чи мінімізації їх негативного впливу. Основними завданнями початкової оцінки є: збір достовірних фактів та інформації, які б підтвердили чи спростували наявність складних життєвих обставин для дитини та її сім'ї, аналіз наявної інформації та фактів з урахуванням слабких та сильних сторін, підготовка висновку та пропозицій щодо подальших заходів, у разі потреби здійснення негайних дій щодо захисту дитини/особи чи надання послуг.
- 2.6. Мета комплексної оцінки: розробка плану соціального супроводу. Основними завданнями комплексної оцінки є: комплексне вивчення всіх аспектів потреб дитини, спроможності батьків або осіб, які їх замінюють, задовольнити потреби дитини; визначення причин виникнення СЖО, сильних сторін та активізація (залучення) ресурсів сім'ї, родинного середовища та громади до розробки та реалізації плану соціального супроводу для подолання СЖО або мінімізації їх наслідків.

Процедура початкової оцінки потреб

- 2.7. Підставою для здійснення початкової оцінки потреб дитини та її сім'ї є повідомлення/інформація про дитину, сім'ю, особу, яка перебуває або може потрапити в складні життєві обставини, форма якого затверджена наказом Мінсоцполітики (далі – повідомлення). За результатами розгляду повідомлення керівник Центру визначає відповідального за проведення початкової оцінки.
- 2.8. Початкова оцінка потреб проводиться призначеним фахівцем в три етапи:
 - 2.8.1. Підготовчий – уточнення достовірності фактів, зазначених у повідомленні, перевірка наявності інформації про дитину, сім'ю в базі даних Центру, картці обліку роботи з сім'єю (особою), форма якої затверджена наказом Мінсоцполітики, визначення найбільш оптимальної форми візиту у сім'ю, повідомлення сім'ї про візит, узгодження дати та часу візиту, вжиття заходів безпеки.
 - 2.8.2. Основний – візит в сім'ю, знайомство з дитиною та її батьками, збір та документування фактів згідно з формою оцінки за допомогою спостереження, бесіди, опитування; заповнення соціальної картки сім'ї (у тому випадку, якщо така картка ще не заведена).
 - 2.8.3. Завершальний – підготовка висновку оцінки, що передбачає збір та уточнення додаткової інформації, аналіз та узагальнення наявних фактів та інформації за наступними критеріями:
 - характер впливу СЖО на стан та потреби дитини/особи;
 - стан батьків, осіб, що їх замінюють та їхній потенціал, щодо задоволення потреб дитини;
 - вплив факторів сім'ї та середовища на задоволення потреб дитини/особи;
 - тривалість існування проблеми;
 - усвідомлення отримувачем проблеми та готовність до співпраці з надавачами
 - 2.8.4. Ознайомлення та підписання батьками, дитиною (якщо вона досягла відповідного віку) висновку за результатами оцінки.
- 2.9. У разі виявлення у процесі початкової оцінки фактів загрози життю і здоров'ю дитини, залишення дитини без батьківського піклування, фахівець терміново повідомляє представників органу опіки та піклування, а саме ССД, сільського/селищного голову або уповноважену особу виконавчого органу, представника відповідного підрозділу міліції для здійснення оцінки безпеки, за необхідності вживає негайні дії щодо захисту дитини. Після прибуття представників органу опіки та піклування, фахівець діє як член комісії з екстреного

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

втручання відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів № 866 та бере участь у складанні Акту проведення оцінки безпеки дитини.

- 2.10. У разі потреби та права на призначення сім'ї будь-яких соціальних виплат фахівець із соціальної роботи за згодою членів сім'ї здійснює обстеження та складає Акт обстеження матеріально-побутових умов.
- 2.11. На підставі висновку початкової оцінки керівник Центру приймає відповідне рішення:
 - 2.11.1. У разі не підтвердження наявності ознак СЖО – про завершення роботи із повідомленням та інформує про це його суб'єкта;
 - 2.11.2. У разі, якщо сім'я чи член сім'ї потребують послуг іншого суб'єкта соціального супроводу, – про направлення повідомлення в іншу службу/організацію;
 - 2.11.3. За наявності потреби дитини та її сім'ї в певних соціальних послугах – про організацію надання послуг в порядку, визначеному законодавством;
 - 2.11.4. У разі підтвердження наявності СЖО, що негативно впливають чи можуть вплинути на стан здоров'я дитини та її розвиток, – направляє завірену копію висновку початкової оцінки та інші документи до відповідної ССД для розгляду на Комісії з питань захисту прав дитини щодо необхідності взяття дитини на облік ССД та сім'ї з дитиною/дітьми під соціальний супровід.
 - 2.11.5. У разі відмови батьків або осіб, які їх замінюють, від соціальних послуг, Керівник Центру приймає рішення про взяття сім'ї з дитиною на облік з метою подальшого моніторингу стану подолання сім'єю СЖО або мінімізації їх наслідків та інформує про це батьків або осіб, які їх замінюють.
- 2.12. Початкова оцінка здійснюється протягом 7 робочих днів від дати отримання відповідним Центром повідомлення про виявлення дитини, сім'ї з дитиною у СЖО. У разі коли перший запланований візит в сім'ю не відбувся через обставини, зумовлені відсутністю батьків, їхнім небажанням спілкуватися тощо, фахівець зобов'язаний передати письмове повідомлення про візит та контактну інформацію, за якою члени сім'ї мають з ними зв'язатися.
- 2.13. Документування початкової оцінки здійснюється відповідно до форми, затвердженої наказом Мінсоцполітики.
- 2.14. За результатами початкової оцінки в журнал обліку повідомлень/інформації робиться запис про прийняте рішення щодо подальшої роботи з дитиною та її сім'єю.

Процедура Комплексної оцінки у процесі соціального супроводу

- 2.15. Підставою для здійснення комплексної оцінки є наказ про організацію та здійснення соціального супроводу сім'ї з дитиною/дітьми, виданий директором відповідного Центру. Таким наказом затверджується склад міждисциплінарної команди соціального супроводу та її координатор, а також визначається фахівець, відповідальний за здійснення комплексної оцінки та розробку плану соціального супроводу.
- 2.16. Комплексна оцінка є складовою соціального супроводу, що розпочинається після укладання відповідного договору між клієнтом та Центром; вона є підготовчим етапом до складання та реалізації плану соціального супроводу.
- 2.17. Методи здійснення комплексної оцінки визначаються з урахуванням зібраних даних, фактів, інформації та зроблених висновків попередніх оцінок – початкової чи комплексної (в разі повторного супроводу) оцінки або оцінки безпеки дитини (здійснюється службами у справах дітей).
- 2.18. Фахівець із соціальної роботи збирає інформацію з різних джерел за допомогою: зустрічей з дитиною, батьками, членами сім'ї (відвідування на дому повинні проводитися за згодою членів сім'ї. За потреби, особливо у випадку підозри про жорстоке поводження/насильство, можуть здійснюватися несподівані візити); зустрічей з спеціалістами соціальної сфери (вчителями, вихователями, дільничними міліціонерами та іншими надавачами послуг), сусідами, родичами, друзями; письмових висновків за результатами консультацій дитини/сім'ї, поданих психологом, соціальним педагогом, лікарем та іншими; письмових висновків від інших надавачів соціальних послуг, або фахівців, які в даний час працюють з

дитиною/сім'єю; відповідних документів щодо здоров'я / освіти / соціального статусу дитини/ сім'ї.

- 2.19. Під час комплексної оцінки фахівець активно співпрацює з кожною дитиною, їхніми батьками, іншими членами родини, залучає до аналізу причин СЖО, мотивує до конструктивної взаємодії, насажує до самостійних дій, сприяє підвищенню самооцінки та враховує їхню думку при пошуку шляхів подолання СЖО, в разі потреби надає послуги.
- 2.20. Дитина, якщо вона досягла такого віку, що може висловити свою думку, батьки або особи, які їх замінюють, в обов'язковому порядку мають бути ознайомлені з результатами комплексної оцінки, брати безпосередню участь у визначенні мети, завдань та очікуваних результатів соціального супроводу.
- 2.21. Документування комплексної оцінки здійснюється відповідно до форми, затвердженої наказом Мінсоцполітики.
- 2.22. Комплексна оцінка здійснюється протягом 30 робочих днів від дати прийняття рішення про взяття сім'ї під соціальний супровід.
- 2.23. За результатами комплексної оцінки формується план соціального супроводу сім'ї (форма затверджена наказом Мінсоцполітики), який в обов'язковому порядку погоджується та підписується батьками дитини або особами, які їх замінюють, фахівцем з соціальної роботи а також затверджується директором Центру.

III. Документування початкової оцінки

Структура та основні характеристики форми документування

- 3.1. Форма документування «Акт оцінки потреб дитини та її сім'ї (початкова оцінка)» складається з певних розділів («Загальна інформація про членів сім'ї за місцем проживання (на момент оцінювання)», «Стан та потреби дитини», «Стан батьків та їхній потенціал щодо задоволення потреб дитини», «Фактори сім'ї та середовища», «Висновок оцінки потреб дитини та її сім'ї (початкової)» і умовно відображає послідовність дій фахівця під час здійснення оцінки.
- 3.2. Форма містить службові помітки, розміщені у правому верхньому куті першої сторінки, які включають: номер повідомлення/інформації про дитину, сім'ю з дітьми, які мають ознаки таких, що перебувають в СЖО; дату його отримання (день, місяць, рік); інформацію про спеціаліста, призначеного директором Центру, відповідальним за здійснення оцінки; дати початку та завершення оцінки.
- 3.3. Загальна інформації про членів сім'ї за місцем проживання (на момент оцінювання) включає особисті дані про дитину, її батьків чи осіб, які їх замінюють, та заповнюється у відповідній таблиці, яка розміщена на першій сторінці форми документування у наступних графах:
 - *П.І.Б. членів сім'ї*;
 - *дата народження* (дана інформація має відповідати даним свідоцтва про народження або паспорту);
 - *родинний зв'язок* (дідусь, бабуся, тітка, дядько, інші) та правовий статус (батьки, опікуни). Далі по тексту використовуються поняття «батько», «матір», в тому числі стосовно осіб, які їх замінюють;
 - *місце роботи/навчання, посада* (якщо особа працездатного віку і працює, необхідно вказати точну назву установи/організації без використання її аббревіатури, назву займаної посади, офіційне оформлення трудових відносин зазначається як штатний працівник, сумісник, договір. Якщо особа працездатного віку не працює, в графі зазначається «не працює»; стосовно дитини зазначається місце її навчання – номер/назва навчального закладу, клас);
 - *реєстрація за даною адресою* (вказується «так» чи «ні»);
 - *контактний телефон* (за згодою особи заноситься його контактний телефон (домашній, мобільний, робочий); якщо в особи наявні різні телефони, зазначаються декілька номерів; за наявності вказується адреса електронної пошти).

Основні розділи форми документування

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

- 3.4. Три розділи («Стан та потреби дитини», «Стан батьків та їхній потенціал щодо задоволення потреб дитини», «Фактори сім'ї та середовища») мають подібну структуру і містять групу показників, які зосереджують увагу фахівця на важливих фактах, що можуть вказувати на наявність СЖО.
- 3.5. Показниками, що характеризують «Стан та потреби дитини» (розділ 2), є: п.2.1. Самопочуття дитини, її зовнішній вигляд; п.2.2. Харчування; п.2.3. Навчання і досягнення; п.2.4. Емоційний стан; п.2.5. Шкідливі звички та ознаки девіантної поведінки; п.2.6. Сімейні та соціальні стосунки; п.2.7. Самообслуговування; п.2.8. Інша важлива інформація.
- 3.6. Показниками, що характеризують «Стан батьків та їхній потенціал щодо задоволення потреб дитини» (розділ 3), є: п.3.1. Здоров'я; п.3.2. Шкідливі звички; п.3.3. Соціальна історія; п.3.4. Зайнятість.
- 3.7. Показниками, що характеризують «Фактори сім'ї та середовища» (розділ 4), є: п.4.1. Мережа соціальної підтримки дитини та сім'ї; п.4.2. Соціальні стосунки сім'ї у громаді; п.4.3. Основні доходи сім'ї, в т. ч. державні допомоги, компенсації, пільги; п.4.4. Борги; п.4.5. Члени сім'ї, інші особи, які мешкають разом й потребують підтримки, захисту, соціального обслуговування; п.4.6. Помешкання та його стан.
- 3.8. Кожний із перелічених показників містить групу індикаторів, спектр яких об'єднує як позитивні, так і негативні характеристики. Спектр позитивних характеристик обмежений, однак достатній, щоб виявити сильні сторони та ресурси дитини, батька, матері, родинного середовища. Подібний спектр індикаторів має кожний показник. Оскільки завданням початкової оцінки є зосередження на фактах, а не з'ясування причин СЖО, більшість індикаторів сформульовано за зовнішніми ознаками СЖО, тобто оцінюються за результатами спостереження чи бесіди. У разі наявності ознаки СЖО, що характеризується певним індикатором, навпроти нього фахівець робить позначку ☒. Таких позначок може бути декілька. Не доцільним є збір інформації за кожним індикатором, фіксуються лише очевидні факти чи повідомлені. Фахівець аналізує лише ті індикатори, які відповідають віку дитини.
- 3.9. Ознака щодо стану та потреб дитини, навпроти якої фахівець зробив позначку, може стати темою бесіди для налагодження довірливих стосунків з дитиною, її батьками, уточнення інформації. З'ясовані факти відображається у графах «Інформація від дитини», «Інформація від батьків» чи «Інше». Вони заповнюються зі слів дитини, батьків, інших осіб (сусіди, родичі, фахівці соціальної сфери).
- 3.10. Кожний показник розділу «Стан та потреби дитини» містить графу для висновку щодо ознак СЖО (☐ відсутні, ☐ невідомо, ☐ наявні), який формується при допомозі індикаторів та інформації, отриманої від дитини, батьків, інших членів родини чи спеціалістів стосовно конкретного показника. Особливу увагу варто звернути на пояснення батьків, оскільки воно певною мірою відображає їхній батьківський потенціал щодо задоволення потреб дитини.
- 3.11. У пункті п.2.8. «Інша важлива інформація» вказується наявність статусу дитини (дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування), інвалідність тощо. Також зазначаються виявленні факти, які не знайшли відображення в попередніх пунктах, але є важливими для дитини. Наприклад: дитина, старша 4 років, не може назвати своє ім'я, батьків. Це свідчить про незадоволення її потреби в самопрезентації та самоусвідомленні.
- 3.12. У розділі 3 фіксується інформація, наскільки стан батьків впливає на їхню здатність задовольняти потреби дитини. Інформація аналізується окремо щодо батька і матері відповідно до визначених індикаторів. Уточнена інформація зазначається в колонці «Коментарі».
- 3.13. Кожний показник розділу 3 містить графу для висновку щодо впливу стану батьків та їхньої поведінки на задоволення потреб дитини (☐ не перешкоджають, ☐ невідомо, ☐ перешкоджають). Висновок формулюється окремо щодо батька і матері.
- 3.14. У коментарях можуть зазначатися факти, які є важливими стосовно стану батьків та їхньої здатності задовольняти потреби дитини. Ці факти можуть бути як позитивні, так і негативні. Наприклад, позитивні: батьки належним чином забезпечують безпеку дитини, розуміють її

потреби відповідно до віку; не застосовують фізичного покарання за провину. Негативні: батьки жорстко контролюють поведінку підлітка, не враховують його думку; навчають поганим звичкам, перекладають обов'язки по догляду за дитиною на сторонніх осіб, на старшу дитину; зобов'язують дитину доглядати за молодшими братами та сестрами, вести домашнє господарство. Важливою може бути інформація щодо готовності батьків прислухатися до порад фахівця, підвищувати батьківську компетентність, приймати допомогу спеціалістів, покращувати якість життя.

- 3.15. У розділі 4 збирається та узагальнюється найбільш важлива інформація щодо факторів сім'ї та середовища та їх впливу на стан задоволення потреб дитини, відповідно до зазначених індикаторів. У коментарях надається уточнена інформація; висновки формулюється при допомозі оціночних параметрів (☐ задовільні, ☐ невідомо, ☐ незадовільні, ☐ наявні, ☐ відсутні).
- 3.16. Показник розділу 4 «Члени сім'ї, інші особи, які мешкають разом й потребують підтримки, захисту, соціального обслуговування» передбачає фіксування інформації про бездомних, самотніх осіб похилого віку, осіб із інвалідністю, нарко-, алкозалежністю, соціально небезпечними хворобами. Якщо такі особи мешкають разом із сім'єю і потребують підтримки, захисту, соціального обслуговування, фахівець інформує про них відповідні установи, заклади соціального обслуговування у порядку згідно з чинним законодавством
- 3.17. Якщо серед висновків за кожним розділом зазначено більше, ніж чотири позиції (*невідомо*), є необхідність провести додатковий збір інформації за відповідними показниками. Також це може свідчити про низький рівень проведення оцінки.
- 3.18. Розділ 5 є заключною і ключовою частиною форми документування, оскільки містить узагальнений висновок щодо наявності складних життєвих обставин та їх впливу на стан задоволення потреб дитини, батьківського потенціалу, факторів сім'ї та середовища. Фахівець має проаналізувати наявні факти та інформацію, відповідно до п.2.8.3 даних рекомендацій та критеріїв для підготовки висновку оцінки потреб дитини та її сім'ї, див додаток 2.2. Таблиця 1. Критерії для підготовки висновку за результатами оцінки потреб дитини та її сім'ї. Таблиця містить 4 групи ознак, що характеризують можливі варіанти впливу складних життєвих обставин на стан та потреби дитини/особи/сім'ї. Також у висновку фахівець має зазначити, якими є ключові ознаки, які спричиняють СЖО, відповідно до додатку 5.1 «Картка обліку роботи з сім'єю»
Форма висновку може використовуватись як самостійний документ, тому містить графі із загальною інформацією, а саме: прізвище сім'ї, адреса.
- 3.19. Графа розділу 5 «*Наступні дії*» пропонує перелік можливих варіантів дій, необхідність яких визначається як пропозиція фахівця, який здійснював оцінку. Цей перелік включає наступне: ☐ взяття під соціальний супровід; ☐ надання послуг без оформлення соціального супроводу за картою обліку роботи з сім'єю; ☐ здійснення обстеження житлово-побутових умов; ☐ завершення справи; ☐ направлення клієнта до іншого суб'єкта (вказується назва організації чи установи); ☐ інше.
- 3.20. Графа «*Відмітки про ознайомлення батьків, осіб, які їх замінюють, з результатами початкової оцінки потреб*», заповнюється окремо щодо батька та матері. Вона включає варіанти повідомлення (☐ погоджуюся, ☐ не погоджуюся, ☐ маю окрему думку) та місце для підпису батька та матері. Батьки підписами засвідчують свою згоду на обробку персональних даних та факт ознайомлення з результатами оцінки.
- 3.21. Графа «*Коментарі*» призначена для запису особливої думки батьків чи одного з них; запису інформації фахівцем, у разі, якщо батьки відмовились підписуватись чи неспроможності підписатись, чи якщо висновок оцінки підписав інший дорослий член сім'ї. При цьому мають бути вказані причини відсутності підписів батьків, осіб, які їх замінюють, або/та дані осіб, які підписали висновок оцінки.
- 3.22. У графі «*Спеціаліст, відповідальний за здійснення оцінки потреб*», вказується П.І.Б., місце роботи та телефон фахівця, який здійснював оцінку, дата заповнення та підпис. У разі, якщо до оцінки долучались інші фахівці, вказуються їх П.І.Б., місце роботи, телефони та підписи.
- 3.23. Завершується висновок графою «*Дата заповнення*».

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

IV. Документування комплексної оцінки

- 4.1. Форма документування комплексної оцінки, затверджена наказом Мінсоцполітики, складається з таких розділів: «Визначення основних проблем та складних життєвих обставин, які необхідно подолати чи мінімізувати їх негативний вплив»; «План заходів щодо здійснення оцінки потреб (комплексної), узгоджений з членами сім'ї»; «Потреби дитини та здатність батьків їх задовольняти»; «Фактори сім'ї та середовища, що впливають на дитину та її сім'ю (особу)»; «Висновок оцінки потреб дитини та її сім'ї, сім'ї (особи) (комплексної)».
- 4.2. Форма має службові помітки, розміщені у правому верхньому куті першої сторінки, які включають реєстраційний номер рішення про взяття сім'ї під соціальний супровід, дату його прийняття (день, місяць, рік), а також інформацію про організацію, спеціаліста, призначеного директором Центру, відповідальним за здійснення оцінки; дати початку та завершення оцінки.
- 4.3. Розділ 1 *«Визначення основних проблем та складних життєвих обставин, які необхідно подолати чи мінімізувати їх негативний вплив»* передбачає вивчення думки членів сім'ї щодо ситуації, яка склалася в їхньому житті. Цей розділ заповнюється на всю сім'ю:
- позиція батька, фіксується в графі *«На думку батька»*, матері – *«На думку матері»*, кожної дитини, здатної виразити свою думку, – в графі *«На думку дитини/дітей»* із зазначенням її імені;
 - у графі *«Основна проблема, яка турбує сім'ю»* за допомогою бесіди занотовується, що батько, мати, дитина чи діти вважають основною проблемою сім'ї (наприклад, алкоголізм батька, відсутність роботи, житла, у батьків не має часу на спілкування з дитиною, ведення домашнього господарства, тощо);
 - у *«Супутніх проблемах»* фіксуються інші, наслідкові проблеми, що їх визначає кожен із членів сім'ї (наприклад, сімейне насильство як результат зловживання алкоголем, незадовільні житлово-побутові умови як результат низького матеріального рівня сім'ї чи низького батьківського потенціалу тощо);
 - *коментарі фахівця/спеціаліста із соціальної роботи* занотовуються після детальнішого вивчення ситуації в сім'ї як висновок щодо основних та супутніх проблем.
- 4.4. Розділ 2 *«План заходів щодо здійснення оцінки потреб (комплексної), узгоджений з членами сім'ї»* відображає узгоджені дії, заходи, що будуть здійснюватися в процесі оцінки. Зазначається дата, частота їх виконання, відповідальні. Фахівець мотивує членів сім'ї до активної участі у заходах з оцінки, пояснює процедуру оцінки. Їх спільні домовленості фіксуються у відповідній графі.
- 4.5. Розділ 3 *«Потреби дитини та здатність батьків їх задовольняти»* заповнюється на кожну дитину окремо. Вказується П.І.Б. дитини та її вік на момент проведення комплексної оцінки.
- 4.6. Розділ 3 дає можливість занотувати інформацію про задоволення потреб дитини та батьківський потенціал за такою структурою: дитина; батьківський потенціал окремо батька та матері або осіб, що їх замінюють; коментарі дитини, батьків, фахівця/спеціаліста із соціальної роботи щодо задоволення потреби дитини. У процесі збору та аналізу інформації важливо вказувати факти, а не припущення спеціаліста;
- *Дитина*. Кожна з потреб дитини: здоров'я, навчання та досягнення, емоційний розвиток, сімейні та соціальні стосунки, самоусвідомлення і соціальна презентація, самообслуговування – аналізується окремо. Біля кожної з потреб є параметри, на які варто звернути увагу при зборі інформації. Під час аналізу важливо враховувати показники вікового розвитку дітей (додаток 3 до Рекомендацій) та орієнтовні запитання для збору інформації (додаток 4 до Рекомендацій); при оцінці потреб дитини до 3 років можна використовувати також Клінічний протокол медичного догляду за здоровою дитиною віком до 3 років (http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080320_149.html), який містить показники розвитку дитини. Для оцінки потреб дитини та здатності батьків їх задовольняти можна використовувати інші додатки до Рекомендацій, зокрема 3-11.

- інформація про стан задоволення потреби дитини отримується від дитини, батьків або осіб, які їх замінюють, у разі необхідності залучаються профільні спеціалісти;
- при документуванні інформації важливо вказувати як на сильні, так і слабкі сторони в задоволенні конкретної потреби (наприклад: у хлопця 14 років сильною стороною може бути наявність прив'язаності до матері, брата; слабкою – закритість, ізольованість від контактів з однолітками, іншими людьми, упередженість у ставленні до батька).
- *Батьківський потенціал* оцінюється з врахуванням кожної потреби дитини та аналізується у п'яти аспектах: елементарний догляд, гарантія безпеки, емоційне тепло, стимулювання, життєві орієнтири та обмеження. Важливо визначити, наскільки батьки здатні доглядати дитину, сприяти у розвитку та наскільки вони беруть на себе за це відповідальність. У розділі необхідно вказувати сильні сторони батьків (наприклад: при оцінці потреби дитини в емоційному розвитку сильною стороною може бути наявність прив'язаності батька й дитини, його прагнення покращити взаємостосунки з сином, відкритість до порад спеціалістів) та наявні проблеми у виконанні ними батьківських функцій (наприклад: невміння батька контролювати гнів та проявляти свою любов до сина);
- якщо дитина проживає з одним із батьків, необхідно визначити, який вплив на неї має другий із батьків, наскільки важливим для дитини є підтримання зв'язків з цією людиною;
- У *«Коментарях дитини, батьків, фахівця/спеціаліста із соціальної роботи щодо задоволення потреби дитини»* зазначається позиція або пояснення дитини, членів сім'ї щодо певної потреби, стану її задоволення, рівня батьківського потенціалу. Також сюди можуть бути внесені коментарі фахівця/спеціаліста із соціальної роботи або інших спеціалістів щодо ситуації із задоволенням потреби дитини, які не були зазначені раніше.
- *Підсумок щодо стану задоволення потреб дитини* робиться за результатами оцінки всіх потреб дитини як узагальнення. В ньому вказуються сильні та слабкі сторони щодо стану задоволення всіх потреб дитини. В слабкі - виносяться ключові проблеми щодо розвитку дитини, інтенсивність та частота впливу на дитину негативних факторів, зокрема з врахуванням віку дитини, її особливих потреб). В сильних сторонах виділяються факти, що допомагають подолати чи зменшити вплив слабких сторін та можуть бути опорою в процесі соціального супроводу (наявність підтримки для дитини з боку значущих для неї осіб, самостійність дитини, її здібності тощо).
- *Підсумок щодо можливості батьків задовольняти потреби дитини* заповнюється окремо для батька та матері або осіб, які їх замінюють. Здійснюється узагальнений аналіз їхніх сильних та слабких сторін. До слабких сторін зараховуються факти, особливості характеру, поведінки, стан батьків, що перешкоджають задовольняти потреби дитини; до сильних - що допомагають подолати чи зменшують вплив слабких сторін та можуть бути ресурсом в процесі соціального супроводу;
- При оцінці батьківського потенціалу доцільно звернути увагу на: загальне ставлення батьків до дитини, те, яким чином батьки реагують на прохання, звернення дитини, зокрема, коли вони не можуть чи не хочуть задовольнити потреби дитини; вплив, який дитина має на батьків; якість стосунків батьки – дитина; розуміння потреб дитини і її розвитку; розуміння батьківських обов'язків; вплив будь-яких труднощів, минулого досвіду на здатність батьків виконувати такі обов'язки; здатність усвідомлювати труднощі і долати їх, скористатися підтримкою і приймати допомогу; здатність батьків адаптовуватися і змінюватися.

4.7. У розділі 4 *«Фактори сім'ї та середовища, що впливають на дитину та її сім'ю (особу)»* інформація фіксується за блоками (історія сім'ї, родичі, житлово-побутові умови, зайнятість, доходи, соціальна інтеграція, ресурси громади). Під час оцінки рекомендовано зібрати та проаналізувати інформацію за допомогою додатків 5, 12-14 до Рекомендацій, а також зробити вторинний аналіз вже зібраної інформації згідно з додатками 6-9, 11 до Рекомендацій.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

- 4.8. Цей розділ заповнюється на всю сім'ю. Якщо в сім'ї є діти від різних батьків, в підрозділ «Родичі» вноситься інформація щодо кожної дитини та її значущих родичів.
- 4.9. Інформація розділу розподіляється у контексті сильних та слабких сторін:
- слабкі сторони – це фактори, що негативно впливають на здатність батьків належним чином задовольняти потреби дитини; сильні сторони – підтримують сім'ю чи можуть бути використані як підтримуючий фактор;
 - у формі вказані параметри, на які варто звернути увагу під час оцінки.
- 4.10. Розділ 5 «Висновок оцінки потреб дитини та її сім'ї, сім'ї (особи) (комплексної)» заповнюється на всю сім'ю і об'єднує такі графи:
- завдання щодо задоволення потреб дитини/дітей, сім'ї (особи) – на основі отриманих даних вказуються ключові послуги, які потрібно надати дитині/дітям для задоволення потреб. У цьому пункті вказуються специфічні потреби кожної дитини (наприклад: для Івана (12 років) – підвищення рівня самообслуговування та догляду за собою; для Ірини (6 років) – підготовка до школи тощо);
 - завдання щодо підвищення батьківського потенціалу – вказуються ключові послуги, які потрібно надати батькам або особам, що їх замінюють, для підвищення рівня їхнього батьківського потенціалу. Зазначаються завдання щодо підвищення батьківського потенціалу (наприклад: для батька – розвиток здатності контролювати гнів та негативні емоційні реакції; працевлаштування; для матері – розвиток вміння стимулювати дітей до навчання; розвиток вміння дотримуватися санітарно-гігієнічних норм тощо);
 - завдання щодо підсилення чи мінімізації впливу факторів сім'ї та середовища – вказуються, що необхідно здійснити для посилення впливу підтримуючих факторів або зменшення негативних (наприклад: залучення бабусі до виховання внуків; заохочення батька до обмеження спілкування сина з другом, що зловживає алкоголем; забезпечення відповідного рівня санітарно-гігієнічних умов проживання тощо);
 - завдання визначаються спільно з дитиною/дітьми та сім'єю;
 - коментарі дитини/дітей щодо процесу та результатів оцінки потреб – вказується думка дитини/дітей щодо процесу здійснення оцінки, відображається інформація про згоду чи незгоду з результатами оцінки;
 - коментарі батьків щодо процесу та результатів оцінки потреб – вказується думка батька/матері щодо процесу здійснення оцінки, їхня згода чи незгода з результатами оцінки. Якщо батьки відмовляються ознайомлюватися, чи підписувати результати оцінки, їх пояснення та причина також вказуються у цьому підрозділі.
 - Графа «Відмітка про ознайомлення членів сім'ї із результатами оцінки потреб» заповнюється окремо щодо батька та щодо матері. Вона включає варіанти: ☐ погоджуюся з висновками оцінки ☐ не погоджуюся, ☐ маю окрему думку та місце для підпису батька та матері.
 - У графі «Спеціаліст, відповідальний за здійснення оцінки потреб» вказується П.І.Б., місце роботи фахівця, який здійснював оцінку, підпис та дата складання.
- 4.11. Важливо заповнювати форму доступною, зрозумілою мовою для дитини та її сім'ї.
- 4.12. До форми оцінки не включається конфіденційна інформація, яку батьки, дитина не хочуть поширювати (за винятком інформації щодо загрози життю та здоров'ю дитини).

V. Діагностичний інструментарій до комплексної оцінки

- 5.1. Для забезпечення більш ефективної партнерської взаємодії в процесі здійснення комплексної оцінки, залучення членів сім'ї до аналізу причин потрапляння в складні життєві ситуації, пошуку оптимальних шляхів їх подолання, активізації ресурсів сім'ї та родинного середовища рекомендується використовувати додатковий інструментарій. Його варто застосовувати відповідно до ситуації, готовності фахівця із соціальної роботи та членів сім'ї працювати із запропонованими методиками. Кожна з методик є актуальною на різних етапах оцінки. До деяких з них доцільно залучати психолога.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

- 5.2. *Додаток 3 до Рекомендацій «Окремі показники вікового розвитку дитини».* У цьому додатку представлено нормативні характеристики розвитку дітей різних вікових груп: 0–1 роки, 1–3, 3–6, 6–11, 11–15, 15–18 років. Такі показники можуть бути застосовані як орієнтири для фахівця/спеціаліста із соціальної роботи при оцінці потреб дитини. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пп. 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 3.5; 3.6 форми комплексної оцінки.
- 5.3. *Додаток 4 до Рекомендацій «Орієнтовні запитання, що можуть бути використані фахівцем в процесі оцінки потреб дитини та здатності батьків їх задовольняти».* У додатку зібрано запитання, які допоможуть фахівцю налагодити спілкування з дитиною, батьками. Запитання є універсальними і структуровані відповідно до потреб дитини та здатності батьків їх задовольняти. Перед візитом в сім'ю та використанням таких запитань, важливо переглянути показники вікового розвитку дитини й відібрати запитання, актуальні для дитини відповідного віку та її батьків. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 3.5; 3.6 форми комплексної оцінки.
- 5.4. *Додаток 5 до Рекомендацій «Орієнтовні запитання, що можуть бути використані фахівцем в процесі здійснення комплексної оцінки впливу факторів сім'ї та середовища».* В додатку зібрані запитання, на які можна опиратися для побудови розмови з дитиною, батьками, пошуку інформації від інших джерел. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 4.1; 4.2; 4.4; 4.5; 4.6; 4.7 форми комплексної оцінки.
- 5.5. *Додаток 6 до Рекомендацій «Самооцінка якості життя».* Використовується на різних етапах роботи з сім'єю. Методика дає можливість по семибальній шкалі визначити самовідчуття за окремими параметрами життєдіяльності, проблемні зони, бажані зміни. Дану методику можна використовувати для моніторингу динаміки змін. До застосування методики варто залучити психолога. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 3.5; 4.2 форми комплексної оцінки.
- 5.6. *Додаток 7 до Рекомендацій «Карта соціальних зв'язків».* Дозволяє отримати інформацію про значущих людей в житті дитини чи її батьків. Методика дає комплексну інформацію про соціальне оточення дитини та членів її сім'ї, дозволяє визначити суб'єктів, які здійснюють позитивний/негативний вплив на дитину чи її сім'ю. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 3.2; 3.4; 4.2 форми комплексної оцінки.
- 5.7. *Додаток 8 до Рекомендацій «Генограма».* Генограма допомагає зібрати, структурувати і зафіксувати інформацію про внутрішньосімейні стосунки у трьох-чотирьох поколіннях. Ця методика може бути застосована при зборі інформації щодо показника «Історія сім'ї» у компоненті «Фактори сім'ї та середовища». Методика може бути використана як у роботі з дітьми, так і з дорослими. Застосовує методику фахівець із соціальної роботи або інший спеціаліст, який навчений роботі з нею. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 3.4; 4.1; 4.2 форми комплексної оцінки.
- 5.8. *Додаток 9 до Рекомендацій «Еко-карта».* Методика допомагає клієнту визначити, як він бачить себе, свою сім'ю у контексті інших соціальних контактів. Її використання допомагає з'ясувати, як мікро- і макросередовище впливають на сім'ю. Методика може бути застосована у роботі з дітьми і дорослими та етапі збору інформації про «Сімейні та соціальні стосунки» чи «Родичів». Застосовує методику фахівець із соціальної роботи або інший спеціаліст, який пройшов відповідне навчання. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 3.4; 4.2 форми комплексної оцінки.
- 5.9. *Додаток 10 до Рекомендацій «Картка бажань».* Методика допомагає клієнту усвідомити і сформулювати свої актуальні цілі. Доцільно застосовувати як у роботі з дітьми, так і дорослими для оцінки потреби в самоусвідомленні, а особливо перед розробкою плану соціального супроводу. До застосування методики варто залучити психолога. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пункту 3.5 форми комплексної оцінки.
- 5.10. *Додаток 11 до Рекомендацій «Лінія життя».* Методика дає змогу проаналізувати бажану картину майбутнього клієнта. Може бути застосовна як у роботі з дитиною, так і її батьками. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пунктів 3.5; 4.1 форми комплексної оцінки.

- 5.11. *Додаток 12 до Рекомендацій «Моя зайнятість та розподіл часу».* Методика дає можливість спільно з дитиною чи кимось із батьків проаналізувати, чим займаються члени сім'ї упродовж дня, скільки часу витрачають на ту чи іншу діяльність. Важливо акцентувати, скільки часу батьки виділяють на безпосереднє спілкування з дитиною. Додаток корисно використовувати при зборі інформації щодо показника «Зайнятість» у компоненті «Фактори сім'ї та середовища». Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пункту 4.4 форми комплексної оцінки.
- 5.12. *Додаток 13 до Рекомендацій «Джерела доходів та витрати».* Ця методика передбачає спільний з членами сім'ї аналіз сімейного бюджету, джерел доходів та ефективності його використання, зокрема на потреби дитини. Результати можна використати при пошуку шляхів подолання складних життєвих обставин. Додаток корисно використовувати при зборі інформації щодо показника «Доходи» у компоненті «Фактори сім'ї та середовища» та при розробці плану соціального супроводу. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пункту 4.5 форми комплексної оцінки.
- 5.13. *Додаток 14 до Рекомендацій «Вплив фінансового становища сім'ї на дитину/дітей та інших членів сім'ї».* Методика дає можливість визначити наскільки ефективно використовуються фінансові та матеріальні ресурси сім'ї зокрема який вони мають вплив на стан задоволення потреб дитини та кожного з членів сім'ї. Додаток корисно використовувати при зборі інформації щодо показника «Доходи» у компоненті «Фактори сім'ї та середовища». Методика застосовується у роботі з дорослими членами сім'ї. Додаток стане у нагоді для збору і аналізу інформації відповідно до пункту 4.5 форми комплексної оцінки.

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ПОТРЕБ ДИТИНИ ТА ЇЇ СІМ'Ї

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

ЗМІСТ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ПОТРЕБ ДИТИНИ ТА ЇЇ СІМ'Ї

Потреби для розвитку дитини

Здоров'я – стан організму, що характеризується відсутністю будь-яких змін, пов'язаних із захворюваннями. Оцінка здоров'я передбачає з'ясування: відповідність ваги і зросту дитини визначеним нормам розвитку особи певного віку; проведення щеплення, їх своєчасність; наявність/відсутність хвороб, захворювань, встановлених діагнозів (в т.ч. хронічних); загальне самопочуття дитини тощо.

Навчання – процес засвоєння дитиною системи знань, вмінь, навичок, досвіду пізнавальної і практичної діяльності, ціннісних орієнтацій. Передбачає з'ясування **досягнень** дитини (успіхів у засвоєнні навчальної програми загалом та конкретних навчальних предметів зокрема), а також відповідності навчальних досягнень можливостям дитини; ставлення дитини до навчання; можливих труднощів у навчанні; стану відвідування дитиною школи.

Емоційний розвиток – позитивні якісні зміни у відображенні психікою дитини навколишнього світу, що проявляються у її переживаннях і прив'язаностях. Передбачає з'ясування: чи її поведінка не дратівлива, вередлива, нетерпляча, зухвала, груба; якими є особливості емоційних реакцій дитини у стресових ситуаціях; що непокоїть, тривожить дитину, або чого вона боїться; яким є рівень її тривожності і самоконтролю тощо.

Сімейні та соціальні стосунки – взаємостосунки, що складаються у дитини в сім'ї, суспільстві. Передбачає з'ясування: з ким дружить дитина; чи є поза сім'єю дорослі або однолітки, яким дитина довіряє (друзі, вихователі, вчителі, далекі родичі тощо); чи не була дитина об'єктом насильства; які стосунки дитини з батьками, найближчим оточенням.

Самоусвідомлення та самопрезентація – усвідомлене ставлення дитини до своїх потреб і здібностей, переживань і думок тощо, процес і результат свідомого вибору особистістю власної життєвої позиції, здатність і потреба дитини виразити саму себе, свої вміння, здібності й отримати від оточуючих визнання. Передбачає з'ясування: чи усвідомлює дитина свою приналежність до сім'ї і чи сприймає сім'ю як значуще найближче оточення; чи усвідомлює свою стать, культурну приналежність чи вміє дитина коректно поводитися, дотримуючись моральних норм, чи вміє ввічливо звернутися, у разі потреби, до незнайомої особи з проханням, чітко сформулювати свою позицію і представити її; чи знає, як і коли себе презентувати.

Самообслуговування – самостійні дії дитини, що дозволяють їй підтримувати себе й особисті речі в стані, який відповідає прийнятим санітарно-гігієнічним і побутовим нормам. Передбачає з'ясування: чи має дитина навички особистої гігієни та догляду за собою; чи може сама вдягатися, митися, прати; чи турбується про зовнішній вигляд; чи доглядає за особистими речами; чи вміє користуватися столовими приборами та побутовими електроприладами, готувати їжу тощо.

Батьківський потенціал

Елементарний догляд – забезпечення базових потреб дитини у їжі, відпочинку, сні, одязі та ін. Передбачає з'ясування: як батьки задовольняють потреби дитини в їжі, одязі, відпочинку, грі; гігієнічні потреби, наскільки вони можуть та готові любити та піклуватися про дитину у разі її поганого здоров'я, інвалідності тощо.

Гарантія безпеки – забезпечення захищеності життєво важливих інтересів дитини, її потреб і прав. Передбачає з'ясування: чи можуть (вміють) батьки створити безпечне середовище для дитини; гарантувати їй адекватний захист від завдання шкоди; чи здатні розпізнавати ризики і небезпеки як вдома, так і за його межами; чи є у колі їх друзів наркомани, алкоголіки, інші особи з небезпечною для оточуючих поведінкою; чи захоплення батьків, спосіб проведення дозвілля не загрожують життю чи здоров'ю дитини.

Емоційне тепло – стан, при якому реалізується ставлення батьків до дитини; чуйність до її переживань, співчуття. Передбачає з'ясування: як батьки характеризують дитину й

взаємостосунки у власній сім'ї; чи пригортають, обіймають, заспокоюють дитину; чи виявляють почуття любові, турботи; як часто виявляють знаки уваги тощо.

Життєві цінності – ідеальні уявлення батьків про цінності, цілі та завдання у процесі життєдіяльності. Передбачає з'ясування: які методи, стиль виховання використовує сім'я, і чи відповідають вони віку, потребам, характеру дитини; якою батьки уявляють модель позитивної поведінки дитини, що, на їх думку, не можна робити; яким чином батьки прививають дитині вміння дотримуватися моральних чи суспільних норм; чи однаковими є вимоги обох батьків до дитини; чи дотримується сім'я режиму дня; чи має сім'я стабільні правила, традиції.

Стимулювання – заохочення дитини батьками до відповідних дій; вплив, що обумовлює динаміку розвитку дитини. Передбачає з'ясування: чи батьки стимулюють успішне навчання дитини і як саме це роблять; чи завжди вислуховують дитину і відповідають на її запитання; чи стимулюють дитину раннього та дошкільного віку під час гри; чи здатні батьки створити умови, щоб дитина прагнула і досягала успіху у власній діяльності; чи батьки сприяють, щоб дитина долала посильні для неї труднощі тощо.

Фактори сім'ї та середовища

Історія сім'ї – хронологія та перебіг важливих подій у житті сім'ї. Передбачає з'ясування: хронології важливих подій в житті і їхнє значення для членів сім'ї (в т.ч. стосунки між розлученими батьками; досвід дитинства батьків).

Родичі – особи, пов'язані між собою кровним зв'язком, що визначає їх права і обов'язки один перед одним. Передбачає з'ясування: хто родичі дитини; хто входить до кола найближчого оточення батьків, їх родичів; де вони проживають; як часто родичі підтримують стосунки з дитиною, сім'єю; чи сприяють родичі, у разі необхідності, вихованню і розвитку дитини.

Житлово-побутові умови – стан та комфортність помешкання, у якому проживає дитина, сім'я. Передбачає з'ясування: наскільки сприятливим для дитини є житло; оцінюються елементарні комунальні умови (гаряча вода, опалення тощо), інтер'єр, зовнішній вигляд помешкання, його облаштованість, чистота.

Зайнятість – діяльність батьків, членів родини, що пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, які не суперечать законодавству, та приносить певний заробіток. Передбачає з'ясування: хто в сім'ї працює; який вплив має робота батьків на дитину, на стосунки з нею; який графік роботи батьків; чи працюють батьки ще десь за сумісництвом, і як це впливає на догляд, виховання і розвиток дитини.

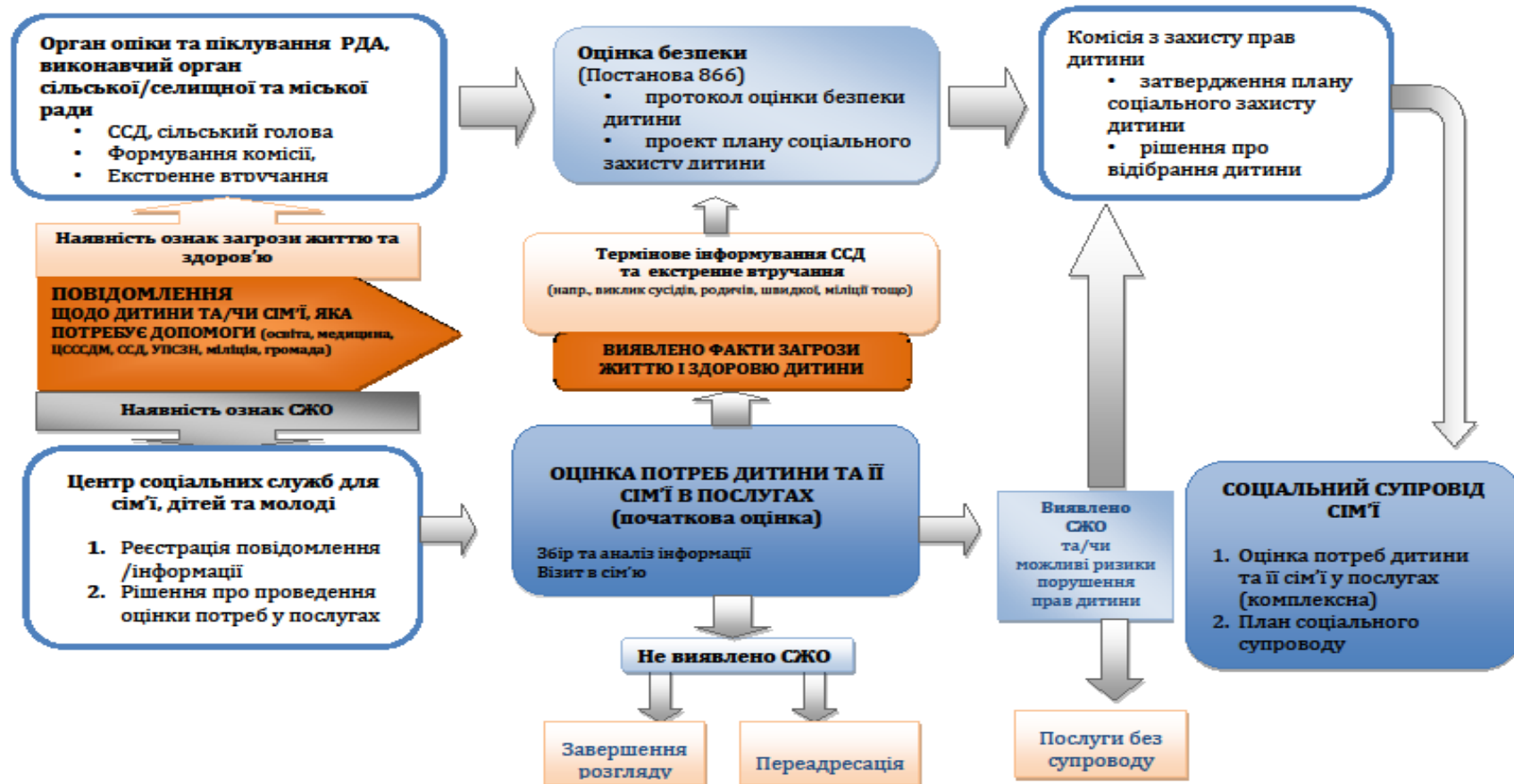
Доходи – наявний рівень прибутку членів сім'ї. Передбачає з'ясування: заробітна плата кого із батьків становить основний дохід сім'ї; чи вистачає реальних доходів сім'ї для піклування про дитину, забезпечення її потреб у захисті, вихованні та повноцінному розвитку; чи стабільний прибуток сім'ї; чи сім'я отримує всі належні їй допомоги, виплати; яким чином сім'я використовує всі ресурси, розподіляє бюджет тощо.

Соціальна інтеграція – характеристика ступеню спільних цілей, інтересів, діяльності сім'ї, родини дитини з іншими соціальними групами; входження сім'ї у соціальну систему як повноправний і активний член громади. Передбачає з'ясування: чи дружить сім'я з іншими родинами; чи відчуває себе членом територіальної громади; чи відвідує громадські заходи, масові свята; яку позицію (активну, нейтральну чи пасивну) у житті громади займає сім'я тощо.

Ресурси громади – джерело й арсенал засобів та можливостей громади, до яких можна звертатися у разі необхідності для задоволення потреб дитини та забезпечення її прав. Передбачає з'ясування: чи володіє громада необхідними ресурсами та резервами для підтримки та допомоги сім'ї; чи є за місцем проживання сім'ї кінотеатр, школа, будинок творчості, поліклініка, лікувальні, розважальні заклади, служба центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служба у справах дітей, неурядові організації, що працюють з дітьми і для дітей тощо; чи користується сім'я зазначеними ресурсами, чи має до них доступ.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

АЛГОРИТМ ВЕДЕННЯ ВИПАДКІВ СІМЕЙ З ДІТЬМИ, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

Таблиця 1. Критерії для підготовки висновку за результатами оцінки потреб дитини та її сім'ї.

Критерії	Ознаки впливу складних життєвих обставин на дитину/особу/сім'ю			
	<i>Перша група ознак</i>	<i>Друга група ознак</i>	<i>Третя група ознак</i>	<i>Четверта група ознак</i>
1. Характер впливу СЖО на стан особи та задоволеність її потреб	Наявні проблеми та обставини певною мірою порушують нормальну життєдіяльність дитини/особи, однак не суттєво впливають на стан дитини/особи та задоволеність її потреб.	СЖО негативно впливають на стан дитини. Потреби дитини/особи задовольняються частково.	СЖО негативно впливають на стан дитини/особи. Потреби дитини/особи переважно не задовольняються. В разі відсутності комплексного втручання може виникнути загроза здоров'ю та розвитку дитини/особи.	СЖО, події загрожують життю та здоров'ю особи/дитини, у разі відсутності екстреного втручання матимуть суттєві негативні наслідки для особи/дитини.
2. Стан батьків, осіб, що їх замінюють та їхній потенціал, щодо задоволення потреб дитини.	Стан батьків не перешкоджає задоволенню потреб дитини, їхній батьківський потенціал належний. Батьківський потенціал належний.	Стан батьків частково перешкоджає задоволенню потреб дитини, їхній батьківський потенціал недостатній(у одного з батьків слабкий).	Стан батьків перешкоджає задоволенню потреб дитини; батьківський потенціал дуже слабкий в обох батьків чи відсутній в одного з них.	Батьківський потенціал відсутній у обох батьків. Батьки ведуть аморальний спосіб життя, зловживають алкоголем, є залежними, перебувають у конфлікті з законом, примушують дитину до жебрацтва, втягують у протиправну діяльність.
3. Вплив факторів сім'ї та середовища на задоволення	Фактори сім'ї сприяють вирішенню проблеми, родина готова підтримати дитину/особу. У громаді наявні й	Фактори сім'ї та середовища частково сприяють вирішенню проблеми, до проблем дитини/особи/сім'ї родичі ставляться із застереженням. У громаді немає достатніх	Фактори сім'ї та середовища не сприяють вирішенню проблеми, контакти у родині слабкі або відсутні, стосунки переважно конфліктні. У громаді відсутні або	Фактори сім'ї та середовища поглиблюють існуючі проблеми, загрози для життя та здоров'я дитини/ особи.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

потреб дитини/ особи	доступні необхідні ресурси для підтримки та вирішення проблеми.	необхідних ресурсів для вирішення наявних проблем.	недоступні необхідні ресурси для вирішення проблем дитини/особи/сім'ї.	
4. Тривалість існування СЖО.	СЖО виникли/ поглибилася нещодавно (протягом останніх шести місяців).	СЖО тривають/ поглибилася від трьох місяців до року.	СЖО носять затяжний характер та поглиблюється (тривають більше рік чи декілька років).	СЖО, проблема виникла раптово чи раптово загострились до критичного стану. . Подія/ї, що тільки відбулися (до однієї доби), мають негативний вплив на стан здоров'я, розвиток та загрожують життю дитини/особи.
5. Усвідомлення дитиною/особою/сім'єю наявності та причини СЖО, готовності до співпраці з надавачами послуг	Отримувач/ї усвідомлює наявність проблем, розуміє їх ризики і загрози Отримувач/ї готовий співпрацювати у вирішенні своїх проблем з надавачами послуг; (психолог, медичний працівник, педагог, юрист та інші).	Отримувач/ї частково усвідомлює наявність проблем та можливі ризики і загрози Отримувач/ї пасивний, переважно займає вичікувальну позицію, проте серед членів сім'ї, найближчого оточення є особи, які усвідомлюють проблеми та готові співпрацювати з надавачами послуг та сприяти подоланню СЖО.	Отримувач/ї та члени сім'ї, найближче оточення не усвідомлює наявність проблем, не розуміють їх ризики і загрози, не бажають щось змінювати. Отримувач/ї та члени сім'ї, найближче оточення є пасивними, не виявляють бажання співпрацювати з надавачами послуг у вирішенні своїх проблем.	Отримувач/ї та члени сім'ї не визнають існування проблеми, перекладають відповідальність та вину на інших; вважають певну негативну поведінку нормою, вороже ставляться до надавачів послуг.

ОКРЕМІ ПОКАЗНИКИ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ***Від народження до 1-го року***

- У віці від 2-х до 12 місяців у дитини інтенсивно розвивається потреба у нових враженнях: вона зосереджує увагу на новому, намагається взяти у руки незнайомі речі тощо.
- Джерелом постійних приємних і неприємних емоцій дитини є батьки. Дитина спілкується з батьками, коли у відповідь на їхні звернення до неї посміхається.
- Ближче до 6-ти місяців дитина починає розрізняти "Я" (нога, рука) і "не Я" (іграшка).
- Шестимісячна дитина здатна за відсутності поряд матері самостійно займатися протягом 40 хв., виявляючи при цьому позитивне самопочуття.
- Дитина у 4-6 місяців автоматично вбирає в себе всі емоційні реакції матері, не "перетворюючи" їх. У присутності незнайомих людей вона поводить стримано і обережно.
- Дитина у 7-9 місяців відгукується на власне ім'я.
- У 7-9 місяців настрій дитини опосередковано пов'язаний із настроєм матері. Вона може заплакати, якщо чужий наближається до неї або намагається взяти на руки.
- Дитина з 7 місяців починає наслідувати дії дорослих (робить "ладусі", "до побачення", киванням голови показує "так" чи "ні" тощо).
- У 10-12 місяців емоції швидко змінюються, проте переживання надзвичайно глибокі і щирі. З 12 місяців дитина прагне схвалення свого успіху близькою людиною. Сильне почуття прив'язаності дитини може формуватися до декількох членів сім'ї.
- Дитина 11 місяців радіє приходу інших дітей.

1–3 роки

- У віці 1 рік 4 місяців – 1 рік 6 місяців дитина уважно вдивляється у дзеркало, ідентифікує зображення із собою.
- У 1 рік 10 місяців – 2 роки дитина описує власні дії: "я сідаю", "моя іграшка".
- У 2 роки – 2 роки 6 місяців дитина знає частини свого тіла і називає їх.
- У 19-24 місяців у дитини з'являється інтерес до інших дітей, прагнення наблизитися до них, гратися з ними. Дитина засвоює елементарні норми спілкування та усвідомлює перші заборони дорослого.
- З 2-х років 6 місяців дитина розуміє значення займенників ("я", "моє", "твоє"); у неї формується елементарна самооцінка. У колі однолітків/братів та сестер вона проявляє власну позицію.
- Дворічні діти починають усвідомлювати свої якості і свій настрій, а також емоційний стан інших. З 2,5 років вони відтворюють настрій дорослих.
- На другому році життя дитина починає відстоювати своє право на самостійність: одягається самостійно і їсть акуратно. Дитина віком 2-2,5 років може самостійно тримати чашку, зачерпувати ложкою їжу із тарілки, знімати шкарпетки, куртку, штанці, просовувати руки в рукава, чистити зуби. З 2 років 6 місяців дитина може заціпнути гудзики, зав'язати шнурівки із незначною допомогою дорослого.
- У 2,5 роки дитина грається поряд з однолітками, але не разом з ними. Поступово з'являється спільна гра, але вона нетривала.
- Ближче до 3-х років дитина знає, чим подобається, а чим не подобається іншим людям; усвідомлює, що може поводитися не так, як від неї чекають. Дитина починає усвідомлювати, що інші люди можуть думати і поводитися не так, як вона.
- Щоб у дитини розвивався позитивний "Я-образ", вона має відчувати безумовну любов до себе.
- Стабільність настрою дитини обумовлена стабільним позитивним ставленням до неї оточуючих. Водночас малюкові потрібна реакція дорослого на виявлені ним емоції.
- Трирічний малюк вже має свій характер; він здатен відчувати провини і сором. Дитина намагається поводитися так, щоб уникнути незадоволення значущих дорослих.

- Дитина 2-3-х років життя здатна уникати небезпеки, лише базуючись на попередньому досвіді, тому проявляє у поведінці необачність.
- Сильне почуття прив'язаності дитини може формуватися до декількох членів сім'ї.

3–6 років

- Більшість дітей 3-4 віку розрізняють назви кольорів, рахують до 10, їм подобається поєднувати форми, розглядати книжки. У цьому віці діти мають знати свої імена, прізвища, вік, стать, дату народження, домашню адресу.
- Значний вплив на психічний розвиток дитини має гра як провідна діяльність у дошкільному віці. Діти 3-4 роки, як правило, граються наодинці; вони вже можуть запам'ятовувати фрагменти, прості правила ігор. З 4-5 років у гру, в т.ч. й рольову, залучаються інші діти. З 5 років у дітей починають розвиватися організаторські вміння і навички.
- Потреба в спілкуванні (взаємодії з однолітками, дорослими, спільні ігри, спільна праця) визначає становлення особистості дитини дошкільного віку. З 4 років дитина може використовувати у мовленні складні речення.
- Всім дітям необхідне відповідне і належне стимулювання. 4-5 років – вік "чомучок". Водночас розвиток допитливості, потреби в пізнанні дітей цього віку безпосередньо залежить від поведінки батьків, їх реакції на запитання та інтереси дитини.
- Дошкільник має велике бажання включитися у доросле життя й активно брати у ньому участь. Діти дошкільного віку потребують спілкування з дорослими, у суспільному житті задовольняють через гру. До 6 років вміння спілкуватися з іншими людьми має бути добре розвинене.
- У дошкільників зароджується інтерес до серйозних занять музикою, що може сприяти розвитку музичної обдарованості. Ліплення, конструювання, малювання найбільше сприяють прискоренню сенсорного розвитку дитини. З 5 років дитина може конструювати, створювати щось потрібне в побуті.
- У дітей цього віку можна очікувати короткотривалі приступи вередливої поведінки. Разом з тим, діти 4-5 років приймають зауваження, вправляють свої помилки. До 6 років самоконтроль у дитини має бути розвинений.
- У дошкільному віці дитина починає керуватися у своїй поведінці моральними нормами. У неї формуються моральні уявлення і оцінки. Діти у цьому віці демонструють соціально позитивну поведінку: діляться, допомагають, заспокоюють інших.
- У дитини дошкільного віку формується потреба гордитися певними якостями, трудовими успіхами. Однак, у 5 років діти, як правило, переоцінюють власні можливості.
- Діти 3-5 років менше переживають через короткотривале розлучення з батьками, ніж у ранньому віці.

6–11 років

- Всім дітям цього віку для пізнавального розвитку необхідне належне стимулювання. Якщо значущі дорослі достатньо заохочують дитину, хвалять її за успіхи, то у неї формується мотив досягнення успіху, що дуже важливо для розвитку особистості.
- У дитини віком 6–8 років можна очікувати короткотривалі приступи вередливої поведінки. Спроби стримувати емоції, бажання проявляють в 9-10 років.
- Діти молодшого шкільного віку безмежно довіряють дорослим, особливо вчителям, визнають їх авторитет, приймають судження. Натомість, постійні проблеми в сім'ї, наприклад, розлучення, провокують прояву у дитини почуття суму, гніву, тривоги; дитина починає погано вчитися, а у 10-13 років вона може втратити емоційний зв'язок з родиною.
- Діти у цьому віці демонструють соціально позитивну поведінку: діляться, допомагають, заспокоюють інших. Скарги дитини 6-7 років на інших пов'язані із бажанням сумлінно виконати завдання, турботою, щоб всі поводитися згідно з правилами.
- Успіх засвоєння дитиною молодшого шкільного віку моральних норм і правил поведінки залежить від того, як до них ставляться батьки. Коли діти стають свідками жорстокого ставлення, їм важко контролювати свої власні емоції й поведінку.
- Для молодших школярів загалом характерний життєрадісний і бадьорий настрій.

- У дітей 6-11 років формується самоповага до себе, з'являються самооцінки різних типів: адекватні, завищені і занижені. З віком розвивається самокритичність.

- У 10-11 років великого значення для дитини набувають ровесники. Ігри, позитивна взаємодія з іншими сприяють формуванню у дитини відповідальності і товариськості. Розвивається почуття симпатії.

- Дітям молодшого шкільного віку необхідно доручати більше справ виконувати самостійно і при цьому більше їм довіряти. Водночас дітям може бути потрібна допомога у догляді за особистою гігієною, певний контроль за цим.

11–15 років

- 11-15 років – *підлітковий* період, що є найскладнішим із усіх вікових періодів розвитку дитини.

- Дітей цього віку відрізняє підвищена пізнавальна і творча активність, допитливість, інтерес до різних видів діяльності, перші мрії про майбутню професію. Особливо стараються встигати у навчанні дівчатка. Проте нерідко ставлення підлітка до того чи іншого предмету визначається ставленням до вчителя, який його викладає.

- Головними мотивами дитини в 11-15 років є самопізнання, самовираження, самоствердження, а відповідно потребами – бути самоцінним, визнаним, незалежним, стати предметом уваги інших.

- Діти цього віку вразливі до думок дорослих і особливо ровесників. У підлітковому віці група однолітків є найбільш значущою. Невміння чи неможливість досягти визнання у такій групі частіше всього стає чинником недисциплінованості, правопорушень.

- Для підлітка важливо мати друга, в т.ч. в школі. Підліток відчуває потребу поділитися своїм враженнями, розповісти про події свого життя. Близький друг іноді може допомогти дитині подолати навіть сімейні проблеми.

- Важливо, щоб в усіх випадках дітям надавали максимум самостійності, щоб дорослі підтримували будь-які прояви їхньої ініціативи, діловитості.

- Поведінка підлітків нерідко визначається їх настроєм, що може протягом невеликого проміжку часу змінюватися на протилежний. Діти цього віку переважно невпевнені. Іноді вони замикаються в собі або втікають із дому, реагуючи таким чином на поведінку батьків.

- Підліток більше домагається певних прав, ніж прагне прийняти на себе обов'язки. Велике значення у цей період мають єдині вимоги до дитини як в сім'ї, так і в школі. Коли вимоги суперечливі, підлітки демонструють протести в різних формах, проявляють непокірність.

- 13-14 років – найактивніший період самовиховання волі. Вимоги свободи від контролю батьків сильніше помітні у дівчат.

- Підліток може акцентувати увагу на власних недоліках. Його бажаний образ "Я", як правило, складається з чеснот інших людей. Ідеал підлітків часто суперечливий.

- З 11-12-ти років дитина проявляє інтерес до осіб протилежної статі й стосунків з ними, проте йому буває важко зробити перший крок до інтимного спілкування.

- Підліток вимагає ставлення до себе, як до дорослого, однак не відповідає вимогам дорослості.

- В 11-15 років формуються соціальні установки, ставлення до інших людей, суспільства. Діти копіюють поведінку дорослих, які є значущими, авторитетними для них (одяг, зачіска, лексикон, спосіб відпочинку та ін.). У цьому віці відбувається переоцінка сімейних цінностей.

- У дітей цього віку добре розвинуті соціальні навички. Вони можуть пристосувати свої розмову і поведінку до різноманітних ситуацій.

- Діти дуже чутливі до своєї зовнішності і критики, особливо з боку однолітків. Водночас за гігієною дітей цього віку необхідно інколи спостерігати. Підлітки можуть готувати прості страви, відповідним чином реагувати на небезпечні ситуації.

15–18 років

- Дітям 15-18 років властива надмірна увага до власного тіла, дещо викривлені уявлення про норму стосовно його розміру, ваги, пропорцій тощо.

- У цьому віці відбувається відкриття "Я", власного світу думок, почуттів, переживань, які здаються самій дитині неповторними і оригінальними. Дитина психологічно готова до самовизначення.
- Це період ранньої юності, коли людина перетворюється на суб'єкт власного розвитку. Внутрішня позиція дитини цього віку – спрямованість на майбутнє, вибір професії. У порівнянні з підлітками у дітей віком 15-18 років підвищується інтерес до навчання, особливо до предметів, що будуть потрібні у майбутньому. На професійне самовизначення дитини/молодої людини впливають: інформованість про професії, їх соціальний престиж, особисті нахили і здібності, а також позиція близьких значущих людей, насамперед батьків.
- У 15-18 років свідомо і цілеспрямовано формуються сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль, осмисленість, критичність. У цей період підвищується емоційна сприйнятливості і здатність до співпереживання.
- Настрій стає значно стійкішим та більш усвідомленим, проте прикладені зусилля все ж залежать від нього. Дівчатка мають більшу схильність до депресій порівняно з хлопчиками.
- Це пора першої закоханості, що має великий емоційний вплив на дитину. Розрив стосунків може бути дуже стресовим. Юнацькі мрії про кохання насамперед відображають потреби в емоційному теплі, душевній близькості. Для дівчат потреба в ніжності, розумінні сильніша, ніж бажання фізіологічної близькості.
- Юнацькі оцінки нерідко категоричні й прямолінійні, з демонстративним запереченням моральним аксіом.
- Хлопцям та дівчатам притаманне оптимістичне самопочуття, підвищений життєвий тонус. Водночас дівчатка частіше мають занижену самооцінку, вони менше впевнені у собі, частіше чекають невдач і не прагнуть до високих досягнень.
- У 15-18 років (ранній юності) зменшується гострота міжособистісних конфліктів і прояв негативізму у стосунках з оточуючими людьми; поведінка стає більш стриманою. Проте у стосунках з дорослими певна дистанція зберігається.
- У 15-18 років актуалізується потреба в незалежності. Діти цього віку можуть готувати прості страви, адекватно реагувати на небезпечні ситуації.

**ОРІЄНТОВНІ ЗАПИТАННЯ,
ЩО МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ ФАХІВЦЕМ В ПРОЦЕСІ ОЦІНКИ ПОТРЕБ
ДИТИНИ ТА ЗДАТНОСТІ БАТЬКІВ ЇХ ЗАДОВОЛЬНЯТИ**

Здоров'я

1. Потреби дитини

- 1.1. Чи відповідає фізичний розвиток дитини (ріст, вага, руховий розвиток та тощо) її віку?
- 1.2. Чи є у дитини проблеми зі здоров'ям (порушення слуху, зору, психічне порушення)?
- 1.3. Чи потребує дитина особливого догляду, обладнання? Якого?
- 1.4. Чи перебуває дитина на обліку у будь-яких спеціалістів?
- 1.5. Чи потребує дитина медичного супроводу? Якого?
- 1.6. Чи є ознаки жорсткого поводження з дитиною (фізичного, сексуального, психічного насильства тощо)? Які саме?
- 1.7. Чи вживає дитина алкоголь, психоактивні речовини? Які саме? Як часто?
- 1.8. Як дитина розпізнає ознаки хвороби та чи повідомляє про них (наприклад, застуда)?
- 1.9. Чи дитина раціонально харчується відповідно до віку? Що саме вона їсть? Які її вподобання щодо їжі?
- 1.10. Чи дотримується дитина режиму дня відповідно до віку? Який режим в дитини?
- 1.11. Чи знає дитина, який одяг доцільно носити відповідно до віку, погоди?
- 1.12. Чи буває (гуляє) дитина на свіжому повітрі? Як часто?
- 1.13. Чи достатньо спить дитина відповідно до віку?
- 1.14. Який рівень обізнаності дитини щодо особливостей статевого дозрівання, сексу, контрацептивів?

2. Батьківський потенціал

- 2.1. Чи знають та вміють батьки створити умови для здорового розвитку дитини відповідно до її потреб?
- 2.2. Чи можуть батьки повідомити деталі медичної історії дитини?
- 2.3. Чи проходить дитина необхідні медичні огляди? Як часто? Чи зроблено всі необхідні щеплення?
- 2.4. У випадку необхідності, чи оформлена на дитину інвалідність і чи є індивідуальна програма її реабілітації? Як вона виконується?
- 2.5. Чи знають та можуть батьки правильно зреагувати на ситуацію, коли дитина потребує термінової медичної допомоги?
- 2.6. Чи знають батьки про час та місце роботи медичного працівника? Які стосунки в батьків з ним?
- 2.7. Чи залишають батьки дитину без нагляду? Як часто? Чому?
- 2.8. Чи забезпечена дитина необхідними засобами для догляду за собою та засобами гігієни? Яких засобів не вистачає?
- 2.9. Чи контролюють батьки дотримання дитиною режиму дня? Яким чином?
- 2.10. Чи сон дитини переривається без потреби? Як часто? Чому?
- 2.11. Чи забезпечують батьки раціональне харчування дитині? Як харчується дитина? Чого не вистачає в її раціоні?
- 2.12. Чи забезпечують батьки дитину одягом відповідно до віку, погодних умов, ситуації? Чого не вистачає?
- 2.13. Чи забезпечена дитина чистою білизною?

- 2.14. Чи розповідають батьки дитині про шкідливість алкоголю, психоактивних речовин? Як налаштовують на здоровий спосіб життя?
- 2.15. Яким чином батьки підтримують сексуальну освіту дитини?

Навчання та досягнення

1. Потреби дитини

- 1.1. Який рівень розвитку мови, пам'яті, уваги, мислення дитини? Чи відповідає він віку дитини?
- 1.2. Що саме привертає увагу дитини? Що дитина робить із захопленням?
- 1.3. Чи вміє дитина концентрувати увагу під час навчальних занять?
- 1.4. Чи регулярно дитина відвідує заклади освіти (садок, школа тощо)?
- 1.5. Чи завжди дитина приходить в заклади освіти вчасно?
- 1.6. Яка успішність дитини?
- 1.7. Чи виконує дитина домашнє завдання? Чи старанно вона це робить? Хто допомагає дитині у виконанні домашнього завдання?
- 1.8. Чи є в дитини улюблений вчитель/предмет? Хто це/який саме предмет?
- 1.9. З яких предметів дитина потребує допомоги?
- 1.10. Чи любить дитина вчитися?
- 1.11. Які стосунки в дитини з вчителями?
- 1.12. Чи отримує дитина додаткові освітні послуги, займається в гуртках, факультативах?
- 1.13. Як поводить себе дитина в школі/садку?
- 1.14. Які зацікавлення, хобі, таланти має дитина?
- 1.15. Які зацікавлення, хобі дитини варто коригувати, змінювати?
- 1.16. Скільки часу дитина присвячує своїм зацікавленням?
- 1.17. Як дитина проводить вільний час?

2. Батьківський потенціал

- 2.1. Яке ставлення батьків до навчання дитини?
- 2.2. Чи забезпечена дитина всім необхідним для навчання, розвитку? Чого не вистачає?
- 2.3. Чи висувають батьки до дитини адекватні вимоги щодо розвитку, досягнень?
- 2.4. Чи заохочують батьки дитину до навчання/розвитку відповідно до її можливостей, віку? Як саме вони це роблять?
- 2.5. Чи заохочують батьки дитину до виконання домашнього завдання? Допомагають їй?
- 2.6. Як часто батьки контактують з вчителями, соціальними педагогом, психологом школи/дитячого садка? Чи є у батьків контакти таких фахівців?
- 2.7. Чи дорога дитини до закладу освіти є безпечною?
- 2.8. Чи здійснюють батьки тиск на дитину заради досягнення нею хороших успіхів у навчанні? Яким чином батьки заохочують дитину до навчання?
- 2.9. Чи забезпечена дитина необхідними засобами для розвитку (іграшками, іграми, книжками та іншим навчальним матеріалом)? Чого не вистачає?

Емоційний розвиток

1. Потреби дитини

- 1.1. До кого в дитини сформована прив'язаність?
- 1.2. Чи вміє дитина виражати власні емоції? Чи вміє дитина розпізнавати емоції інших людей? Як дитина проявляє емоції?
- 1.3. Чи розповідає дитина про свої почуття, тривоги тощо? Кому?
- 1.4. Чи замикається дитина в собі? Як це проявляється?

- 1.5. Чи відчуває дитина себе самотньою, ізольованою?
- 1.6. Чи бувають в дитини сильні сплески гніву, які виходять за рамки соціально прийнятого поведіння? Як це проявляється?
- 1.7. Чи є в дитини фобії, страхи? Які?
- 1.8. Чи справляється дитина з невдачами, гнівом, стресом? Як вона це робить?
- 1.9. Як дитина переживає поразку/перемогу?
- 1.10. Чи має дитина підвищену зацікавленість до теми насильства? Як це проявляється?
- 1.11. Чи завдавала дитина собі пошкоджень?
- 1.12. Чи виникають в дитини думки про самогубство? Чи говорить вона про це? Чи були спроби самогубства?
- 1.13. Чи потребує дитина детального психологічного/психіатричного огляду?
2. *Батьківський потенціал*
- 2.1. Чи проявляють батьки прив'язаність до дитини? Як саме?
- 2.2. Чи знають батьки про психічні потреби дитини?
- 2.3. Чи беруть батьки дитину на руки, говорять пестливі слова? Як часто?
- 2.4. Чи надають батьки емоційну підтримку дитині, заспокоюють її? Яким чином?
- 2.5. Чи заохочують батьки дитину розповідати про свої страхи, переживання, проблеми? Як?
- 2.6. Чи достатньо взаємодіють, спілкуються батьки з дитиною, особливо раннього віку? Яким чином?
- 2.7. Чи виховують батьки впевненість дитини в собі? Як?
- 2.8. Чи критикують дитину або проявляють до неї ворожість, агресію? Як?
- 2.9. Як реагують батьки на специфічні емоційні реакції дитини (капризність, істеричність)?
- 2.10. Як батьки вирішують конфліктні ситуації між собою, з іншими членами сім'ї? Чи залучена до цього дитина?
- 2.11. Чи було народження дитини бажаним для сім'ї?

Сімейні та соціальні стосунки

1. Потреби дитини

- 1.1. Як проявляє дитина приязнь до людини, яка доглядає за нею більше за інших?
- 1.2. Чи відчуває та поводить себе дитина вільно у присутності членів сім'ї? Яка поведінка дитини?
- 1.3. Чи водять дитину в гості до інших членів сім'ї, що проживають окремо?
- 1.4. Які відносини в дитини з іншими дітьми в сім'ї, з однолітками?
- 1.5. Чи залякує дитина інших дітей, чи залякують вони її? Яким чином?
- 1.6. Чи є дитина свідком жорстокого поведіння та чи втягується в домашні суперечки, прояви насильства?
- 1.7. Яким чином конфлікти в сім'ї впливають на дитину?
- 1.8. Чи є/були люди в оточенні дитини, за якими вона сумує, з якими немає можливості спілкуватися?
- 1.9. Як дитина ставиться до власної сім'ї?
- 1.10. Чи є дорослий, якому дитина довіряє, розказує про свої почуття? Хто це?
- 1.11. Хто є авторитетом для дитини? Хто може бути для дитини позитивним прикладом?
- 1.12. З ким з однолітків дитина підтримує зв'язок? Який вплив вони здійснюють?
- 1.13. Які стосунки дитини з однолітками, вчителями, іншими учнями?
- 1.14. Як дитина будує міжстатеві стосунки відповідно до віку?
- 1.15. Чи поведінка дитини відповідає її віку?

- 1.16. Чи дотримується дитина правил? Які саме правила вона найчастіше порушує?
- 1.17. Чи може дитина контролювати свою поведінку? В який спосіб?
- 1.18. Чи відрізняє дитина, що таке добре, а що погано?
- 1.19. Чи проявляє дитина девіантну поведінку? Як часто? У який спосіб? Чи втікає з дому?
- 1.20. Чи поводить себе дитина в громадських місцях відповідно до суспільних норм? Якщо ні, то чому?

2. Батьківський потенціал

- 2.1. Чи проводять батьки свій вільний час з дитиною? В який спосіб?
- 2.2. Чи батьки планують та організовуються відпочинок, дозвілля дитини? Як саме?
- 2.3. Чи узгоджений між батьками стиль виховання дитини? Який він?
- 2.4. Чи є між членами сім'ї довірливі стосунки? Як це проявляється?
- 2.5. Чи є в сім'ї спільні інтереси? Які?
- 2.6. Як батьки ставляться до друзів дитини, її соціального оточення?
- 2.7. Чи пояснюють батьки дитині моральні/суспільні норми та сприяють їх засвоєнню?
- 2.8. Чи бере дитина участь в прийнятті рішень на рівні сім'ї? В яких саме?
- 2.9. Як батьки регулюють взаємостосунки між братами/сестрами?
- 2.10. Чи є в оточенні батьків люди з асоціальною, небезпечною для дитини поведінкою? Чи часто вони контактують з сім'єю, дитиною?
- 2.11. Чи обмежують батьки спілкування дитини з небезпечним для неї оточенням? Яким чином?
- 2.12. Який вплив має спосіб життя, дозвілля батьків на дитину, сім'ю?
- 2.13. Чи є в сім'ї чіткі правила та обмеження стосовно поведінки дитини, інших членів сім'ї? Які це правила?
- 2.14. Чи адекватно батьки реагують на будь-яку поведінку дитини? В чому потребують допомоги?
- 2.15. Чи завжди знають дорослі, де знаходиться дитина?

Самопрезентація та самоусвідомлення

1. Потреби дитини

- 1.1. Чи впевнена дитина в собі? Як це проявляється?
- 1.2. Чи гордиться дитина своїми досягненнями? В який спосіб?
- 1.3. Що, на думку дитини, відрізняє її від інших?
- 1.4. На кого дитина хоче бути схожа?
- 1.5. Чи усвідомлює дитина, яка в неї стать, чи поводить відповідно до цього? Яка сексуальна поведінка дитини?
- 1.6. Чи знає дитина історію власної сім'ї? Яке її ставлення до цієї історії?
- 1.7. Чи вважає себе дитина членом певної групи (неформального об'єднання, релігійної громади тощо)?
- 1.8. Чи турбується дитина про свій зовнішній вигляд? Як?
- 1.9. Чи прислухається дитина до порад дорослих?
- 1.10. Чи має дитина плани на майбутнє? Які вони?

2. Батьківський потенціал

- 2.1. Чи ставляться батьки до дитини з повагою?
- 2.2. Чи вивчають та враховують думку дитини? Яким чином?
- 2.3. Чи сповідує сім'я якусь релігію, філософію? Яку? Який вплив це має на сім'ю, дитину?

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

- 2.4. Чи турбуються батьки про зовнішній вигляд дитини?
- 2.5. Чи заохочують батьки дитину відстоювати власну позицію, думку? Яким чином?
- 2.6. Чи вчать батьки дитину презентувати власні досягнення, формулювати життєві цілі й конкретні завдання на найближчий період?
- 2.7. Чи вчать батьки дитину з повагою ставитися до інших? Як?
- 2.8. Чи вчать батьки дитину правильно спілкуватися з незнайомцями? Як?

Самообслуговування

1. Потреби дитини

- 1.1. Чи дотримується дитина правил гігієни? Які в неї навички щодо догляду за зубами, нігтями, волоссям, тілом тощо)?
- 1.2. Чи є в дитини кишенькові гроші? Як вона їх використовує?
- 1.3. Чи вміє дитина користуватися громадським транспортом?
- 1.4. Що вміє робити дитина по дому?
- 1.5. Які домашні обов'язки дитини? Чи виконує їх дитина?
- 1.6. Чи доглядає дитина за власними речами?
- 1.7. Чи вміє дитина користуватися побутовою технікою? Якою? Чи відповідають ці знання віку дитини?
- 1.8. Чи вміє дитина планувати свій час? Як?
- 1.9. Чи проявляє дитина самостійність? Як?
- 1.10. Чи знає дитина, до кого звернутися у разі небезпеки? Яких знань дитина потребує?

2. Батьківський потенціал

- 2.1. Чи достатньо сформоване самообслуговування у батьків?
- 2.2. Чи встановлюють батьки межі в самообслуговуванні дитини відповідно до її віку? Яким чином?
- 2.3. Чи заохочують батьки дитину до розвитку її вмінь в самообслуговуванні? Як?
- 2.4. Чи хвалять дитину за самостійність? Як?

**ОРІЄНТОВНІ ЗАПИТАННЯ,
ЩО МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ ФАХІВЦЕМ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ
КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ СІМ'Ї ТА СЕРЕДОВИЩА**

Історія сім'ї

1. Чи у когось із членів сім'ї було важке дитинство? У кого саме?
2. Чи був хтось із батьків жертвами насильства? Хто саме? Коли?
3. Чи виховувався хтось із батьків в інтернатному закладі? Хто? Як довго?
4. Чи сім'я постраждала від втрати, трагедії? Якої? Коли?
5. Чи були в членів сім'ї судимості? В кого?
6. Чи були в членів сім'ї психічне, психіатричне захворювання? В кого?
7. Чи наявні в сім'ї тривалі, затяжні конфлікти? Між ким?
8. Чи вся сім'я проживає разом? Чи є батьки, діти, які проживають окремо? Чому?
9. Чи часто змінювалися люди, які доглядали за дитиною?

Родичі

1. Які родичі беруть участь в житті сім'ї/дитини? Який їхній вплив на сім'ю/дитину?
2. Чи родичі надають допомогу сім'ї/дитині (практичну, емоційну, фінансову, інформаційну підтримку)? Яку саме?
3. Де проживають родичі? Чи далеко від сім'ї/дитини?
4. Чи є родичі, які допомагають доглядати за дитиною?
5. Чи є конфлікт між родичами та як він впливає на сім'ю та дитину?
6. Хто з родичів є авторитетом для сім'ї/дитини?
7. Хто з родичів готовий прийти на допомогу сім'ї/дитині?
8. Чи є родичі, з якими сім'я/дитина хотіла б та не має можливості підтримувати стосунки?

Житлово-побутові умови

1. Чи є в сім'ї житло?
2. Чи загрожує сім'ї виселення? Чому? Коли?
3. Чи безпечне житло / подвір'я для дитини?
4. Чи задовільний стан помешкання? Чи потребує помешкання ремонту, переобладнання?
5. Чи має сім'я доступ до основних комунальних послуг (газ, вода, опалення, світло та інше)? В чому є потреба?
6. Чи сім'я сплачує за комунальні послуги? Чи є заборгованості?
7. Чи є в дитини своє місце для ігор, навчання, сну?
8. Чи потребує житло переоблаштування відповідно до потреб дитини? Якого саме?
9. Чи житло не перенаселене? Скільки людей проживає?
10. Чи відповідає житло санітарно-гігієнічним нормам? Що потребує вдосконалення?

Зайнятість

1. Чи у батьків є постійна робота? Яка?
2. Чи є хтось із членів сім'ї працездатного віку безробітним? Чому?
3. Чи дозволяє режим роботи батьків піклуватися про дитину?
4. Чи робота когось із батьків негативно впливає на дитину? Як це проявляється?
5. Чи члени сім'ї, які шукають роботу, знаходяться на обліку Центру зайнятості або інших суб'єктів? Які перспективи з працевлаштуванням?
6. Як наявність чи відсутність роботи розцінюється членами сім'ї?
7. Чи вміють батьки планувати власний графік дня? Чи ефективно вони розподіляють час?

Доходи

1. Чи може сім'я прожити на гроші, які вона заробляє?
2. Чи прибуток в сім'ї стабільний? Наскільки він регулярний?

3. Чи сім'я отримує всі необхідні державні виплати? Які виплати потребують оформлення?
4. Чи сім'я має заборгованості, кредити, позики тощо?
5. Чи сім'я планує свій бюджет? Яким чином? Чи потребує в цьому допомоги?
6. Чи витрати сім'ї є раціональними та необхідними?

Соціальна інтеграція

1. Чи залучена сім'я в соціальне життя громади? Який вплив на сім'ю та дитину це має?
2. Чи поінформована сім'я про діяльність соціальних служб?
3. Чи почувається сім'я ізольованою?
4. Які стосунки сім'ї з сусідами?
5. Чи є в сім'ї друзі? Який вплив на сім'ю/дитину вони здійснюють?
6. Чи отримує сім'я підтримку від громади? Яку саме?
7. Чи є потреби в сім'ї в додатковій підтримці від громади та чи є можливість її отримати?
8. Чи вміють батьки/дитина представляти та захищати власні інтереси? Яких додаткових знань, умінь вони потребують?

Ресурси громади

1. Чи розвинута в місці проживання сім'ї інфраструктура (чи є поряд заклади освіти, поліклініка, парк тощо)? Чого не вистачає?
2. Чи є можливість доступу сім'ї до даної інфраструктури? Що є перешкодою доступу?
3. Чи користується сім'я ресурсами громади?
4. Якими ресурсами сім'я хотіла б користуватися? Чи є така можливість?

САМООЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ

П.І.Б. _____ вік _____ дата заповнення _____

Будь ласка, оцініть:

Мій звичний стан здоров'я

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже поганий						чудовий	

Мій звичний настрій

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже поганий						чудовий	

Мої відносини з людьми, що мене оточують

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже погані або немає відносин						чудові	

Мої відносини з родичами

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже погані або немає відносин						чудові	

Мої відносини з дітьми

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже погані або немає відносин						чудові	

Наскільки цікаве моє життя

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже нудне						дуже цікаве	

Наскільки я поважаю себе

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
взагалі не поважаю себе						повністю поважаю себе	

Моє відчуття особистої безпеки

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
дуже небезпечно й лякає						дуже безпечно	

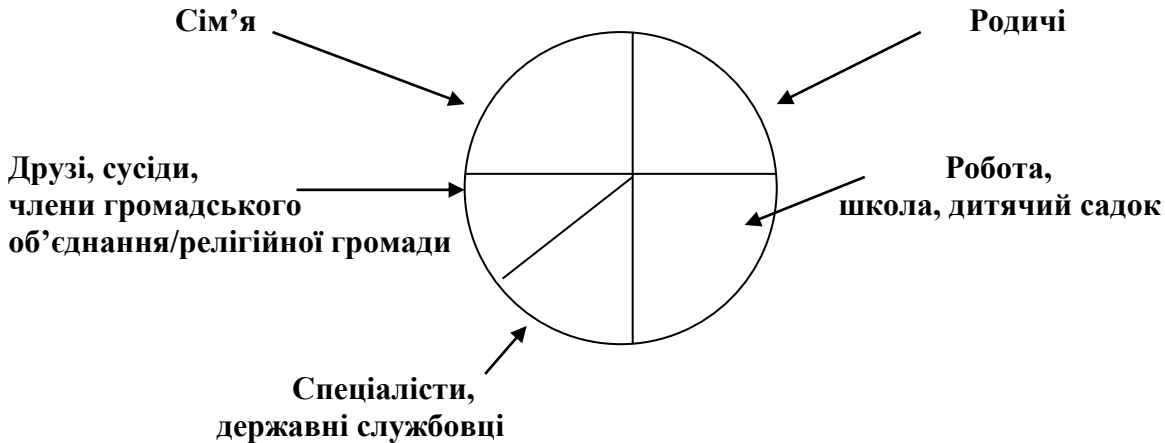
Моя впевненість в майбутньому

☹				☺			
1	2	3	4	5	6	7	
немає впевненості						дуже впевнений	

КАРТА СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Люди, які підтримують близькі тісні стосунки з дитиною і її сім'єю, частіше всього хочуть діяти на благо дитини і часто можуть відігравати вирішальну роль в підтримці сім'ї у складні для неї періоди.

Карта соціальних зв'язків – інструмент вивчення соціального оточення дитини за такими параметрами, як: сім'я; родичі; робота, школа, дитячий садок; спеціалісти, державні службовці; друзі, сусіди, члени об'єднання/релігійної громади.

Сім'я. Під сім'єю ми маємо на увазі всіх, хто проживають «під одним дахом». Це можуть бути мати, батько, брати та сестри, баба з боку матері та інші. Якщо деякі діти переїхали жити в інше місце, то вони більше не вважаються членами сім'ї, які спільно проживають, а належать до родичів. Якщо батьки розлучились, і батько проживає в іншому місці, він теж належить до родичів.

Родичі. Родичі – це наша «коренева система»: по лінії матері, по лінії батька, а також усі члени їх родин. Якщо розлучені батьки уклали нові шлюби, то найближчих родичів у дитини стало четверо, і з кожним з них виникають відповідні відносини. Коли дитина сама в майбутньому одружиться, то всі родичі подружжя стануть спільними. Родичі мають особливу якість, оскільки вони надають соціальній мережі стабільність. Особливо це стосується первинної сім'ї. «Перестати бути» родичем неможливо.

Робота, школа, дитячий садок. Їхню роль часто недооцінюють, хоча людина проводить на роботі, в школі чи дитячому садку майже стільки часу, скільки і дома. Цей сектор разом із сектором родини складають основу нашого життя. Саме представники цих секторів виступають або як фактор підтримки, або викликають роздратування.

Друзі, сусіди, члени громадського об'єднання/релігійної громади. Друзі, на відміну від родичів, не з'являються автоматично. Це значущі люди, які можуть проживати й далеко від сім'ї. На відміну від друзів, сусідів не обирають. Така незапланована близькість проживання призводить до того, що розбіжності у поглядах можуть стати обтяжливими. У зв'язку з цим корисно, щоб «поріг спілкування» з сусідами був низьким, однак з практичних міркувань не потрібно боятися звертатись до них за допомогою. Важливими в житті багатьох є громадські об'єднання чи релігійні громади.

Спеціалісти, державні службовці. Для сімей з дітьми, які потрапили у складні життєві обставини, спеціалісти, державні службовці становлять значну частину мережі соціальних зв'язків.

Інструкція заповнення карти соціальних зв'язків

Складання карти соціальних зв'язків проводиться в декілька етапів. Різним людям для цього потрібен різний проміжок часу. Діти, як правило, справляються з цим завданням швидше ніж дорослі.

Зазвичай, дитина чи доросла особа самостійно складає свою карту соціальних зв'язків, однак іноді може попросити фахівця відобразити на карті названих ним людей та відносини між ними.

Отож, для заповнення карти соціальних зв'язків:

1. Спробуйте зобразити всіх значущих для вас людей.
2. Розмістіть їх на карті у співвідношенні до себе: ви – в середині, тих, хто вам найбільш близький, розташуйте ближче до себе, інших – далі від себе. Не забудьте також значущих людей, з якими ви в конфлікті.

3. Чоловіки на карті відмічаються трикутником, жінки – кругом. Символічні особи, зразки для наслідування, відмічаються відповідним знаком з променями, а померлі, які також належать до символічних осіб, мають в середині ще й зображення хрестика.

4. З'єднайте тих, хто знайомий один з одним, прямими лініями. Це показує зв'язки між людьми. Зображення всіх зв'язків може бути складним завданням, тому вкажіть найбільш важливі з них. Конфлікт ми відмічаємо так: ---/-/----. Якщо конфлікт загострився настільки, що контакт переривається, то розрив ми відмічаємо так: ---/ /----.

5. З'єднувати лініями вас ні з ким не потрібно, через те, що всі позначені особи знайомі вам.

6. Значущих людей, відносини з якими у вас негативні, можете відмітити мінусом (-); тих, хто вам подобається, – плюсом (+); тих, до яких не має яскравої симпатії та антипатії – знаком плюс-мінус (+ -).

7. Карта соціальних зв'язків заповнюється з уявлень, як виглядає мережа на даний момент. Проте вона постійно змінюється. Цю динаміку (напрямок руху) можна зобразити стрілками: → - «людина, яка наближається до вас», ← - «людина, що віддаляється від вас».

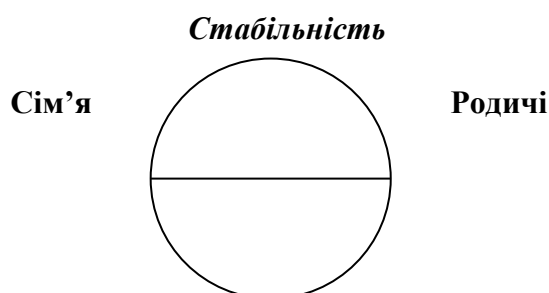
Коли дитина чи доросла людина заповнює свою карту, фахівець занотовує у відповідну таблицю **основні данні про її соціальне оточення**.

Заповнення карти соціальних зв'язків може викликати спонтанні реакції: *«Я навіть не думав, що в мене стільки родичів, знайомих», «Я бачу, що ця людина скоро зникне з кола моїх знайомих», «Його я хотів би намалювати на зворотній стороні паперу», «Мої діти повинні залишатися в секторі сім'ї, навіть коли вони підуть з дому».*

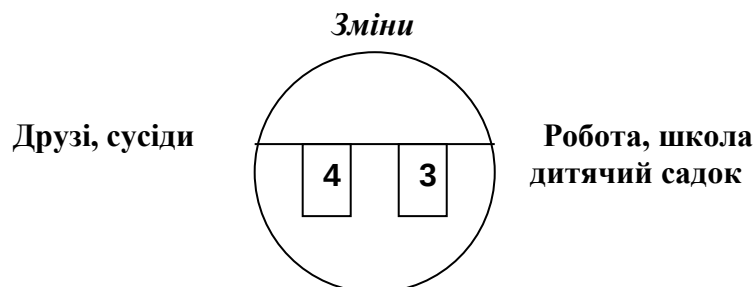
Карта соціальних зв'язків може допомогти побачити майбутнє і відповісти на низку питань: *«Що хочеться змінити? Як це зробити, щоб досягнути бажаних змін?»*. Саме тому заповнена карта є хорошим вихідним пунктом для продовження роботи над зміною ситуації.

Як пояснювати карту соціальних зв'язків

Вважається, що ті, кого зображають в верхній частині карти – сім'я і родичі – визначають стабільність, оскільки вони будуть існувати не залежно від того, хоче цього людина чи ні.

Зображення в нижній частині мережевої карти пов'язані із змінами, оскільки робота, школа, дитячий садок друзі, сусіди, спеціалісти та інші існують в нашому житті не постійно, а в певні періоди.

Особливу увагу необхідно звернути на дистанцію, яку людина постійно встановлює по відношенню до оточуючих. І тут необхідно звернути увагу на те, чи адекватною віку дитини є зображена дистанція. Те, як виглядають з'єднання в мережі зв'язків, вказує наскільки добре різні частини мережі зв'язані одна з одною, а також якою мірою ця мережа є захисною для дитини. Карта соціальних зв'язків з багатьма розривами і конфліктами вказує на затяжну кризу. Окрім цього, розриви означають недоліки підтримки з боку спеціалістів, державних службовців.

Важливим елементом аналізу карти є виявлення людини, яка знає в оточенні власника карти найбільшу кількість осіб різних груп та секторів. Це саме та людина, яка першою розпочне «бити на сполох» у разі виникнення проблем. Втрата такої підтримки збільшує незахищеність людини в складних життєвих ситуаціях.

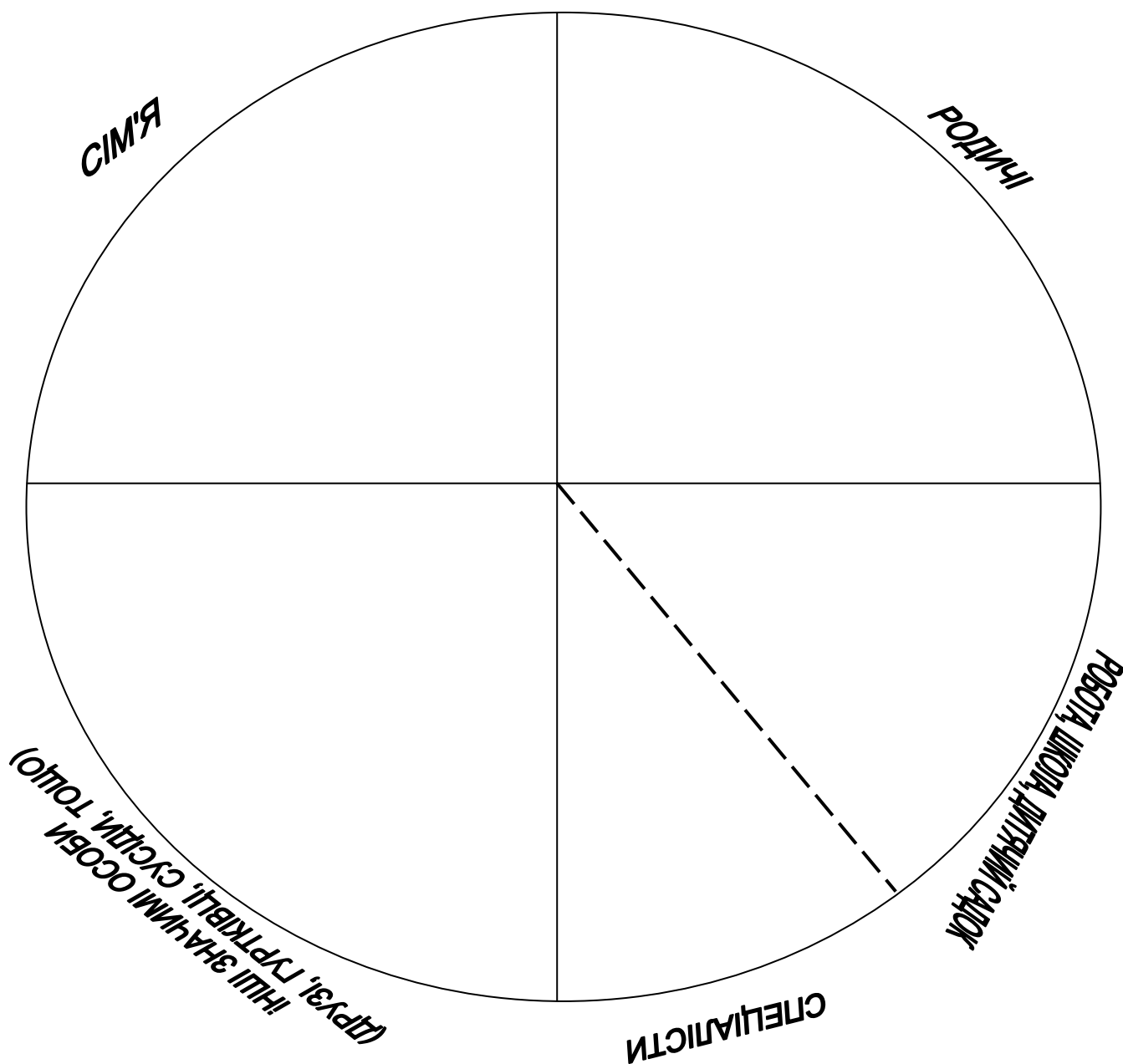
На карті можуть бути зображені «символічні особи», навіть якщо вони недосяжні, або їх вже немає серед живих, однак вони є/були значущими для дитини.

Слід звернути увагу на наявність на карті осіб, які не контактують ні з ким з соціальної мережі, крім самого клієнта. Наявність таких людей характерна особливо для підлітків і небезпечна тим, що така людина може бути дуже впливова, однак ніхто з соціального оточення клієнта не володіє інформацією про неї.

Під час створення карти стрілками зображують рух в напрямку до «головного героя», зображеного в центрі. Складаючи нові карти, можна простежити зміни зазначених раніше напрямів.

КАРТА СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

«__» _____ 20 __.

	КОЛО – ЖІНКА, ДІВЧИНА		ТРИКУТНИК – ЧОЛОВІК, ХЛОПЕЦЬ
	СИМВОЛІЧНІ ОСОБИ		КВАДРАТ – ДОМАШНЯ ТВАРИНКА
(Якщо мова йде про померлих, в середині фігури ставиться хрестик)			
	РУХ		
	КОНТАКТ	+	ПОЗИТИВНА
	КОНФЛІКТ	-	НЕГАТИВНА
	РОЗРИВ	+ -	АМБІВАЛЕНТНА
ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ЛЮДЬМИ		ЗНАЧКИ ДЛЯ ОЦІНКИ	

Основні дані про соціальне оточення

дата народження _____ дата заповнення карти _____

№	Особа	Вік	Відношення	Примітка

ГЕНОГРАМА

Генограма – схема, що відображає сімейну історію, родовід (генеалогію), основні сімейні події; осіб, які впливають на життя сім'ї та її функції; існування і якість стосунків між поколіннями сім'ї (шлюбних, кровних). Складання генограми допомагає визначити причини конфліктів і проблем у сім'ї, шляхи їх розв'язання. Водночас генограма, на відміну від еко-карти, не показує, як впливають на сім'ю мікро- і макросередовище.

Генограма складається з таких компонентів: сімейного дерева, медичних свідчень, емоційних зв'язків, динаміки відносин, системи сім'ї, сімейних вірувань, соціальної мережі сім'ї. Існує система відміток, які використовуються при створенні генограми: жіноча стать – коло, чоловіча стать – квадрати (В середині відповідної фігури вказується вік особи).

Смерть одного із членів сім'ї позначається перекресленням кола чи квадрата; розлучення – двома паралельними лініями; відновлення шлюбних стосунків – лінією, що повторно з'єднує квадрат і коло; зв'язок поза браком – пунктиром.

Так само фіксується і характер взаємин: дві паралельні лінії – хороші стосунки, пунктирна лінія – стосунки дистанційні. Часто в сім'ях існують симбіотичні стосунки, які позначаються трьома паралельними лініями. Дві косі лінії характеризують емоційний розрив. Конфлікт позначається хвилястою лінією; наявність кризи – прямокутником; нестабільність, епізодичність, непевність взаємин – переривистою лінією; міцність стосунків – потовщеною лінією; Римські цифри в кутку рамки – номер кризи. На полях генограми вказуються імена, дати народження і смерті, фіксуються видатні дати в історії сім'ї (наприклад, міграція).

Генограма може бути складена в розширеному вигляді, включаючи багато членів непрямих родинних гілок (наприклад, діти від попередніх стосунків, двоюрідні брати і сестри, новий чоловік і дружина). Також було б корисно, якби генограма охопила, принаймні, три покоління (дідусь і бабуся - батьки - діти). Краще всього складати генограму на великому аркуші паперу, малюючи ручками і олівцями різних кольорів.

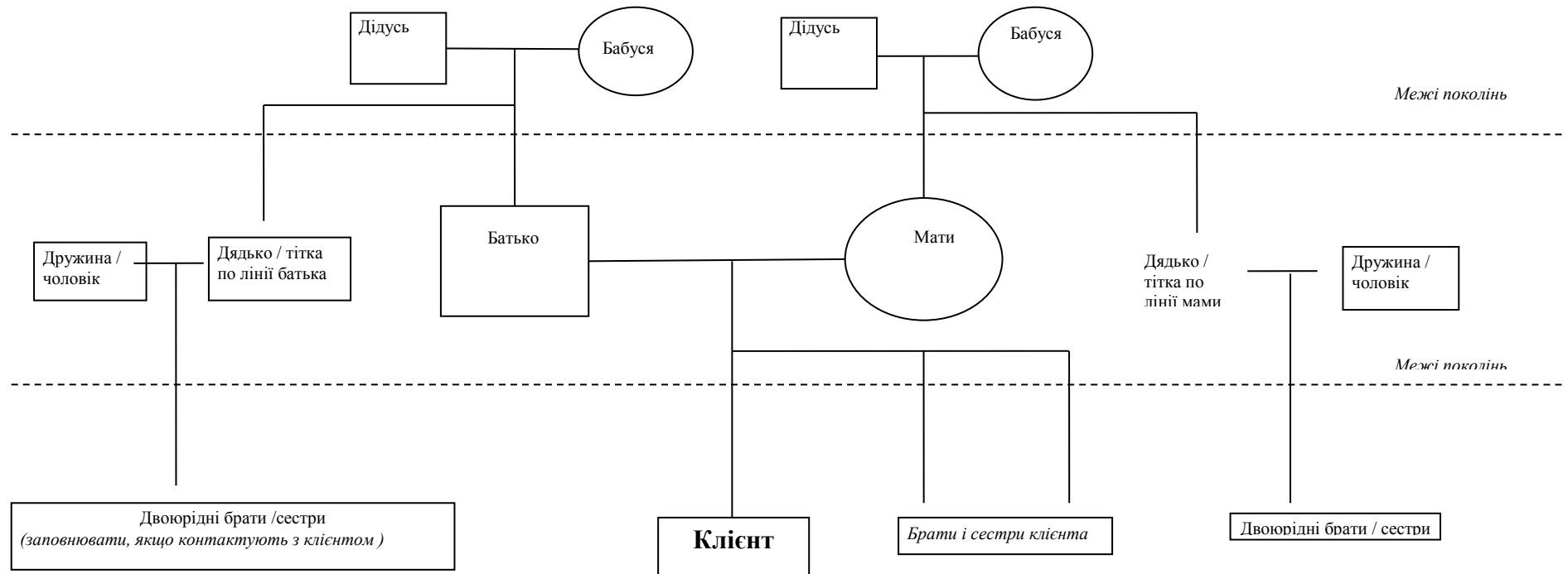
У генограму можуть бути включені додаткові деталі, а саме: важливі місця і значні події (наприклад, нещасний випадок, що привів до обмеження фізичних можливостей людини). Під час складання генограми з'являється можливість обговорити історію сім'ї в деталях, з'ясувати, що відчують члени сім'ї по відношенню до подій, які з ними сталися.

Орієнтовними запитаннями при складанні генограми можуть бути:

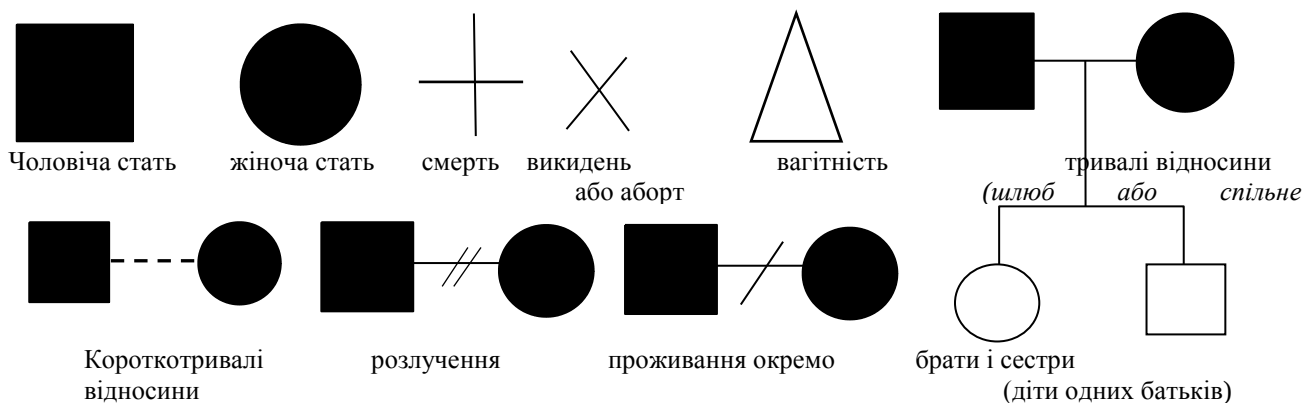
- Яким чином члени сім'ї проявляють свою любов і прихильність?
- Як члени сім'ї проявляють гнів, злість?
- Хто в сім'ї є головним?
- Які цінності існують в сім'ї?
- Яким чином члени сім'ї контактують між собою (словами, жестами, мовою тіла і тощо)?
- Яким чином в сім'ї приймаються рішення?
- Хто їх приймає?
- Хто бере участь в ухваленні рішень?
- Які захворювання передаються в родині по спадковості? тощо.

Під час складання генограми також з'являється можливість простежити характер стосунків між членами сім'ї, а саме: як члени сім'ї взаємодіють один з одним: наприклад, наскільки вони відверті один з одним, як вони піклуються один про одного, як багато вони знають один про одного.

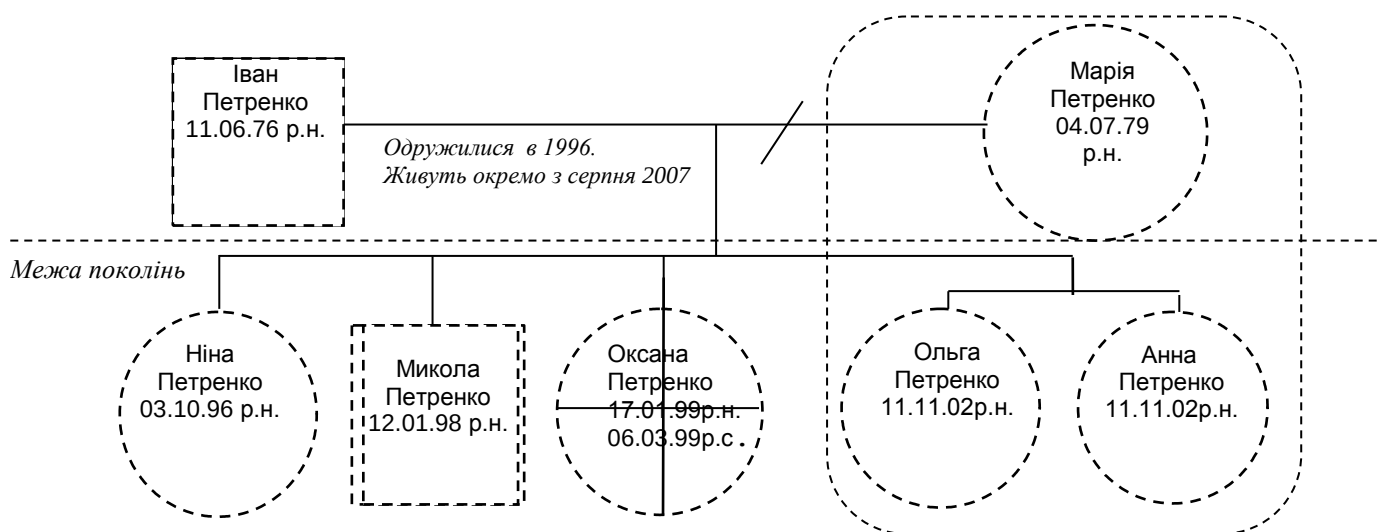
Генограма

Символи генограми

Пунктирною лінією потрібно обводити людей, які проживають на даний час разом. Наприклад:

ЕКО-КАРТА

Еко-карта – це схема, яка відображає: 1) стосунки сім'ї з навколишнім середовищем (школою, медичними закладами, родиною батьків, дорослими братами і сестрами, роботою); 2) склад сім'ї і якість стосунків між членами сім'ї; між сім'єю і середовищем (добрі, слабкі, стресові); 3) потреби і можливості сім'ї, ресурси, які їй надає навколишнє середовище для задоволення потреб сім'ї та її окремих членів.

Створення еко-карти дозволяє виявити шляхи допомоги сім'ї, спланувати подальшу роботу з нею на основі існуючих ресурсів середовища. Водночас еко-карта не дає інформації про причини стосунків, що склалися у сім'ї в мікро- чи макросередовищі.

Еко-карта створюється разом з особою/сім'єю для виявлення ресурсів та планування роботи з урахуванням сильних та слабких сторін клієнта.

Інструкція:

Велике коло всередині позначає сім'ю. У ньому розташовані маленькі кола, які відображають членів сім'ї. Кола у лівому верхньому кутку відображають друзів та родичів. Усі люди, які мають зв'язки з сім'єю, поєднуються на еко-карті лініями:

неперервна лінія ----- сильні стосунки;

пунктирна - - - - - слабкі;

Хвиляста конфліктні, стресові.

Справа від кола позначають ресурси громади, необхідні для добробуту і розвитку сім'ї (ЦСССМ, служби у справах дітей, громадські організації тощо). Можна вказати медичні клініки, школи, дитячі садки тощо. За допомогою прямих, хвилястих або пунктирних ліній відображається характер зв'язку з ними. Можна додавати стільки кіл, скільки потрібно.

Кола справа внизу представляють «Працевлаштування і доходи». Тут позначається місце роботи, а також додаткові джерела доходів, наприклад, соціальні виплати.

Остання група кіл позначає клуби, команди, інші об'єднання у громаді. Це може бути церква або громадські організації, до складу яких входить сім'я. Їх також можна вказувати стільки, скільки потрібно.

Якщо зв'язок з представленим колом стосується тільки одного члена сім'ї, проводиться лінія прямо до відповідного маленького кола. В іншому випадку – до великого сімейного кола.

Угорі є місце для запису сімейних змін (Це переїзди, нова робота, новий член сім'ї, розлучення, смерть тощо). Можна позначати як позитивні, так і негативні зміни.

Допоможуть особі/сім'ї створити свою еко-карту такі запитання:

Моя сім'я складається з таких осіб.....

Важливі друзі нашої сім'ї – це.....

(За допомогою лінії покажіть характер зв'язків – сильні, стресові або слабкі)

Важливі члени родини – це.....

(За допомогою лінії покажіть характер зв'язків – сильні, стресові або слабкі)

Мережа, яка допомагає задовольнити потреби моєї сім'ї – це.....

(За допомогою лінії покажіть характер зв'язків – сильні, стресові або слабкі)

Працевлаштування і доходи моєї сім'ї – це.....

(За допомогою лінії покажіть характер зв'язків – сильні, стресові або слабкі)

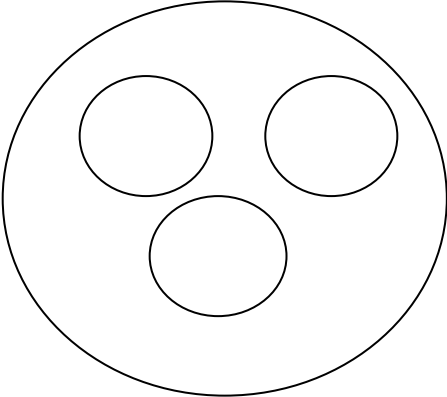
Громадські об'єднання, членами яких є моя сім'я – це

(За допомогою лінії покажіть характер зв'язків – сильні, стресові або слабкі)

Зміни у моєму житті на даний момент такі

(За допомогою лінії покажіть характер зв'язків – сильні, стресові або слабкі)

ЕКО-КАРТА

Друзі	ЗМІНИ	Ресурси громади
Родичі		Робота, прибуток
	Команди, клуби, інші громадські об'єднання	

КАРТКА БАЖАНЬ

Методика «Картка бажань» допомагає клієнту усвідомити і сформулювати свої цілі (наприклад, пошук роботи, вибір навчального закладу, заняття за інтересами) на короткий та довготривалий період.

Методика може бути застосовна індивідуально як у роботі з дитиною, так і з її батьками.

Фахівець/спеціаліст із соціальної роботи/психолог задає запитання:

«Уяви, що ти чарівник і все можеш:

Як ти уявляєш своє ідеальне життя?

Щоб ти хотів змінити в своєму житті?

Що на даний час повинно бути іншим?

Що має змінитися за певний період?

Яким ти б хотів бачити своє життя?

Що би ти хотів у ньому змінити?

Які твої плани на майбутнє?» і т.п.

Відповіді записуються в «Картку бажань».

Варто звернути увагу на: час виконання, емоції, які виникали в клієнта протягом виконання завдання, реальність чи нереальність його бажань, прагнення щось змінити в минулому чи майбутньому.

ЛІНІЯ ЖИТТЯ

Методика може бути застосовна як у роботі з дитиною, так і її батьками. Проводиться індивідуально фахівцем/спеціалістом із соціальної роботи/психологом.

Методика дає змогу намалювати в уяві бажану картину майбутнього клієнта. Для цього на листку паперу проводиться горизонтальна лінія, на якій відмічаються роки (наприклад, народження, 5 років, 12 років, теперішній період, 50, ...80 років).

Фахівець задає запитання, яким клієнт уявляє своє життя у 80 років, потім в 50 і т.д. – до теперішнього віку. Відповіді записуються на «лінії життя». Так, рухаючись у зворотному напрямку, фахівець спільно з клієнтом формулює його життєві цілі.

Наприклад: «Маша, уяви, що тобі 80 років. Яким ти бачиш своє життя в цьому віці? Ти все ще навчаєшся в коледжі? Ти все ще не знаєш, куди влаштуватися на роботу? І кожну суботу ходиш на дискотеку? Ні? Тобі смішно? А яким ти собі уявляєш життя у 80 років?»

Варто звернути увагу на: емоції дитини/дорослого при виконанні завдання (позитивно чи негативно клієнт сприймає своє майбутнє), ставлення до вправи (ігрове чи серйозне).

Інший варіант завдання:

Пропонується на горизонтальній «лінії життя» відмітити, де зараз знаходиться клієнт, зазначити дату свого народження та вік, до якого б хотілося прожити; назвати та відмітити на лінії ключові, вагомі події життя (відмічати можна як позитивні, так і негативні події) минулого і майбутнього, а по вертикальній лінії – ступінь оцінки клієнтом даної події (від -10 до +10). Після того, як всі події відзначені, складається «графік життя».

Варто звернути увагу на: співвідношення позитивних та негативних подій, виділених клієнтом; позитивне чи негативне оцінювання майбутнього; атмосферу, емоції, які виникали під час виконання завдання; тривалість його виконання.

МОЯ ЗАЙНЯТИСТЬ ТА РОЗПОДІЛ ЧАСУ

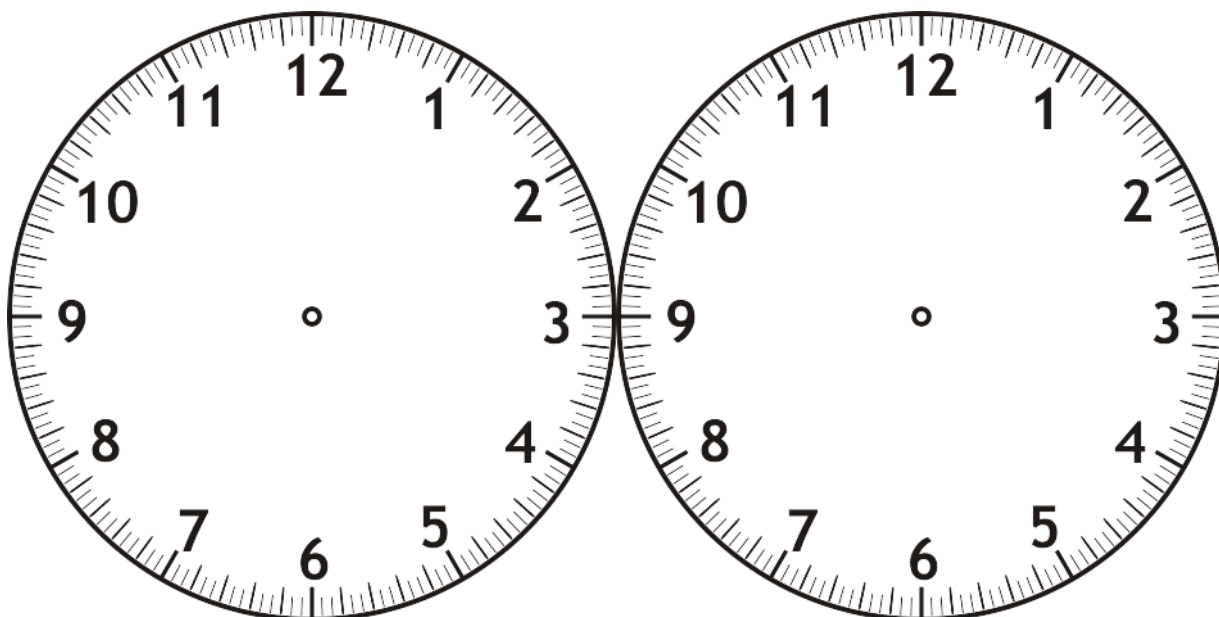
П.І.Б. _____ вік _____ дата заповнення _____

Діяльність	Скільки часу це займає
Що я люблю робити	
Що я не люблю робити, але зобов'язаний це виконувати	
Що я зобов'язаний робити, але не роблю	
Що я зобов'язаний робити кожного дня	
Що я роблю для себе	
Що я роблю для інших	

П.І.Б. _____ вік _____ дата заповнення _____

Перед Вами зображення двох годинників.

Позначте на годинниках ідеальний і реальний день – куди ви витрачаєте час?

Що можливо зробити, щоб узгодити ідеальний та реальний день?

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4ec.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ ТА ЇХ ВИТРАТИ

П.І.Б. _____

вік _____

дата заповнення _____

№	П.І.Б. членів сім'ї	Зайнятість , робота, навчання	Джерела доходу в гривнях								
			Зарплата	Пенсія	Аліменти	Соціальні виплати	Допомога по безробіттю	Допомога по інвалідності	Фінансова підтримка від членів родини та родичів	Гуманітарна допомога	Інші джерела доходів (сільське господарство, підприємництва)

Загальні доходи сім'ї: _____

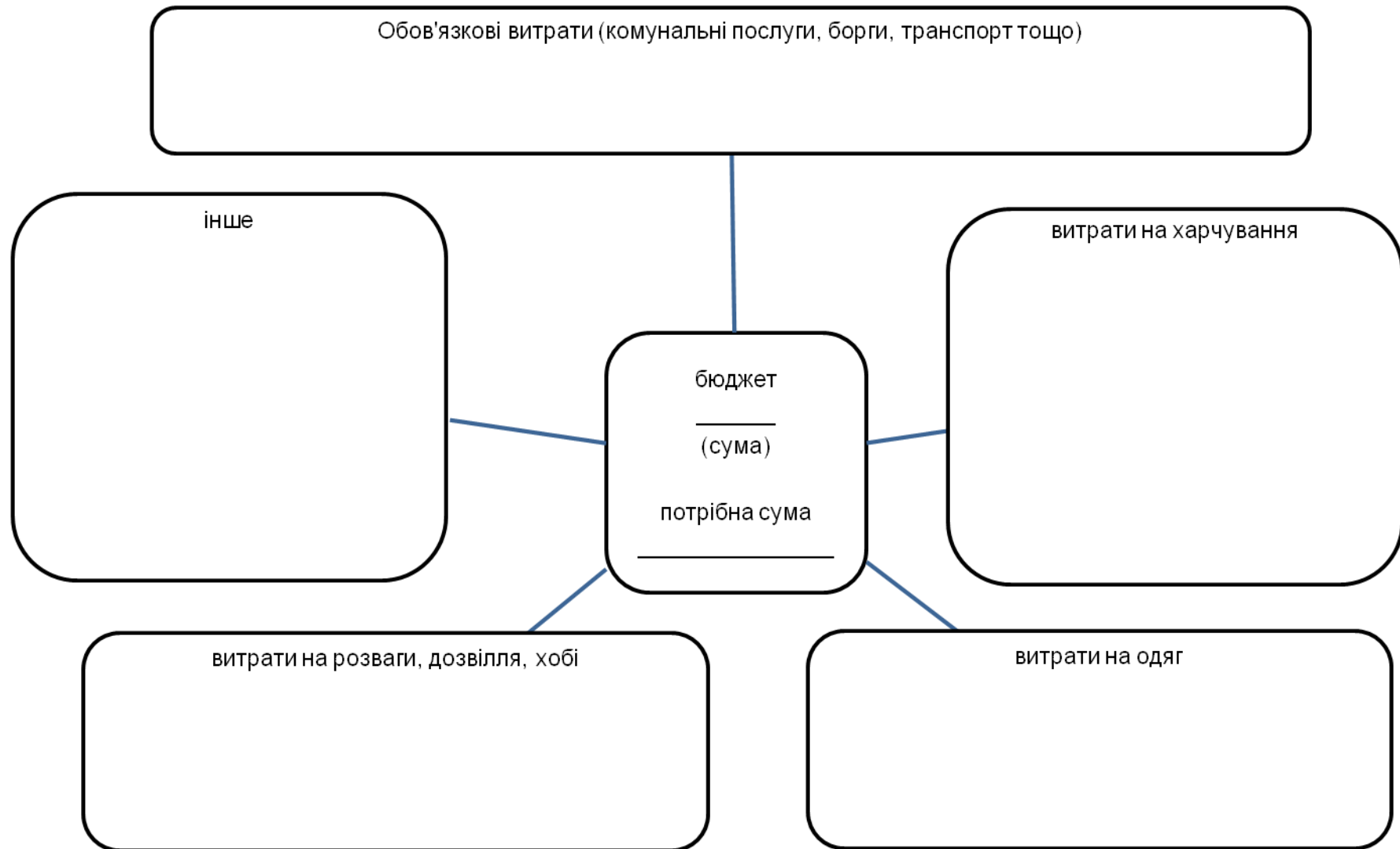
З розрахунку на одного члена сім'ї: _____

* офіційне або неофіційне працевлаштування, зайнятість по догляду за кимось з членів сім'ї, ведення домашнього господарства

** підсумовуються доходи, визначається сума на одного члена сім'ї

Розподіл сімейного бюджету на _____ (вказіть термін)

П.І.Б. _____ вік _____ дата заповнення _____

Аналіз наявних та потрібних коштів

П.І.Б. _____ ВІК _____

дата заповнення _____

[illegible]

ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО СТАНОВИЩА СІМ'Ї НА ДИТИНУ/ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї*(вказати в графі, на кого саме негативно впливає показник)*

П.І.Б. _____ вік _____ дата заповнення _____

№	П.І.Б. членів сім'ї	Показники впливу					
		Недоїдання	Відсутність одягу та взуття	Відсутність окремого місця для сну	Відсутність можливості придбати необхідні ліки	Алкогольна чи наркотична залежність	Інше (відсутність місця для навчання, гри тощо)

Висновки та рекомендації:

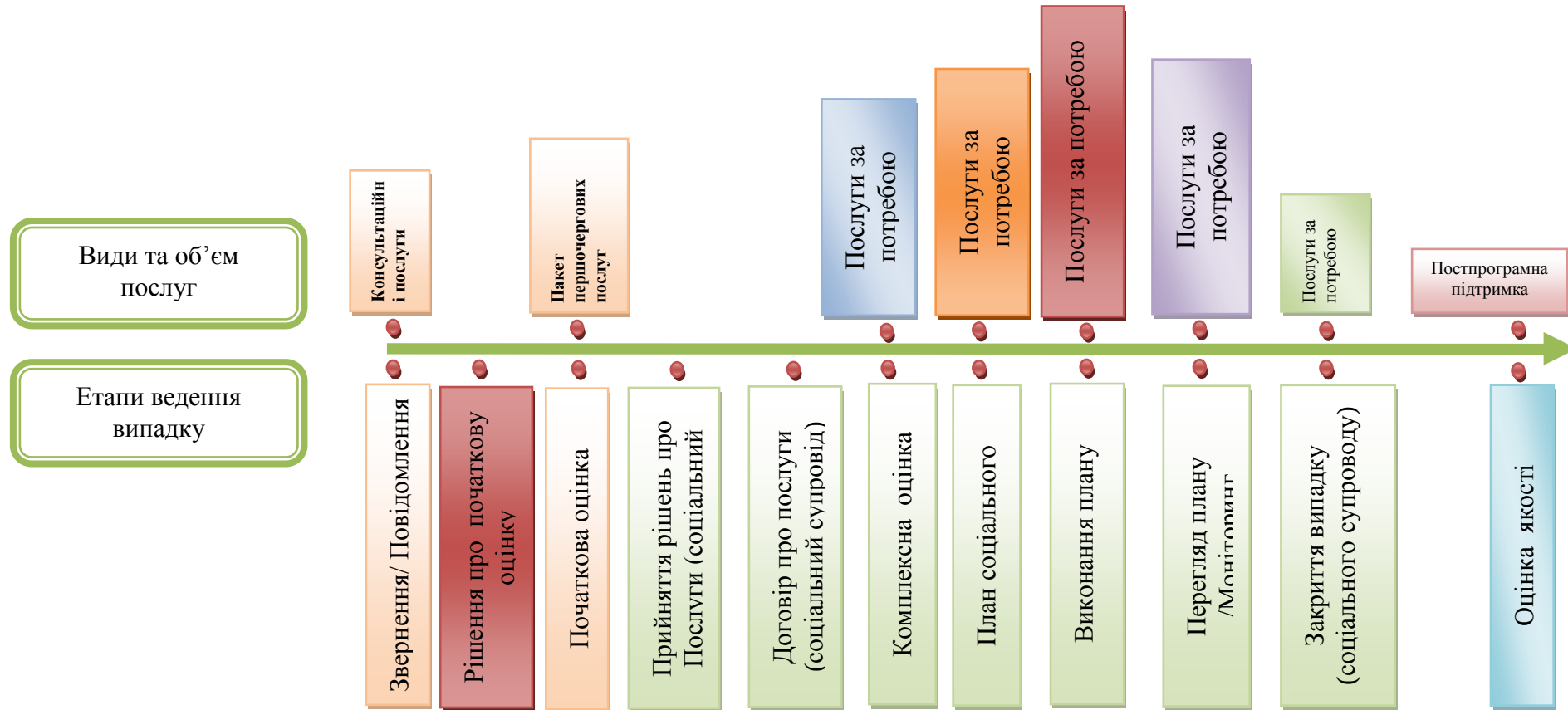
Діагностичні методики, які можна використати для дослідження психологічних проявів дітей у екстремальних умовах.

Діагностичний комплекс методів спрямований на дослідження різних аспектів емоційної, поведінкової та особистісної сфери дитини.

Пропонуємо комплекс методик щодо оцінки поведінки дитини, її системи цінностей як основи життєвої філософії, способів виходу з несприятливих ситуацій та проявів агресії:

- ✓ методика «Метод незалежних характеристик» – полягає в отриманні інформації через характеристики особистості з боку кількох осіб;
- ✓ метод незакінчених речень;
- ✓ види агресії (за А. Бассом) – визначення, до якого з видів агресії може вдаватися підліток;
- ✓ методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча – вивчення системи ціннісних орієнтацій, що визначає змістовну сторону спрямованості особистості і становить основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності;
- ✓ тест Розенцвейга – дослідження реакцій на невдачу і способів виходу із ситуацій, що перешкоджають діяльності або задоволенню потреб особистості;
- ✓ шкала тривоги Спілбергера – визначення самооцінки рівня тривожності і особистісної тривожності;
- ✓ шкала самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейна;
- ✓ тест тривожності Р. Теммла, М. Дорки;
- ✓ апперцептивний тест (ТАТ) – визначення внутрішньо особистісних конфліктів, вивчення інтересів, мотивів;
- ✓ апперцептивний тест (РАТ) – комплексний модифікований варіант ТАТу;
- ✓ дитячий апперцептивний тест САТ – визначення провідних потреб і мотивів, відношення дитини до батьків, особливості поведінки дитини серед однолітків;
- ✓ проективна психодіагностична методика Рене Жіля – дослідження сфери міжособистісних відносин дитини і його сприйняття внутрішньосімейних відносин;
- ✓ проективна методика «Малюнок сім'ї» - виявлення ставлення дитини до членів сім'ї, сімейні відносини, які викликають тривогу чи конфлікт, місце дитини в сім'ї;
- ✓ проективна методика «Неіснуюча тварина» - дослідження особистісних особливостей, творчого потенціалу;
- ✓ проективна методика «Три дерева» - виявлення особливостей внутрішньосімейних відносин;
- ✓ проективний тест кольорів Люшера – діагностика психологічного стану дитини, прогнозування поведінки дитини в різних сферах.

АЛГОРИТМ ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ

Особливості ведення випадків сімей з дітьми в залежності від їх типу та наявних ризиків щодо задоволення потреб дитини.

Тип випадку	Простий	Середньої складності	Складний випадок	Екстренний випадок
Заходи та дії				
Який ступінь ризику щодо задоволення потреб дитини?	<i>Низький</i>	<i>Середній</i>	<i>Високий</i>	<i>Загрозливий для життя та здоров'я дитини</i>
Процедури прийняття рішень про надання послуг	Батьки дитини вибирають послуги. Надавач інформує про наявні послуги та можливі види державних виплат та допомог, надавачів послуг.	Надавач пропонує батькам/ та дітям укласти договір про надання послуг, здійснення соціального супроводу.	Рішення дорадчого органу (комісії із захисту дітей) про взяття сім'ї під соціальний супровід, формування міждисциплінарної команди. Укладання договору із сім'єю.	Рішення комісії з захисту прав дітей; органу опіки та піклування; рішення суду, обов'язкові дії та заходи визначенні зазначеними органами та установами
Відповідальність за ведення випадку	Визначений надавачем спеціаліст, в т.ч. ФСР	Визначений надавачем спеціаліст (в т.ч. ФСР) та супервізор	Визначений надавачем спеціаліст чи ФСР та супервізор	Визначений спеціаліст ССД, представник органу опіки та піклування.
Формування міждисциплінарної команди ведення випадку	Не формується.	Формується за потреби. Підстава наказ керівника закладу, який надає послуги отримувачу.	Обов'язково формується міждисциплінарна команда, Склад спеціалістів визначається рішенням дорадчого органу в залежності від виявлених потреб.	Міждисциплінарна команда екстреного втручання (ФСР, медичний працівник, дільничний міліціонер, представник органу опіки та піклування). Формує ССД, орган опіки та піклування.
Забезпечення конфіденційності	Інформація про отримувача використовується в його інтересах лише з письмового дозволу	Інформація про отримувача використовується в його інтересах лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника	Інформація про отримувача використовується в інтересах дитини лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника або за рішенням комісії із захисту прав	Інформація про отримувача використовується в інтересах дитини лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника або за рішенням комісії із захисту прав

	отримувача/його законного представника		дитини, органу опіки та піклування;	дитини, органу опіки та піклування, суду.
Участь дитини та врахування її думки, якщо вона відповідного віку й рівня розвитку	Батьки забезпечують врахування думки дитини.	Відповідальний за ведення випадку з дозволу батьків спілкується з дитиною та враховує її думку; чи залучає для такого спілкування психолога.	Відповідальний за ведення випадку зобов'язаний забезпечити врахування думки дитини шляхом погодження з батьками а у разі потреби, шляхом інюцювання відповідного рішення комісії із захисту дітей. При кожному візиті у сім'ю, відповідальний за ведення випадку чи члени міждисциплінарної команди мають контактувати з дитиною.	Визначений спеціаліст ССД зобов'язаний забезпечити врахування думки дитини та донести її думку до комісії із захисту прав дітей, органу опіки та піклування, суду.
Планування послуг та підтримки?	За потреби	За результатами комплексної оцінки потреб спільно з отримувачами послуг розробляється план надання послуг (соціального супроводу), що узгоджується та підписується відповідальним за ведення випадку та членами сім'ї.	За результатами комплексної оцінки потреб спільно з отримувачами послуг розробляється план соціального супроводу, що узгоджується та підписується відповідальним за ведення випадку, членами сім'ї та членами міждисциплінарної команди, в разі потреби затверджується комісією із захисту прав дітей.	Короткий план негайних дій для захисту дитини, розроблений в ході оцінки безпеки міждисциплінарною командою екстреного втручання.

Можливі види послуг діяльності	інформування, наснаження, консультування, посередництво, представництво, працевлаштування, надання гуманітарної, матеріальної допомоги, підвищення батьківських знань та навичок тощо;	Забезпечується широкий доступ до послуг; підвищення батьківської знань та навичок, психологічне консультування, наснаження та мотивування членів сім'ї на спільний пошук ресурсів і можливостей, сімейні групові наради, планування бюджету, контроль за використанням послуг і ресурсів тощо.	Комплексне втручання (соціальний супровід, соціально-психологічна реабілітація дитини, навчання батьківству; лікування, реабілітація батьків; групи взаємодопомоги, мобілізація родинного оточення на підтримку сім'ї, сімейні групові наради, послуги сімейного патронату, тощо. Ізолювання насильника/кривдника.	Екстренні (негайні дії щодо захисту дитини; реабілітація чи притягнення до відповідальності батьків; ізолювання насильника/кривдника; вилучення дитини/особи; виклик і надання послуг лікаря, дільничного міліціонера, пожежника та інших; інформування, консультування; посередництво, представництво; допомога в усвідомленні проблеми та шляхів її вирішення. Альтернативний догляд дитини (патронатна сім'я, притулок, центр соціально-психологічної реабілітації дитини тощо).
Оптимальні терміни ведення випадку та інтенсивність послуг (контактів)?	До 2-х місяців, контакти за ініціативи отримувача	Від одного до 6 місяців Протягом першого місяця не менше 5 візитів до сім'ї; протягом наступних в залежності від потреб, але не менше ніж 1 контакт протягом 2 тижнів.	До року і більше (за потребою, після перегляду випадку) Протягом першого місяця 2х не менше 2-х разів на тиждень; протягом наступних 3-х не менше -1 разу на тиждень, далі – за потреби, але не менше 2-х разів на місяць.	Від 3-х годин до трьох днів В перші години- інтенсив; Далі: документування, інформування та щоденний моніторинг ситуації.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Міждисциплінарне ведення випадку (case management) є одним із центральних методів сучасної соціальної роботи. Ведення випадку в соціальній роботі тісно пов'язане з таким фундаментальним поняттям, як «соціальний випадок», котре передбачає не лише окрему життєву ситуацію, спричинену несприятливим збігом обставин, а комплексну роботу з клієнтом, вирішення певних проблем і спрямоване ведення випадку. Фахівець із соціальної роботи, який веде випадок, приділяє увагу як самому клієнтові, так і його оточенню.

Міждисциплінарне ведення випадку – це комплекс заходів, що їх вживає в тісній взаємодії єдина команда фахівців із різних дисциплін для досягнення спільної мети щодо поліпшення якості життя клієнта, захисту його інтересів і прав. Залежно від специфіки діяльності, клієнтами можуть бути представники різних уразливих груп.

Метод міждисциплінарного ведення випадку – це сучасний підхід до соціальної роботи. В Україні та інших країнах колишнього Радянського Союзу цей метод ще й досі є інноваційним, мало описаним у практичних посібниках. Традиційна для нашої країни модель надання соціальної допомоги вразливим категоріям передбачає самостійне звернення клієнта до різних спеціалістів, кожен із яких допомагає йому, керуючись власними професійними пріоритетами. Така модель не передбачає активного пошуку та залучення клієнтів, мотивування їх на зміну поведінки. Тобто, традиційна модель соціальної допомоги розрахована на соціально адаптованих клієнтів, здатних чітко сформулювати власні потреби і самостійно звернутися по певну допомогу. У той же час представники найбільш уразливих прошарків населення, у тому числі таких, як безпритульні й бездоглядні діти, нерідко «випадають» із традиційної моделі соціального захисту, що спричиняє поступове погіршення їхньої життєвої ситуації і накопичення соціальних, медичних і психологічних проблем. Застосування методу міждисциплінарного ведення випадку дозволяє не лише надати первинну кризову допомогу дитині, яка перебуває у складній життєвій ситуації, а й здійснити чітко сплановані кроки до її довготермінової реабілітації та адаптації.

Слід відзначити такі особливості міждисциплінарного ведення випадку:

1. Пріоритет інтересів і потреб клієнта над інтересами спеціаліста.
2. Активне мотивування клієнта на зміну поведінки та «формування запиту» на отримання допомоги.
3. Комплексний підхід до випадку, коли всі проблеми і потреби клієнта розглядають з огляду на його стан та особливості соціального оточення.
4. Координація роботи різних спеціалістів (у роботі з випадком беруть участь представники різних дисциплін, частину з яких можна буде залучити з інших організацій та установ).

Застосування методу міждисциплінарного ведення випадку дає змогу забезпечувати доступ до допомоги найуразливішим соціальним групам клієнтів і організовувати ефективне та злагоджене надання такої допомоги як на рівні окремих організацій, так і цілих систем. Метод міждисциплінарного ведення випадку апробовано в міжнародній практиці й визнано дієвим та економічно виправданим у роботі з найбільш дезадаптованими групами клієнтів.

Принципи міждисциплінарного ведення випадку в контексті роботи з дітьми

В основу методики міждисциплінарного ведення випадку покладено такі принципи:

1. Професіоналізм і висока кваліфікація членів міждисциплінарної команди.
2. Пріоритет інтересів дитини і добровільність отримання послуг.
3. Активна участь дитини в міждисциплінарному веденні випадку та розвиток власного потенціалу клієнта.
4. Ефективний обмін інформацією з ведення випадку.
5. Конфіденційність інформації про дитину.
6. Послідовність у наданні допомоги.

7. Індивідуальна відповідальність спеціаліста за випадок.
8. Повноцінне використання наявних соціальних ресурсів і мінімізація витрат.
9. Постійна оцінка якості та ефективності міждисциплінарної допомоги.
10. Оптимізація розподілу навантаження між членами міждисциплінарної команди.

Принцип 1. Професіоналізм і висока кваліфікація членів міждисциплінарної команди

Склад міждисциплінарної команди базується на потребах клієнтів, а саме дітей та сімей з дітьми. Якщо розглядати склад міждисциплінарної команди, то це: фахівець з соціальної роботи, психолог, заступник з виховної роботи, педагог-організатор, вчитель, вихователь, медичний працівник, голова опікунської ради тощо, в залежності від специфіки ситуації чи обставин, які склалися.

Окрім відповідної освіти, підтвердженої дипломами й сертифікатами, члени міждисциплінарної команди повинні мати досвід і навички, необхідні для надання кваліфікованої допомоги цільовій групі. Спеціаліст, який веде випадок, має добре знатися на специфічних особливостях і потребах представників цільової групи, а також розуміти соціально-економічні, національні, культурні та гендерні аспекти їх життєвої ситуації. Окрім цього, кожен член міждисциплінарної команди має бути поінформований про принципи роботи й ресурси системи соціально психологічної та медичної допомоги дітям загалом, про взаємодію її компонентів, про фінансові аспекти допомоги дітям, а також про ресурси недержавних організацій, що працюють у регіоні (див. також Принцип 8). Фахівців, що не мають достатньо знань чи досвіду, слід додатково навчати, залучивши досвідченіших членів команди, зовнішніх тренерів чи експертів з інших організацій. Постійне підвищення кваліфікації має бути вимогою до всіх членів міждисциплінарної команди незалежно від їх досвіду.

Принцип 2. Пріоритет інтересів дитини і добровільність отримання послуг

Традиційний підхід до надання соціальної допомоги зазвичай передбачає, що «спеціаліст знає краще» та «спеціаліст завжди правий». При цьому нерозуміння та неприйняття дитиною як окремих сподівань і вимог спеціалістів, так і загальної мети роботи спричиняє невинуватену витрату людських та матеріальних ресурсів і водночас низьку результативність такої допомоги.

Принцип міждисциплінарного ведення випадку передбачає формування чи зміну пріоритетів дитини, якщо, на думку спеціаліста, вони не збігаються зі справжніми її потребами. Слід розуміти, що процес мотивування та зміни пріоритетів може бути доволі тривалим. Наприклад, для того, щоб дитина чи її сім'я погодилася ..., може знадобитися значна кількість мотиваційних бесід протягом тривалого часу. Однак, якщо спеціаліст надаватиме (практично нав'язуватиме) допомогу відповідно до власних пріоритетів, то його зусилля, найімовірніше, не будуть успішними взагалі. У майбутньому дитина чи її сім'я може навіть уникати звернень до відповідних служб і не довіряти людям, які прагнуть допомогти їй.

Принцип 3. Активна участь дитини в міждисциплінарному веденні випадку та розвиток її власного потенціалу

У межах парадигми міждисциплінарного ведення випадку не можна розглядати клієнта, в даному випадку – неповнолітню дитину, чи дорослих членів її сім'ї, як пасивного реципієнта певних послуг. Міждисциплінарне ведення випадку передбачає наявність у дитини чи її сім'ї не лише прав на отримання допомоги, а й обов'язків. Інструментом, що дозволяє обговорити, розділити та закріпити обов'язки між сім'єю, дитиною і спеціалістом, є індивідуальний план ведення випадку. Активна участь сім'ї, дитини у веденні випадку передбачає їх внесок у формулювання цілей, завдань і заходів плану. Невиконання ними своїх обов'язків може потягти за собою певні санкції, у деяких випадках аж до дострокового закриття випадку.

Під час розподілу обов'язків слід правильно оцінювати можливості й здібності сім'ї та дитини до здійснення дій, зазначених в індивідуальному плані. З метою розвитку

самостійності та соціальної адаптації дитини, частка її відповідальності у виконуваній роботі має відповідати мінімуму можливостей. Інакше кажучи, все, що дитина, сім'я може зробити самостійно, - повинні робити самі. Активна участь сім'ї та дитини у веденні випадку передбачає, що вони є не просто пасивними «одержувачами допомоги», а й вчаться користуватися доступними їм громадськими ресурсами, що сприяє власне соціалізації. Крім цього, виконання сім'єю певних вимог, що їх висувають спеціалісти, виховує дисципліну, впорядковує спосіб життя та допомагає соціально адаптуватися й підготуватися до успішного самостійного подолання негараздів, які можуть з'являтися і житті. Метафорично висловлюючись, ми не постачаємо сім'ї та дитині рибу, просто допомагаючи їм, а даємо в руки вудку, навчивши, як цю допомогу можна отримати.

На підвищення особистого потенціалу сім'ї, дитини також можуть бути спрямовані різні навчальні компоненти роботи (тренінги, програми з відповідального батьківства тощо). Участь сім'ї та дитини у веденні випадку сприяє зміцненню їх впевненості в собі та підвищенню самооцінки, яка в переважній більшості клієнтів, які опинилися в складних життєвих обставинах - здебільшого занижена.

Принцип 4. Ефективний обмін інформацією з ведення випадку

Для злагодженої роботи міждисциплінарної команди всі спеціалісти повинні володіти однаковою інформацією про дитину та її сім'ю і періодично отримувати дані про динаміку випадку. Ефективному обміну інформацією слугує документація з ведення випадку, а також робочі зустрічі - конференції з розгляду випадку. Коли говорять про нараду з розгляду випадку, найчастіше вживають термін «міждисциплінарний консиліум», на відміну від «медичного консиліуму», що його проводять лікарі-фахівці і збирають для вирішення суто медичних питань. На міждисциплінарних консиліумах з розгляду випадку члени команди обговорюють мету, завдання і заходи з ведення окремих випадків, затверджують індивідуальні плани, оцінюють динаміку випадку й приймають рішення про його закриття та передачу інформації в інші служби. Контроль за веденням документації, а також узагальненням і поданням інформації на консиліуми покладають на спеціаліста, відповідального за конкретний випадок.

Принцип 5. Конфіденційність інформації про клієнта

Будь-яка інформація про дитину та її сім'ю, що стає відомою спеціалістам під час роботи з ведення випадку, є конфіденційною. Цю інформацію може бути надано іншим співробітникам або іншим організаціям лише з дозволу сім'ї та дитини. Це не означає, що всередині міждисциплінарної команди існують «секрети». Під час підписання індивідуального плану клієнт має дати дозвіл на поширення інформації про нього членам міждисциплінарної команди, котрі згодом допомагатимуть йому. У протилежному випадку ефективна робота команди стане неможливою. Це означає, що принцип конфіденційності поширюється на всіх членів міждисциплінарної команди незалежно від їхньої спеціальності. Потрібно погодити з клієнтом, яку інформацію він готовий чи не готовий надати іншим людям.

Принцип 6. Послідовність у наданні допомоги

Робота з ведення одного випадку є доволі тривалою – від кількох годин до кількох місяців. Незалежно від тривалості роботи з випадком усі кроки в процесі надання допомоги мають бути логічними й послідовними: кожен крок має впливати з попереднього і слугувати основою для наступного.

Етапи міждисциплінарного ведення випадку:

1. Встановлення контакту з дитиною та її сім'єю.
2. Початкова та комплексна оцінка потреб дитини та її сім'ї.
3. Поглиблена психосоціальна діагностика.
4. Опрацювання плану ведення випадку.
5. Надання міждисциплінарної допомоги та її координація.
6. Регулярна (проміжна) оцінка ефективності ведення випадку.
7. Закриття випадку.

Принцип 7. Індивідуальна відповідальність спеціаліста за випадок

Командний підхід до ведення випадку передбачає розподіл обов'язків між представниками різних спеціальностей для надання підлітку різних видів допомоги. У той же час кожен випадок веде один конкретний спеціаліст, який несе відповідальність за нього («case manager»). До кола обов'язків відповідального спеціаліста входить опрацювання попереднього плану ведення, представлення випадку на консилиумі, координація дій членів міждисциплінарної команди, сім'ї та дитини під час виконання індивідуального плану, скерування сім'ї до інших організацій та установ, а також контроль за веденням документації з випадку і дотриманням термінів виконання індивідуального плану. Відповідальний спеціаліст відслідковує динаміку випадку, регулярно зустрічається з сім'єю, дитиною, щоб обговорити успіхи й труднощі у виконанні плану та визначити подальші кроки. За необхідності відповідальний спеціаліст залучає додаткові ресурси інших державних та недержавних організацій, необхідні для надання допомоги дитини та її сім'ї.

Відповідальним спеціалістом, як правило, стає фахівець із соціальної роботи. Однак у разі великої кількості клієнтів і браку персоналу відповідальність за ведення випадків може також бути покладена й на інших членів міждисциплінарної команди (психологів, педагогів тощо).

Міждисциплінарній команді слід сформулювати для свого персоналу певні правила та дотримуватися чіткої політики щодо таких питань:

- 1) яку інформацію можна отримати і від кого;
- 2) яка інформація підлягає запису і в якій формі;
- 3) хто має право доступу до інформації і на яких підставах;
- 4) як саме забезпечують точність зафіксованої інформації;
- 5) згідно з яким принципом зберігають і знищують документи, що містять інформацію про клієнта.

Принцип 8. Повноцінне використання наявних соціальних ресурсів і мінімізація витрат

Окрім міждисциплінарної команди, що надає безпосередню допомогу клієнту, в нашому випадку – дитині та її сім'ї, існують також установи охорони здоров'я та соціального захисту, комерційні структури і недержавні організації в т.ч. релігійні громади, які володіють необхідними ресурсами. Завдання спеціалістів міждисциплінарної команди полягають в тому, щоб забезпечити сім'ю, дитину тими видами допомоги, які не надають інші організації та установи, і надати їм доступ до послуг з інших джерел, не дублюючи їх. При цьому, як було зазначено вище, для розвитку власного потенціалу сім'ї, дитини важливо не робити за них всю роботу, а навчити їх користуватися діючою системою. У міждисциплінарної команди може виникнути спокуса самостійно організувати розширену медичну, соціально-психологічну чи педагогічну допомогу. Однак професійна діяльність міждисциплінарної команди, окрім прямої допомоги дитині, полягає і в тому, щоб адаптувати чинну систему до потреб уразливих клієнтів, зробити державні, громадські та приватні ресурси більш доступними й орієнтованими на потреби дітей і сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Необхідно розуміти, що будь-яка система – державна установа чи недержавна організація – має обмежені ресурси. Спеціалісти, що ведуть випадок, щодня приймають рішення про розподіл ресурсів між клієнтами. Приймаючи рішення про розподіл ресурсів, спеціалісти, які ведуть випадок, мають керуватися двома принципами: а) пріоритетність інтересів дитини, б) мінімізація витрат. Міждисциплінарна команда має провадити свою діяльність у межах зрозумілого та прозорого бюджету, щоб і співробітники розуміли, які ресурси вони мають і що можна запропонувати дитині.

Принцип 9. Постійна оцінка якості та ефективності міждисциплінарної допомоги

Усі члени міждисциплінарної команди мають брати участь в оцінці якості та ефективності допомоги, яку вони надають, на двох рівнях: а) щодо окремого випадку, б) щодо роботи команди загалом. Для оцінки якості й ефективності допомоги на рівні

випадку слугують як документація з ведення випадку, що відображає досягнення індивідуальних цілей та завдань, так і результати обговорення випадку на міждисциплінарних консилиумах і т.ін.

Принцип 10. Оптимізація розподілу навантаження між членами міждисциплінарної команди

Кількість співробітників, задіяних у міждисциплінарному веденні випадку, має відповідати особливостям клієнтів та обсягові чи складності цілей і завдань команди. Потрібно розумно коригувати навантаження спеціалістів. Відповідальний спеціаліст, як показує практика, одночасно може вести 10–15 випадків, число клієнтів може варіюватися в межах цього діапазону залежно від низки факторів: ступеня складності проблем у клієнтів, частки «нових» клієнтів (котрі, зазвичай, потребують пильнішої уваги), наявності й доступності громадських ресурсів тощо. Кількість випадків, із якою може впоратися спеціаліст, залежить і від того, як часто йому доводиться стикатися з нагальними (невідкладними) проблемами, поведінкою високого ступеня ризику. Навантаження має давати змогу відповідальному спеціалістові приділяти достатньо часу індивідуальному консультуванню підлітків, документуванню випадків, а також оцінці ефективності виконуваної роботи. Зі збільшенням навантаження відповідальний спеціаліст, як правило, втрачає можливість виконувати такі регулярні функції, як підтримка контактів зі старими клієнтами. У разі великого навантаження на спеціалістів окрім зниження якості допомоги виникає ризик професійного «вигорання». Спеціалісти разом зі своїми керівниками мають слідкувати за адекватністю робочого навантаження та спільно вирішувати проблеми, що виникають у разі його збільшення.

Усім членам міждисциплінарної команди незалежно від їхньої кваліфікації потрібен професійний консультант або наставник («супервізор»), до якого можна звернутися по допомогу в складних випадках. Супервізія – це спостереження, наставництво, інспектування. Потрібно чітко розмежовувати поняття «супервізія» та «контроль». У даному випадку супервізор, найчастіше це або керівник, або представник вищої за статусом організації, який, користуючись своїми повноваженнями, повинен застосовувати свої професійні знання як спеціаліст, а не тільки як керівник. Професійну супервізію може здійснювати і керівник закладу, і досвідчений співробітник організації, що працює в іншому відділі чи проекті, і зовнішній консультант. Головне, щоб цей фахівець мав достатній досвід та авторитет. Психологічну супервізію, скеровану на вирішення міжособистісних проблем у команді чи між співробітниками та клієнтами, має проводити «зовнішній» спеціаліст, який не є членом команди. Супервізію слід здійснювати на засадах регулярності, а не лише «за запитом» спеціалістів. Практика роботи організацій свідчить, що самотійного запиту, як правило, не виникає. Це може спричиняти накопичення проблем, виникнення конфліктів у команді та врешті-решт – емоційне «вигорання» працівників і зниження якості допомоги клієнтам.

Декілька порад, як правильно себе поводити з внутрішньо переміщеними особами із тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції:

- ✓ Не дозволяйте собі під час виконання службових обов'язків хоч якимось чином виявляти свої політичні погляди (як би складно це не було). Тільки нейтральність!
- ✓ Пам'ятайте, що люди опинилися в ситуації вимушеної міграції не з власної волі, а підхід «самі винні» — і негуманний, і несправедливий, особливо з урахуванням кожної конкретної ситуації. Часто це люди психологічно травмовані різкими змінами в житті, страшними картинками поранень, смертей, руйнації власного житла. Вони брутально відірвані від рідної домівки, втратили все, чим жили багато років, — звичний життєустрій, улюблену роботу, друзів... Подібний стрес не може не відбитися на поведінці людей (аж до неадекватності).
- ✓ Тож при спілкуванні будьте готові виявляти якомога більше терпіння та розуміння. Не уособлюйте всю категорію вимушених переселенців з тими особами, котрих вам довелося пізнати не з кращої сторони.
- ✓ Пам'ятайте, що найбільш помітними можуть бути люди нахабні і такі, що не гребують брехнею чи фантазуванням, щоб отримати бажане. А тих, хто конструктивно вирішує свої проблеми (знайшли роботу та житло, нових друзів і підтримку), просто важко відрізнити від пересічних мешканців.
- ✓ Постійно спілкуйтесь із місцевими волонтерами, котрі працюють з вимушеними переселенцями. Завдяки цьому у вас буде змога дізнатися про конкретних осіб з числа постійних відвідувачів їхньої матеріальний стан, наявність хронічних захворювань або чи не є вони «професійними жебраками», що цілі дні лише тиняються населеним пунктом з розрахунку чимось поживитися, чи не помічені в дрібних крадіжках (бувають і такі).
- ✓ Під час спілкування тримайтесь спокійно, трохи відсторонено, без заподадливості чи навіть сюсюкання, не включайтесь емоційно в проблеми, що озвучуються.
- ✓ Не дивуйтесь, якщо хтось із переселенців демонструватиме завищений рівень претензій — Серед них можуть бути люди ще донедавна з високим рівнем прибутків, які не можуть так швидко перебудуватися на скромний спосіб життя. Спокійно поясніть, що благодійним коштом є можливість забезпечити лише найнеобхідніше.
- ✓ Усвідомте, що якщо ви сьогодні надасте комусь допомогу із власної кишені, то на завтра з'являться десятки таких прохачів. Не дозволяйте таким людям формувати у вас почуття провини. «Ви нас бомбили», «ви тут жируєте, а у нас...», «ви все життя тепер маєте нас годувати і лікувати...» — висловлювання з життя. Але «гра» може бути більш вишуканою — ви і не зчуєтесь, як почнете відчувати, що це ви особисто у всьому винні — і війну почали, і голосували не за тих, і взагалі не маєте права на мирне життя в той час, коли десь гинуть люди. Тому уникайте розмов, що напругу не стосуються ваших посадових обов'язків.
- ✓ Якщо це доречно в конкретній ситуації, нагадуйте біженцям, що благодійна допомога є тимчасовою, і їм необхідно планувати своє майбутнє — шукати роботу.
- ✓ Враховуйте, що серед вимушених переселенців бувають як про-вокатори, так і люди істеричного складу, з ознаками психопатії. Тому ні за яких умов не йдіть з ними на відкритий конфлікт. Тримайте зв'язок з представниками місцевої самооборони: іноді поведінка людей формально не становить небезпеки для оточуючих, і викликати міліцію ніби немає підстав, але разом із тим ситуація потребує стороннього втручання. В цих випадках буває доречною допомога активістів.

Майте в достатній кількості заготовлені інформаційні листки з інформацією:

- ✓ Телефони осіб, відповідальних за роботу з переселенцями у вашому регіоні з числа посадовців та/чи волонтерів (за погодженням з цими людьми).
- ✓ Адреси тих закладів, котрі надають біженцям допомогу у вашому населеному пункті та районі: територіальні чи реабілітаційні центри, центри зайнятості, пункти допомоги при місцевих церквах, штаби при органах місцевого самоврядування тощо.
- ✓ Окремо телефони психологів, що за своїми посадовими обов'язками чи на волонтерських засадах готові надавати вимушеним переселенцям психологічну допомогу.
- ✓ Адреси лікувальних закладів з телефонами та докладним поясненням, як туди дістатися.
- ✓ Контактні дані громадських та волонтерських організацій, ініціативних груп, котрі можуть допомогти новоприбулим долучитися до активної участі в житті міста (села), в свою чергу почати допомагати тим, хто ще не адаптувався в нових умовах проживання.

Типові помилки соціального працівника в ході візиту у сім'ю

(За матеріалами учбово-методичних посібників: *Визит в семью или практика работы с семьями* / А.Кочубей, Н.Умарова. - Псков, 2002; *Азбука семьи или практика работы с семьями* / А.Кочубей, Н. Умарова - Псков, 2004.)

Що не треба робити під час першого візиту:

- не акцентуй увагу на проблемах сім'ї, якщо сім'я не готова сама говорити про них;
- не говори, що правильно, що неправильно, не давай оцінку (негативну) ситуації, випадку, перше, ніж дізнаєшся про думку сім'ї;
- не форсуй події: сім'я може бути не готовою і буде захищатися.

Чому проблемні сім'ї ізолюють себе від оточення?

- стратегія заперечення;
- потреби як слабкі сторони;
- страх показати почуття;
- боятися показати свої потреби, щоб не отримати у відповідь «Ні».

Що ми робимо не так

Розбираючи основи контакту з родиною, варто дотримуватися певних правил. Їхнє незнання або ігнорування зазвичай обертається типовими помилками фахівця у роботі з сім'єю, втратою довіри клієнта до соціального працівника, викликає у клієнта захисні реакції і в підсумку знижує або зводить нанівець усю роботу з родиною.

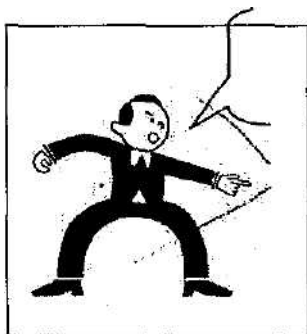
Нижче ми розберемо типові помилки, яких припускаються соціальні працівники. Одні з них є стратегічними (руйнівними для всієї системи взаємин із клієнтом), інші ж ускладнюють ефективну взаємодію із клієнтом. Ці помилки досить прості для розуміння, але, на жаль, часті на практиці. Іноді, знаючи, що це помилки, фахівець мимоволі робить їх. Ми вибрали ті з них, які найчастіше траплялися в практиці:

- (1) "Вхід без стуку"
- (2) "У вас проблеми"
- (3) "Оцінювання родини"
- (4) "Форсування подій"
- (5) "Дитина як заручник"
- (6) "Невміння слухати"
- (7) "Провокування родини"
- (8) "Стирання кордонів"
- (9) "Зіткнення членів родини між собою"
- (10) "Провокування ситуації"
- (11) "Приязна сусідка"
- (12) "Досьє на родину"
- (13) "Повноцінні члени суспільства"
- (14) "Формування в дитини негативного образу батька"
- (15) "Маніпулювання допомогою"

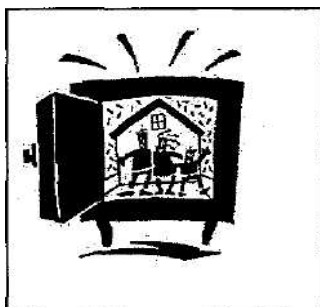
Кожна з перелічених ситуацій здається нам дуже легкою до того моменту, поки ми самі не стикаємося з нею.

1. "Вхід без стуку"

Давайте уявимо собі, що ми прийшли відвідати сім'ю, підходимо до дверей. Двері трохи відчинені. Що ж робити далі? Зазвичай на це питання буває багато відповідей. Іноді фахівець переоцінює себе. Перше, що традиційно відповідають на запитання: подзвонити у двері. Але часто в наших клієнтів просто немає дзвінка або він не працює. Другі пропонують відразу увійти у квартиру, треті кажуть, що потрібно йти до сусідів. Але ніхто не подумав: якщо увійти в напіввідчинені двері, то де гарантія, що вам за цими дверима ніщо не загрожує? З іншого боку, можливо, там той, кому потрібна допомога.

А що якщо увійти?
чи не стукати?..

Стукати

Пригадується випадок, коли наш співробітник, прийшовши в сім'ю і почувши за відхиленими дверима несаможитий лемент дитини, різко відчинив їх. Назустріч співробітничові вискочив розлючений п'яний батько із сокирою. На щастя, соціальний працівник не розгубився і спокійним голосом попросив: "Скажіть, будь ласка, чи не можна позичити у вас сокирку?" Батько сторопів і віддав сокиру, хоча закінчення історії могло бути непередбаченим.

Відвідування родини – це вторгнення на її територію, до якого слід підготуватися. Подзвонити, домовитися заздалегідь. Залишити записку.

Не можна заходити у квартиру до незнайомої сім'ї. Входити із представниками влади, при свідках.

2. "У вас проблема"

Бувають випадки, коли при первинному відвідуванні сім'ї соціальний працівник, представляючи організацію, відразу заявляє, що його візит викликаний проблемами в даній родині.

У вас отут, якщо уважно придивитися, є такі проблеми...

Уявіть свої почуття, якщо незнайома людина зверхньо перелічує вам ваші проблеми, які вона прийшла вирішувати. Після такого відвідування одна із клієток була сильно обурена і з'явилася в центр не по допомогу, а для того, щоб улаштувати скандал. Її почуття можна зрозуміти. Коштувало великої праці налагодити з нею контакт заново і сформуванати позитивну думку про центр.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

3. "Це неправильно"

Завжди важливо вміти вислухати клієнта, особливо коли він сам готовий з вами розмовляти. Не можна постійно в ході бесіди вказувати на правильні й неправильні вчинки клієнта, кращим варіантом буде запитати його, що він сам думає про конкретні обставини, загалом про ситуацію.

4. "Форсування подій"

Найчастіше самі соціальні працівники звикають жити в "божевільному" темпі: у них багато роботи, багато сімей, візитів – усюди потрібно встигнути. Сумно, коли такому працівникові випадає "уповільнена" сім'я, а він не може приєднатися до її темпу. Це можна помітити з того, що члени родини часто перепитують або кажуть "велике спасибі" і з подивом ідуть геть і більше не повертаються.

У мене є питання:

У мене є питання:

Як у вас зараз справи?

Що вам потрібно в цей момент? Із чого ми можемо почати?

5. "Дитина як заручник"

Трапляється, що в роботі з родиною контакт виходить кращим із дитиною. Соціальному працівникові необхідно цінувати ці довірчі взаємини.

Так, одна з матерів повинна була відвідати інспектора із захисту прав дитинства, але, будучи в цей день у стані алкогольного сп'яніння, вона нікуди не пішла. Під великим секретом Інспекторові вдалося з'ясувати в дитини, що мама в цей день була нетверезою. Коли ж мати, пояснюючи свою відсутність у призначений строк, посилалася на температуру та головний біль, соціальний працівник обірвав її словами: "Що ж ви обманюєте? Ваша дитина сказала мені, у якому стані ви були..."

Після цього мати жорстоко побила дитину. На превеликий жаль, сама дитина надовго запам'ятає "доброго" інспектора.

6. "Глухий соціальний працівник"

Звикнувши до аналогічних розповідей клієнтів й одноманітних проблем, деякі соціальні працівники не вислуховують їх, а починають самі описувати їхню ситуацію та її подальший плин. Хоча всім відомо, що однакових ситуацій не буває.

Тренінг відбувається у рамках проекту «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», який виконується Службою у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації (www.ssd-koda.gov.ua) у співпраці з МБО «Партнерство «Кожній дитині»» (www.p4es.org.ua) та фінансується Європейським Союзом

У підсумку діалог перетворюється в монолог соціального працівника, а клієнт перестає йому довіряти й починає шукати інше місце, де йому зможуть надати допомогу.

7. "Провокування родини, де є проблема зловживання алкоголем"

При відвідуванні сім'ї соціальний працівник став з'ясовувати в матері, що перебувала напідпитку, де перебуває батько, чому жодного разу його не вдається застати вдома. Правильним було б не розпитувати матір, а відразу піти. Зачувши голосну розмову матері, із сусідньої кімнати вийшов батько, який перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння. Він використав соціального працівника як об'єкт для скандалу.

Був випадок, коли двоє соціальних працівників притулку пішли в сім'ю, щоб з'ясувати, чому батьки не відвідують своїх дітей. За дверима вони почули голоси п'яної компанії, але, замість того щоб піти, стали стукати у двері, вимагаючи негайно відкрити. За дверима все стихло, а потім працівникам було заявлено через двері, щоб вони забиралися геть, ніхто їх не впустить. На погрози викликати міліцію двері все-таки відчинили, і озброєний господар переслідував соціальних працівників аж до виходу з під'їзду.

8. "Розмиті кордони"

При відвідуванні сім'ї соціальний працівник звичайно готовий до того, що вона зустрине його насторожено. Але нерідко, піддавшись "солодким" словам клієнта, він залишається випити чаю, а йдучи, прихоплює коробочку цукерок, "від душі" подаровану господарями.

Варто навести такий випадок. Самотня мама, яка виховує сина, налагодила подібним чином "гарні відносини" із соціальним працівником. Але коли її сина направили на комісію зі справ неповнолітніх, у зв'язку з поганим навчанням і магазинними крадіжками, то першим, із чого почала мама розмову на комісії, було обвинувачення на адресу соціального працівника із приводу його некомпетентності. Мати була обурена, тому що вважала: зі свого боку вона все зробила для дитини: фахівець пив коньяк, одержував подарунки, куплені на гроші, виділені із сімейного бюджету, але нічого в підсумку не зробив, щоб її син став на правильний шлях. Соціальний працівник виглядав не в кращому світлі, не маючи можливості виправдатися.

9. "Зіткнення членів сім'ї між собою"

Коли між членами родини немає згоди, будь-яка незначна сварка загрожує перейти у великий конфлікт. Тому потрібно дуже коректно вести переговори.

Якщо ви розумієте, що ваша поява й тема для розмови стають причиною конфлікту, то краще вчасно переіменити тему й не обвинувачувати чоловіка чи жінку, щоб не "розпалити пристрасті".

10. "Провокування ситуації"

Прийшовши у сім'ю із приводу агресивного поведіння дитини в школі, соціальний працівник оглянув обстановку й почав розпикати матір при дитині за те, що вона давно не прибирала в оселі, не приготувала обід. Запитував, чому хлопчик не сидить за уроками, чому мати не стежить за собою й т.п. Вислухавши працівника, син розлютився і сказав матері, що він не житиме з нею, піде до батька: мовляв, вона нічого не встигає, вічно ние. Мати розплакалася, хлопець пішов, грюкнувши дверима. Виявилося, що недавно відбулося розлучення з батьком, син сильно переживав, став агресивно поводитися, погано вчитися.

Матір викликали до школи. Тепер прийшов соціальний працівник. Їй довелося виправдовуватися, що вона погана мати, зовсім "опустила руки", але ситуація конфлікту із сином була вже спровокована.

11. "Приязна сусідка"

Якщо працівник, у котре приходячи з візитом, нікого не застає у квартирі, він може звернутися до сусідів. Інша жаліслива сусідка докладно розповість, що це за сім'я, і які гарні в них стосунки, і як часто їхні діти п'ють у неї чай... А потім ненароком поцікавиться, що ж трапилося і чи все так погано в тій родині, адже вона так переживає...

"Ні, - заспокоїв її соціальний працівник, – от тільки мама зовсім не займається дітьми, та й школу вони прогулюють". І тут "приязна" сусідка в колі бабусь розповідає, додаючи від себе різні "факти". Адже вона думала, що це порядна сім'я...

Як з'ясовується потім, батько виїхав на заробітки, мати опинилася в лікарні, а двоє хлопців, нікому нічого не кажучи, щоб не потрапити до притулку, намагалися навчатися, і маму свою відвідувати в лікарні, і готували їй, як могли... От і "запустили" шкільні уроки. Згодом скруту вдалося подолати й нормалізувати, але сусідські чутки залишилися, тому й виникли вже нові проблеми...

12. "Збір "досьє" на родину"

Даючи клієнтові можливість вільно висловитися, не можна сидіти з розкритим блокнотом, записуючи кожну фразу. Це, безсумнівно, додає ділового вигляду, але клієнт може розповідати про інтимні моменти свого життя, які не можна піддавати гласності. Дослівне записування його розповіді змусить клієнта замовкнути, він почуватиметься, як на допиті.

13. "Нормальні члени суспільства"

До віце-мера із соціальних питань надійшла скарга від однієї сім'ї на соціального працівника, який нібито поведився некоректно і своїми висловлюваннями про те, що вони всі психічно ненормальні, образив членів родини. При з'ясуванні обставин соціальний працівник не міг зрозуміти, в чому справа, у своєму поясненні вказавши, що він лише хотів допомогти родині стати повноцінною, щоб її члени жили "як люди", змогли влитися в нормальне суспільство.

14. "Батько – образ ворога"

У родині, де мати зловживала алкоголем, синові доводилося часто приводити її додому в нетверезому стані, доглядати за нею, і за собою. На співбесіді із хлопчиком соціальний працівник усіляко звинувачував його матір, говорив, що за неї має бути соромно, що краще зовсім не мати матері, чим жити з такою алкоголічкою.

Усе було сказано з надією, що в сина з'явиться мотивація перейти до дитячого будинку і він спокійно сприйме рішення про позбавлення матері батьківських прав. "Завдяки" бесідам хлопчик зовсім відмовився співробітничати, більше того, він утік з будинку, щоб його не чіпали. Якби соціальний працівник дав дитині надію, що вона бачитиме свою маму, що їй допомагатимуть і може статися так, що мати виправиться, тоді вдалося б швидше налагодити контакт.

15. "Ти мені - я тобі"

Уявіть, що вам запропонували гуманітарний набір за те, що ви підете куди слід і зробите те що слід; більше того, якщо ви завжди виконуватимете вказівки правильно, то завжди будете одержувати гуманітарні набори. У вас створюється враження, що вас купили за продукти, ви тепер залежні.

Те ж саме відбувається із клієнтом, якщо, припустимо, турбота про дитину не його усвідомлений вибір, а навантаження до гарної закуски, на яку він не має власних коштів.

ЗМІСТ

Програма тренінгу	3
Оцінка потреб. Мета та ролі оцінки потреб дитини та її сім'ї	5
Акт проведення оцінки безпеки дитини	6
Акт про виявлення дитини, переміщеної із тимчасово окупованої території або районут проведення АТО, яка залишилася без батьківського піклування	12
Повідомлення/інформація про дитину, сім'ю (особу), яка перебуває у СЖО	14
Акт оцінки потреб дитини та її сім'ї (початкова)	15
Акт оцінки потреб сім'ї (комплексна оцінка)	19
План соціального супроводу сім'ї (особи)	29
Методичні рекомендації щодо здійснення та документування оцінки потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах	31
<i>Додаток 1 Модель оцінки потреб дитини та її сім'ї</i>	42
<i>Додаток 2.1 Алгоритм ведення випадків сімей з дітьми, які опинилися в СЖО</i>	45
<i>Додаток 2.2 Критерії для підготовки висновку за результатами оцінки потреб дитини та її сім'ї</i>	46
<i>Додаток 3 Окремі показники вікового розвитку дитини</i>	48
<i>Додаток 4-5 Орієнтовні запитання, які можуть бути використані фахівцем під час здійснення оцінки потреб дитини та здатності батьків їх задовольняти</i>	52
<i>Додаток 6 «Самооцінка якості життя»</i>	59
<i>Додаток 7 «Карта соціальних зв'язків»</i>	60
<i>Додаток 8 «Генограма»</i>	65
<i>Додаток 9 «Еко-карта»</i>	68
<i>Додаток 10 «Карта бажань»</i>	70
<i>Додаток 11 «Лінія життя»</i>	71
<i>Додаток 12 «Моя зайнятість та розподіл часу»</i>	72
<i>Додаток 13 «Джерела доходів та їх витрати»</i>	73
<i>Додаток 14 «Вплив фінансового становища сім'ї на дитину/дітей та інших членів сім'ї»</i>	76
Діагностичні методики, які можна використовувати для дослідження психологічних проявів дітей у екстремальних умовах	77
Алгоритм ведення випадку (схема)	78
Особливості ведення випадку сім'ї з дітьми в залежності від їх типу та наявних ризиків щодо задоволення потреб дитини (проект)	79
Міждисциплінарне ведення випадку в соціальній роботі	82
Декілька порад, як правильно себе поводить из внутрішньо переселеними особами із тимчасово окупованої території або району проведення АТО	87
Типові помилки соціального працівника в ході візиту в сім'ю	89

